

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kärt Karu

Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Lee Raudsepp, MA

Signe Ivask-Mackových, PhD

Tartu 2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	8
1.1 Heidutamine ja vaigistamine ning ajakirjanikke kaitsvad seadused	8
1.1.1 Heidutamine ja vaigistamine	8
1.1.2 Ajakirjanikke kaitsvad seadused	12
1.2 Ajakirjanike kogemused.....	14
1.2.1 Ajakirjanike õiguslikul viisil heidutamine ja vaigistamine numbrites	15
1.2.2 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine Eestis.....	16
1.2.3 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine mujal Euroopas	18
1.3 Võimalikud tagajärjed ajakirjanike tööle, ajakirjandusele ja ühiskonnale.....	19
1.3.1 Enesetsensuur	19
1.3.2 Külmutav efekt	22
1.3.3 Vaigistushagide mõju ajakirjanike tööprotsessidele ja ühiskonnale	23
1.3.4 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine pressinõukogude vaatest.....	24
2. MEETODID JA VALIM.....	26
2.1 Andmekogumismeetod.....	26
2.2 Andmeanalüüsi meetod	27
2.2.1 Standardiseeritud kontentanalüüs	28
2.2.2 Kvalitatiivne sisuanalüüs	29
2.3 Valim.....	31
2.3.1. Standardiseeritud kontentanalüüsi valim.....	31
2.3.2 Intervjuude valim.....	33
2.4 Meetodikriitika	34
3. TULEMUSED	36
3.1. Nelja meediamaja kohtukaasuste analüüs	36
3.2 Kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega	40
3.2.1 Nõudekirjad ja hagid	40
3.2.1.1 Kogemused nõudekirjade ja hagidega	40
3.2.1.2 Õiguslikud alused.....	45
3.2.1.3 Teemad ja valdkonnad	47
3.2.1.4 Tagajärjed ajakirjanikule	48

3.2.1.5 Tagajärjed ajakirjanike tööprotsessidele.....	51
3.1.2 Vaigistushagid	53
3.1.2.1 Toimetuste juhtide arusaam vaigistushagide olemusest	53
3.1.2.2 Kogemused vaigistushagidega.....	56
3.1.2.3 Tagajärjed ajakirjanikule	57
3.1.2.4 Tagajärjed ajakirjanike tööprotsessidele.....	58
3.2 Viisid nõudekirjade, hagide ja vaigistamisega toimetulekuks	59
3.2.1 Õigusabi õigusliku survega toimetulekul	59
3.2.1.1 Õigusnõustamise tugi.....	59
3.2.1.2 Õigusabi osutajad.....	62
3.2.1.3 Kulud õigusliku survega toimetulekul	62
3.2.2 Nõudekirjadele, hagidele ja vaigistushagidele reageerimine	63
3.2.2.1 Õiguslikule survele reageerijad.....	63
3.2.2.2 Reageerimisviisid õigusliku survega toimetulekul	64
3.3. Lahendused õigusliku survega paremaks toimetulekuks	69
3.3.1 Ajakirjanike ja väljaannete roll õigusliku survega paremaks toimetulekuks	69
3.3.2 Õigusruumi roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks	71
3.3.2.1 Riigi roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks.....	71
3.3.2.2 Eesti Meediaettevõtete Liidu ja pressinõukogu roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks	75
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	81
4.1 Järeldused	81
4.2 Diskussioon	91
4.3 Praktilised soovitused tulevastele uurijatele	94
KOKKUVÕTE	95
SUMMARY	98
TÄNUSÕNAD.....	101
KASUTATUD MATERJALID	102
LISAD.....	109
Lisa 1: Intervjuukava.....	109
Lisa 2: Ekspertintervjuu kava – Eesti Meediaettevõtete Liidu juht	112
Lisa 3: Ekspertintervjuu kava – vandeadvokaat.....	114
Lisa 4: Standardiseeritud kontentanalüüsi koodipuu	116
Lisa 5: Intervjuude koodipuu	119

Lisa 6: Värbamiskiri toimetuste juhtidele	121
Lisa 7: Nõusolekuvorm toimetuste juhtidele	122
Lisa 8: Värbamiskiri Eesti Meediaettevõtete Liidu juhile	125
Lisa 9: Värbamiskiri vandeadvokaadile	126
Lisa 10: Nõusolekuvorm Eesti Meediaettevõtete Liidu juhile.....	127
Lisa 11: Nõusolekuvorm vandeadvokaadile	129
Lisa 12: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks	131

SISSEJUHATUS

Minu bakalaureusetöö eesmärk on saada teada, millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide ning peatoimetajate kogemused nõudekirjade, hagide ja vaigistushagide ehk õigusliku survega. Seejuures soovin tegevajakirjanikuna mõista, kuidas meediaväljaannete toimetused toimivad nõudekirjade, hagide ja vaigistamise korral ning milliseid lahendusi nad ajakirjanike õigusliku surve eest kaitsmisel näevad. Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis selgitan, mida kujutab endast ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine; kuidas kirjeldavad ajakirjanikud oma kogemusi nii heidutamise kui ka vaigistamisega ning millist rolli mängib see nähtus ühiskonnas laiemalt.

Ajakirjandusvabadus on demokraatlikus ühiskonnas mõneti enesestmõistetav ja ajakirjanikke peetakse ühiskonna „valvekoorteks“ (Mellado, 2015). Nn valvekoera või ajakirjanduse neljanda võimu roll kujutab endast avalikkuse teavitamist neile huvipakkuvates küsimustes (Clark ja Grech, 2017). Sealhulgas nõuavad ajakirjanikud võimuesindajatelt nende tegude eest vastutust ja tagavad seeläbi valitsemisprotsesside läbipaistvuse ning platvormi avalikuks aruteluks (Clark ja Grech, 2017). 1990. aastatel tagasid Eesti kohtud ajakirjandusele väga kõrge kaitsetaseme (Lauk jt, 2022). Autorid (Lauk jt, 2022) märgivad, et au teotamise ja mittevarelise kahju regulatsioonid ei mõjunud kuni 2010. aastate lõpuni ajakirjandusvabadust piiravalt, kuid siis hakkas Eestis sagenema vaigistushagide esitamine. Lisaks on kohtud võrreldes 21. sajandi esimese kümnendiga hakanud rohkem tähelepanu pöörama üksikisikute kaitsesele kui ajakirjandusvabaduse tagamisele (Lauk jt, 2022). See näitab, et sõnavabaduse ja väljendusvabaduse tõlgendamine on ajakirjanduse näitel ajas muutuv ning nõuab kohtunikelt muutustega kohanemist. Samas nendivad Lauk jt (2022), et sõnavabadust puudutava õigusliku keskkonna muutuste kohta puudub põhjalik analüütiline uurimistöö. Eestis dekriminaliseeriti au teotamine 2002. aastal, st Eestis ei saa ajakirjanikke au teotamise eest kinni pidada või neid vangistada (Lauk jt, 2022).

Ajakirjanikel on juba oma töö iseloomu tõttu suurem risk kogeda põhjendamatut sekkumist ehk sattuda füüsilise, majandusliku, juriidilise ja või psühholoogilise hirmutamise või eelnevalt loetletu reaalse rakendamise ohvriks (Clark ja Grech, 2017). Clark ja Grech (2017) peavad põhjendamatu sekkumise all silmas, et ajakirjanikke ähvardatakse või nende suunas rakendatakse füüsilist jõudu ja/või pannakse neid tegema otsuseid, mida nad ei pea moraalselt õigeks. Rohkem räägitakse ajakirjandusalases kirjanduses nn äärmuslikest juhtumitest, kus ajakirjanikud seisavad silmitsi tõsiste ohtudega nagu mõrv, inimrööv ja muud sorti füüsiline vägivald, kuid seejuures jäävad tagaplaanile vähem nähtavad riskid nagu ajakirjanike veebipõhine ahistamine, õiguslik

tagakiusamine ja digitaalne jälgimine (Urbániková jt, 2025). Vähem nähtavad riskid mõjutavad ajakirjandust ka demokraatlikes riikides, mis pealtnäha on stabiilsed ja turvalised (Urbániková jt, 2025). Selles töös keskendun just ajakirjanike õiguslikule survele. Õigusliku surve all mõeldakse ajakirjaniku hirmutamist või süüdistamist erinevat tüüpi juriidiliste võtetega, nagu näiteks nõudekirjade meelevaldne kasutamine ja vaigistushagide esitamine (Clark ja Grech, 2017; Kerševan ja Poler, 2024). Selliste hirmutamistaktikate kasutamise eesmärk on sageli ajakirjaniku ja toimetuse vaikima sundimine.

Vaigistushagi (ka ingl *SLAPP* ja LÄTAK ehk Legaalne Ähvardamine Takistamaks Avalikkuse Kaasamist) on termin kirjeldamaks kohtuga ähvardamist või indiviidi reaalsesse kohtuasja kaasamist, mille eesmärk või tagajärg on avaliku huvi summutamine (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). Vaigistushagide sihtmärgiks on enamasti uurivad ajakirjanikud, vabakutselised ajakirjanikud, aga ka aktivistid ja kodanikuühendused ning inimesed, kes kommenteerivad internetis või sotsiaalmeedias (Lauk jt, 2022; CASE, 2026). Vaigistushagide tõttu võib ajakirjanik tihti muuta enda tööpraktikaid või mõelda rohkem, mida ta kajastab. Kuigi vaigistushagil on erinevaid vorme ja ühest malli vaigistushagi ära tundmiseks pole, on neil vormidel siiski ka ühiseid jooni: ähvarduses või kohtuasjas kasutab nõude esitaja avaliku huvi summutamise nimel pahatahtlikku kohtuvaidluse taktikat, mis toob kostjale rahalise või psühholoogilise koormuse kogu kohtumenetluse ajaks (van den Brandt, 2021; Borg-Barthet ja Farrington, 2024; Longo-Flint ja Price, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025).

Fierens jt (2024) leiavad, et kuna ajakirjanike puhul üritatakse vaigistada „valvekoeri“, kujutavad vaigistushagid demokraatiale suurt ohtu. 2021. aastal loodud ühenduse CASE (*The Coalition Against SLAPPs in Europe*) 2025. aasta raporti andmetel on aastast 2010 vaigistushagisid esinenud 43 riigis üle Euroopa (CASE, 2026). 2024. aasta seisuga on kõige rohkem vaigistushagisid (140) dokumenteeritud Poolas, Eestis on alates 2010. aastast täheldatud 4 vaigistushagi (CASE, 2026). Raporti järgi kasvas organisatsiooni CASE andmepank 2024. aastal 1303 vaigistushagini (CASE, 2026). 2024. aastal oli vaigistushagisid 1049, seega ainuüksi 2024. aastal lisandus andmepanka 167 vaigistushagi (CASE, 2026).

Kuigi hagisid ajakirjanike vaigistamiseks esitatakse järjest enam, on see ajakirjandusuuringutes suuresti uurimata ala. Eestis on ajakirjanike õigusliku surve kohta tehtud vaid üksikuid uuringuid. World of Journalism Study kolmanda laine (2021–2025) Eesti raportis kirjeldatud tabelist nähtub, et 298 vastanud ajakirjanikust tunnistas 0,7 protsenti, et kogeb väga tihti õiguslikku survet (Kõuts-Klemm ja Auväärt, 2025). 0,7 protsenti vastas, et kogeb õiguslikku survet tihti; 5,4 protsenti vastas, et kogeb survet vahepeal; 9,1 protsenti harva ja 84,2 protsenti vastanutest ütles,

et ei ole kunagi õiguslikku survet kogenud (Kõuts-Klemm ja Auväärt, 2025). Puudu on ka vaigistamise juhtumitega seotud inimeste ehk ajakirjanike isiklikest kogemustest (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Lisaks ei ole uuritud ka seda, millised on meediamajade toimetustesisesed protsessid nõudekirjade ja hagidega toimetulekuks ning kas ja kuidas ajakirjanikke selleks ette valmistatakse.

Tallinna Ülikoolis kaitsti 2024. aastal bakalaureusetöö vaigistushagidest Eesti uurivas ajakirjanduses, mis põhines „Pealtnägija“ ja soomlasest ärimähe Arto Autio kaasusel (vt Truuverk, 2024). Töö selgitab küll vaigistushagi olemust, kuid keskendutud on peamiselt ikkagi ainult Autio kaasusele. Tartu Ülikoolis kaitsti 2024. aastal bakalaureusetöö, kus käsitleti Eesti uurivate ajakirjanike tajutud turvalisust ja turvariske (vt Kilusk, 2024). Töös on alapeatükk, milles lahatakse uurivate ajakirjanike vaigistamise eesmärgil kohtusse kaebamise kogemusi, kuid see ei ole samuti bakalaureusetöö põhilises fookuses.

Seega võib öelda, et nõudekirjade ja hagidega seonduv teave on Eesti ajakirjandusmaastikul võrdlemisi uurimata ala. Seejuures pole teada, kui palju tegelikult Eesti ajakirjanikud õiguslikel viisidel vaigistamisega või vaigistamiskatsetega kokku puutuvad. Ajakirjandusse jõudnud vaigistushagid võivad CASE'i raportis (2026) sõnastatu sarnaselt olla vaid „jäämäe tipp“. Lisaks on uurimuste tulemused riigispetsiifilised ehk näiteks mõnes teises Euroopa Liidu riigis nõudekirjade või vaigistushagide kohta läbi viidud uurimus ei näita, milline on seis Eestis ning millised on kummagi puhul Eesti ajakirjanike kogemused, sest õigusruumid on riigiti erinevad.

Minu bakalaureusetöö koosneb kahest etapist. Bakalaureusetööle eelnevas seminaritöös analüüsin Eesti nelja meediamaja – Eesti Rahvusringhääling (ERR), Postimees, Delfi ja Õhtuleht – viimast kolme kohtukaasust, mis loovad bakalaureusetööks teoreetilise raamistuse, millelt sain asuda teises etapis edasi empiirilist materjali koguma. Bakalaureusetöö teema uurimiseks olen sõnastanud kolm uurimisküsimust. Esimesel küsimusel on kaks alaküsimust, millest esimesele võimaldab vastata seminaritöö raames tehtud standardiseeritud kontentanalüüs.

Uurimisküsimused on järgmised:

- 1. Millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega?**
 - a) Millistel õiguslikel alustel Eesti ajakirjanikele ajakirjandusliku sisu eest nõudekirju või hagsid esitatakse?**
 - b) Millist rolli mängivad nõudekirjad, hagrid ja vaigistushagid ajakirjanike töös peatoimetajate/toimetuse juhtide silme läbi?**
- 2. Kuidas toimivad meediaväljaannete toimetused ajakirjanikele saadetud nõudekirjade, hagide ja ajakirjanike vaigistamise korral?**
- 3. Milliseid lahendusi näevad meediaväljaannete toimetuste juhid ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks?**

Selles bakalaureusetöös on võõrkeelsete materjalide ja kokkuvõtte tõlkimiseks kasutatud ChatGPT tekstiroboti abi. Esmalt lugesin materjalid läbi iseseisvalt, misjärel sisestasin tööga haakuva lõigu tekstirobotisse ning tõlke saamise järel ma ei kopeerinud seda otse, vaid sõnastasin tekstiosa vastavalt eesti keele reeglitele iseseisvalt ümber.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis tutvustan oma bakalaureusetöö teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti. Esimesena selgitan, mida tähendab ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine, kui levinud see ajakirjandusmaastikul läbi viidud uuringute põhjal on ning milliste seaduste alusel on võimalik ajakirjanikke mõlema eest õiguslikult kaitsta. Järgmises alapeatükis toon esile ajakirjanike kogemused ning seejärel võtan teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatüki kokku kirjeldusega, kuidas mõjutab ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine uuringute põhjal nende tööd ja ühiskonda üldiselt.

1.1 Heidutamine ja vaigistamine ning ajakirjanikke kaitsvad seadused

Ajakirjanikke peetakse ühiskonna “valvekoorteks”. Nn „valvekoera“ roll väljendub enim uurivas ajakirjanduses (Mellado, 2015), mille olemust on üheselt raske defineerida, kuid Stetka ja Örnebring (2013) pakuvad erialase kirjanduse põhjal välja, et uuriv ajakirjandus kujutab endast pidevat uudisväärtusliku kajastamist võimupositsioonil olevate isikute moraalsetest ja juriidilistest eksimustest ning mis nõuab tavapärasest reporteritööst suuremat ajalist ressursi. Autorid (Stetka ja Örnebring, 2013) peavad võimupositsiooni omavate inimeste all silmas ühiskonna poliitilisse ja majanduslikku sfääri kuuluvaid isikuid. Selles alapeatükis kirjeldan, kuidas õiguslikel viisidel ajakirjanike “valvekoera” rolli täitmist takistada üritatakse.

1.1.1 Heidutamine ja vaigistamine

Nii ajakirjanike heidutamine kui ka vaigistamine algavad tavaliselt ähvardava kirja ehk nõudekirja saatmisega, misjärel esitatakse ajakirjanikule hagi (van den Brandt, 2021). Ka vaigistushagi saab võtta heidutamistaktikana (Longo-Flint ja Price, 2024). Seega on raske eristada, millal on tegu heidutamise ja millal vaigistamisega, mistõttu võiks neist rääkida paralleelselt.

Kuigi inimestel on õigus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda, tuntakse üha suuremat muret selle üle, et avalikku huvi puudutavates küsimustes kasutatakse nõudekirju ja hagisid ära ajakirjanike vaigistamiseks (Kerševan ja Poler, 2024). Samas ei ole ajakirjanike nõudekirjade ja kohtuga ähvardamine midagi uut (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Õiguslikud viisid, mida ajakirjanike peal rakendatakse ja mida kasutavad võimupositsiooni omavad isikud, võivad ulatuda haldusaktidest kriminaaluurimiseni ning ulatuslike ja kulukate tsiviilkohtuvaidlusteni või nendega ähvardamiseni (van den Brandt, 2021). Seda, kui võimupositsiooni omav isik esitab ajakirjanikule

hagi eesmärgiga teda vaikima sundida, kutsutakse ka vaigistushagiks (van den Brandt, 2021; Borg-Barthet ja Farrington, 2024).

Esimesena võtsid 1988. aastal vaigistushagi mõiste kasutusele Canan ja Pring, kes kirjeldasid USA näitel vaigistushagi kui avaliku osaluse takistamise eesmärgil esitatud hagi, mille puhul kasutatakse tsiviilõiguslikke võtteid poliitilise väljendusvabaduse lämmatamiseks. Just vaigistushagide väljendusvabaduse lämmatamise suunitlusega eesmärk eristab teda tavapärastest kohtuvaidluse taktikatest (Canan ja Pring, 1988). „Avalikku osalust takistavad strateegilised hagrid väidavad, et kodanikud on oma püüdlusega mõjutada valitsusasutust või valijaid avaliku tähtsusega küsimuses, tekitanud kahju.“ (Canan ja Pring, 1988: 507)

Van den Brandt (2021) leiab, et vaigistushagi saab tuvastada kolme tunnuse alusel, mis on kõik vastuolus õiguskaitsevahendite tegeliku kasutamise eesmärgiga: hagetakse põhjendamatutel alustel; esitatud nõudmised on tühised, liialdatud või ebaproportsionaalsed; hagi eesmärk on kostjat tsenseerida, heidutada, vaigistada ja koormata teda rahaliselt ning psühholoogiliselt. Üheks vaigistushagile iseloomulikuks tunnuseks on suur osapoolte jõutasakaalu erinevus, st laiaulatuslike ja kulukate hagide esitajad on tavaliselt jõukad isikud, ettevõtted või organisatsioonid ning valitsusasutused, kostjad see-eest ajakirjanikud, vabakutselised ajakirjanikud, sõltumatud meediaettevõtted, aktivistid ja kodanikuühendused (Lauk jt, 2022; Fierens jt, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025; CASE, 2026). Uurivad ajakirjanikud, kes sageli kajastavad just võimupositsioonil olevate isikute pahesid, võivad seega langeda suurema tõenäosusega vaigistushagi või muude erinevate vaigistustaktikate ohvriks (Kerševan ja Poler, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025; van den Brandt, 2021).

Canan ja Pring (1988) märgivad, et vaigistushagi õiguslikeks alusteks on tavaliselt, kas au teotamine, äriine sekkumine või hagejale kahju tekitamine (Canan ja Pring, 1988). Ka Longo-Flint ja Price (2024) ning organisatsioon CASE (2026) leiavad pea nelikümmend aastat hiljem, et enim heidetakse vaigistushagi esitades ajakirjanikele ette au teotamist või ebaõigete faktiväidete esitamist. Canan ja Pring (1988) rõhutavad küll rohkem vaigistushagisid ümbritsevat poliitilist konteksti, kuid tänapäeval, nagu ka eespool kirjeldatud, ei piirdu hagemine vaid poliitilise väljendusvabaduse lämmatamisega. Van den Brandt (2021) leiab aga, et vaigistushagiga võidakse ajakirjanikele ette heita ka eraelu puutumatuse rikkumist, kohtukaasuse mõjutamist või salastatud teabe avaldamist ning nende ajakirjanike puhul, kes ei avalda oma anonüümseid allikaid, võidakse vaigistushagi kasutada meetmena oma allikaid avaldama sundimiseks (van den Brandt, 2021). Seejuures on ajakirjanikke kaevatud kohtusse ka X-i (Twitter) postituse pärast, kusjuures

platvormil laimava postituse taaspostitamist (ingl *retweet*) võetakse samuti au teotamisena (Longo-Flint ja Price, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025).

Üha enam on tähelepanu all aga võimalus, et au teotamise asemel hakatakse ajakirjanikke hagama hoopis isikuandmete kaitse nõuete rikkumisest tulenevate nõuete alusel (Eestis isikuandmete kaitse seadus ehk IKS ning isikuandmete kaitse üldmäärus ehk IKÜM (ingl k GDPR)) (Rucz, 2022). IKÜM käsitleb üldpildis seda, mida kujutavad endast isikuandmed ja mida nende töötlemise all mõistetakse ning seab isikuandmete kaitsele ulatuslikud kohustused, mida kõik, kaasa arvatud ajakirjanikud, peavad täitma (Rucz, 2022). „Sisuliselt kõik, mida ajakirjanikud oma töö käigus teevad – teabe kogumine, lugude kirjutamine ja nende avalikkuseni toomine – on isikuandmete töötlemine, kui see on seotud inimesega, isegi kaudselt.“ (Rucz, 2022: 379) Seega on tõenäoline, et isikuandmetest võib kujuneda üks peamisi ajakirjanike hagemise õiguslikke aluseid.

Ajakirjanduslikku tegevust käsitleb põhjalikumalt IKÜM artikkel 85 lg 2, mis sisuliselt seab liikmesriikidele kohustuse kaitsta sõna- ja teabevabadust, mh ajakirjanduslikul eesmärgil isikuandmete töötlemisega kaasnevatele kohustustele vabastusi ja erandeid seades (Rucz, 2022; GDPR, 2016). Määruses antakse aga liikmesriikidele suur kaalutusruum selleks, kuidas nad sõna- ja teabevabadust kaitsma hakkavad, mis annab liikmesriikidele võimaluse kehtestada ajakirjanduslikuks andmetöötluks kitsaid erandeid, mis võivad omakorda seada avalikes huvides toimivale ajakirjandusele uusi takistusi (Rucz, 2022). Rucz (2022) rõhutab, et problemaatiline ei ole aga IKÜM ise, vaid selles ettenähtud võimaluste pahatahtlik kasutamine.

Canan pakkus 1989. aastal välja neli varianti, miks tavaliselt vaigistushagisid esitatakse. Selleks võib olla soov maksta kätte avalikult vastandumise eest; vältida edasist vastandumist; heidutada ning anda sõnum, et vastuseisjat ootab karistus; hageja teab, et tal on kohtusüsteemi võimalik kasutada ära poliitilise ja/või majandusliku võitluse võitmiseks (Canan, 1989). Samas proovib vaigistushagi esitaja seda kõike teha teiste pilkude alt eemal. Vaigistushagiga püütakse avalik arutelu viia kohtusaali “kinniste uste” taha, et teema kaoks avalikkuse tähelepanu alt ja sellest enam ei räägitaks, muutes küsimuse eraõiguslikuks lahendamiseks ning kasutades seadust ja õigussüsteemi nn relvana, mis muidu töötab sõnavabaduse kaitseks (Canan ja Pring, 1988; Borg-Barthet ja Farrington, 2024; Longo-Flint ja Price, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025).

Canan märgib oma 1989. aastal avaldatud artiklis vaigistushagi sotsioloogilisest vaatest, et keskmiselt kaevati tema uurimuse valimisse kuulunud avalikus arutelus osalejaid kohtusse 9 000

000 dollari ulatuses (Canan, 1989). Tüüpilised hagejad olid kinnisvaraarendajad, maaomanikud, politseiametnikud, ärimed ja riikliku või kohaliku omavalitsuse ametite esindajad (Canan, 1989). Rahaline kasu ei ole siiski aga hageja eesmärk (Longo-Flint ja Price, 2024), vaid kulukate kohtumenetlustega loodetakse, et ajakirjanikku heidutatakse jätma kasutamata tema õigust sõnavabadusele (Harrison, 2020; van den Brandt, 2021). Vaigistushagidega seotud kohtumenetlused on tavaliselt ajaliselt pikad. Canan leidis 1989. aastal, et tema analüüsitud vaigistushagide menetlused kestsid keskmiselt 36 kuud, mille jooksul läbiti ka mitut kohtuastet (Canan, 1989).

Vaigistushagide puhul ei motiveeri hagejaid positiivse kohtuotsuse saavutamine ega soov avalikkust mobiliseerida, vaid soov õiguskaitsevahendite kuritarvitamisega säilitada oma *status quo*'d ja võimu (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). Canan ja Pring (1988) leidsid samuti, et nii kostja ehk avalikus elus osaleja kui ka hageja ehk „vaenlase“ eesmärgiks on teatud viisil võimu kogumine. Esimene soovib elavdada avalikku arutelu ja saavutada võimu avalikul areenil ning „vaenlane“ soovib saavutada võimu avalikus arutelus osaleja üle, koormates teda kulukate kohtumenetlustega, milles ei vaielda üldsegi algse avaliku huvi all oleva probleemi üle (Canan ja Pring, 1988).

Canan ja Pring (1988) leidsid USA näitel, et vähesed vaigistushagid lõppevad reaalse kohtuotsusega ning esitaja eesmärk ei ole jõuda kohtuistungini: hagi heidutav ja nn külmutav efekt, mida käsitleme järgmises alapeatükis, tekib juba hagi esitamisel või hagemisega ähvardamisel (Canan ja Pring, 1988). Ka varasemate Euroopa autorite uuringute (Clark ja Grech, 2017; van den Brandt, 2021; Kerševan ja Poler, 2024; CASE, 2026) põhjal saab väita, et ajakirjanike vastu suunatud õiguslik surve ei lõppe sageli kohtuotsusega, vaid võib viia hagi tagasivõtmiseni, kohtuväliste kokkulepeteni, artiklite eemaldamiseni või edasise kajastamise vältimiseni, täites seeläbi vaigistushagi heidutavat eesmärgi. Isegi kostja kasuks lahenenud kohtumenetlus või ainuüksi kohtuga ähvardamine võib osutuda kostjat heidutavaks, sest ei soovita enam sama protsessi kogeda.

Papadopoulou ja Maniou (2025) leiavad, et ajakirjanike õiguslikel viisidel vaigistamise tõusva trendi taga on koroonapandeemia, demokraatia vähenemine ja autoritaarse populismi tõus. Vaigistushagi esitamine, mille tulemusel pole teema enam avalikkusele kättesaadav, võib aga mõjutada üldsuse otsustusvõimet, alates sellest, keda me valimistel valime, kuni selleni, mida me tarbijatena tarbime (Borg-Barthet ja Farrington, 2024).

1.1.2 Ajakirjanikke kaitsvad seadused

Euroopa nõukogu 2017. aastal avaldatud raamatus „Ajakirjanikud surve all: põhjendamatute sekkumine, hirm ja enesetsensuur Euroopas“ keskenduvad autorid Clark ja Grech (2017) Euroopa inimõiguste konventsiooni 10. artiklile, mis paneb mh liikmesriikidele kohustuse kaitsta üksikisikuid riiklike institutsioonide ja eraisikute rünnakute eest, kes on rikkunud nende õigust end vabalt väljendada. Artikkel 10 sätestab, et igaühel on sõltumata riigipiiridest õigus sõnavabadusele, kuid õigusega kaasneb ka vastutus ning liikmesriigid võivad seadusega kehtestada piiranguid, kui need on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud näiteks julgeoleku, avaliku korra, teiste isikute maine, õiguste või õigusemõistmise kaitseks (Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, 2010). Seega hõlmab artikkel 10 tugeva õigusraamistiku loomist ja sõnavabaduse pihta toime pandud kuritegude uurimist ning vajadusel vajalike kaitsemeetmete kasutusele võtmist (Clark ja Grech, 2017).

Ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 11 sätestab sõna- ja teabevabaduse. See õigus kätkeb endas vabadust arvata, saada ja levitada teavet ning ideid sõltumata riigipiiridest avaliku võimu sekkumiseta (Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2016). Seejuures austatakse massiteabevahendite vabadust ja mitmekesisust (Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2016).

Seadused, mis puudutavad au teotamise kaitset, on igas riigis erinevad, kuid üleilmastumise kontekstis on ajakirjanikke võimalik kaevata kohtusse ka riigis, kus nad ei resideeru (Longo-Flint ja Price, 2024). See tähendab, et võimalikud on piiriülesed kohtumenetlused ja hagid. Selliste kohtumenetlustega võivad aga kaasneda kõrged kohtukulud ning kogu kaitsmisprotsess on raskendatud keelebarjääri ja riigiti erineva õigusraamistiku tõttu (Longo-Flint ja Price, 2024).

Algselt ei olnud Euroopa Liidu tasandil selliste kohtumenetlustega tegelemiseks poliitilist huvi, kuid akadeemikute kaasamise ja analüüsimise järel tõusid piiriülesed vaigistushagid ka Euroopas arutlusele (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). 2022. aasta kevadel esitas Euroopa Komisjon ettepaneku direktiivi loomiseks, mille eesmärk on kaitsta avalikus arutelus osalevaid inimesi põhjendamatute ja pahatahtlike kohtumenetluste eest (Fierens jt, 2024). See direktiiv käsitlebki piiriüleseid vaigistushagisid, kuid annab liikmesriikidele mh soovitusetegeleda taoliste hagidega ka siseriiklikult ning seab selleks ka eesmärgid ja annab juhtnöörid (Fierens jt, 2024). Soovitus ei ole aga kohustus. Borg-Barthet ja Farrington (2024) leiavad, et kuigi Euroopa Liit on astunud vaigistushagide vastase direktiivi vastuvõtmisega sammu paremuse suunas, on oluline, et liikmesriigid käsitleksid seda vaid alusdokumendina ning viiksid ise oma seadusandlusesse sisse

vajalikud muudatused pahatahtlike kohtumenetluste eest kaitsmiseks. Seejuures tuleb rõhutada, et direktiiv puudutab vaid piiriüleseid vaigistushagisid.

Eesti ei ole seda direktiivi veel üle võtnud. Valitsuse kommunikatsioonibüroo avaldas 2. aprillil 2026 pressiteate, kus sõnatakse, et valitsus saadab riigikogule menetlemiseks tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu, millega võetakse Eesti õigusruumi üle vaigistushagi eest kaitsmise direktiiv (Vabariigi Valitsus, 2026). Valitsuse pressiteates seisab, et uued reeglid võimaldavad kohtul hinnata esitatud asjaolusid ja oma siseveendumuse pinnalt tuvastada, kas tegemist on avalikus arutelus osalemise takistamiseks algatatud kurnamistaktikaga (Vabariigi Valitsus, 2026). Uus regulatsioon võimaldab kohtul põhjendamatud nõuded kiiresti tagasi lükata, anda kõik menetluskulud hageja kanda ning annab ka kostjale õiguse nõuda hüvitist (Vabariigi Valitsus, 2026). Kusjuures võib kohus hagejale määrata ka kuni 9600-eurose rahatrahvi ning avalikustada lahendi koos hageja isikuandmetega (Vabariigi Valitsus, 2026). Eelnõu ootab selle töö kirjutamise ajal riigikogus kolmandat lugemist.

Euroopa Liidu direktiivi sõnastuses kasutatakse vaigistushagi kirjeldamisel tavapärase sõna „strateegiline“ asemel „pahatahtlik“, mistõttu leiavad Borg-Barthet ja Farrington (2024), et rõhuasetuse muutmine viitab normatiivselt kitsamale arusaamale kohtumenetlusest, mis võib olla aga tavaarusaamaga vastuolus. Kuigi edusamm direktiivi vastuvõtmise osas on tänuväärne, pole see autorite (Borg-Barthet ja Farrington, 2024) sõnul piisav, et teha vahet tavalisel õigusvaidlusel ja õiguskaitsevahendite kuritarvitamisel. Autorid (Borg-Barthet ja Farrington, 2024) leidsid, et direktiivi vastuvõtmisega on praegu miinimum avalikus arutelus osalevate inimeste pahatahtlike kohtumenetluste eest kaitsmiseks täidetud, kuid teemat oleks vaja tõsisemalt käsitleda.

Hollandi meediasektor, politsei ja prokuratuur löid 2019. aastal ajakirjanike vastu suunatud vägivalda ja agressiooni vastu võitlemiseks platvormi nimega PersVeilig (PersVeilig, 2019). See on 24/7 toimiv ajakirjanikele nõuandev platvorm, mille põhikirjas on ajakirjanike endi kohustusena, kui nad on otsustanud platvormi poole pöörduda, sätestatud vaid nende vastu suunatud vägivallaga seotud juhtumitest PersVeiligile teatamine ning koolitustel osalemine (PersVeilig, 2019). Protokolli järgi on tööandjate roll tagada ajakirjanike turvalisus ning õigusorganite ülesanne on käsitleda ajakirjanike vastu suunatud vägivallajuhtumeid prioriteetsetena ning teo toimepanijatele määrata range karistus (PersVeilig, 2019). Kusjuures on prokuratuur seadnud selliste juhtumite karistuse alammääraks 200 protsenti tavapärasest trahvimäärast (PersVeilig, 2019). 2024. aastal anti platvormile teada 249-st ajakirjanike vastu suunatud agressiivsest olukorrast, millest 99 moodustasid ähvardused, 72 juhul ajakirjanikke diskrimineeriti ja heidutati ning 56 korral rakendati ajakirjanike suunas reaalselt vägivalda

(PersVeilig, 2025). PersVeiligi kodulehelt ei nähtu, et kõigil Hollandi ajakirjanikel oleks kohustus PersVeiligi platvormiga liituda.

Juhul, kui Eesti ajakirjanikud peaksid istuma kohtupinki, võivad neile kaitsmisel abiks olla nii tsiviilkohtumenetluse (TsMS), kriminaalmenetluse (KrMS) kui ka meediateenuste seadused (MeeTS). TsMS-i § 257 lg 4 ütleb, et „ajakirjanduslikul eesmärgil informatsiooni töötleva isikul on õigus keelduda ütluste andmisest asjaolu kohta, mis võimaldab tuvastada teavet andnud isiku“ (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2025). Samas ei ole see absoluutne, sest järgmises paragrahvis on loetletud erandjuhud, kus tunnistaja ei tohi ütluste andmisest keelduda (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2025).

KrMS-i § 72 lg 3¹ järgi on ajakirjanduslikul eesmärgil informatsiooni töötleva isikul õigus ütluste andmisest keelduda teabe kohta, mis võimaldab tuvastada teavet andnud isiku, välja arvatud juhul, kui muude menetlustoimingutega on tõendite kogumine välistatud või oluliselt raskendatud ning kriminaalmenetluse esemeks on kuritegu, mille eest on ette nähtud karistusena vähemalt kuni kaheksa aastat vangistust, ütluste andmiseks esineb ülekaalukas avalik huvi ja isikut kohustatakse ütluste andmiseks prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku või kohtu määruse alusel (Kriminaalmenetluse seadustik, 2025). Samuti on meediateenuste seaduse § 15 lg 1 järgi ajakirjanikel õigus jätta avaldamata andmed, mis võimaldavad tuvastada tema informatsiooniallika (Meediateenuste seadus, 2022).

Vaigistushagi kontekstis on oluline ka TsMS-i § 371 lg 2 p 2, mille järgi võib kohus jätta hagi läbi vaatamata, kui ilmneb, et hagi ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset või kui hagiga ei ole hageja taotletavat eesmärki võimalik saavutada (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2025). Sel juhul tuleks aga vaigistushagi tuvastada juba kohtumenetluse varajases faasis, mis on, nagu eelnevalt mainitud, vaigistushagi puhul pigem keeruline.

1.2 Ajakirjanike kogemused

Füüsilise vägivalla ja internetis ähvardamise kõrval puutuvad paljud ajakirjanikud kokku ka nõudekirjade ja kohtukaasustega, kus kuritarvitatakse seadust ajakirjanike töö takistamiseks või kättemaksuks hageja pahede kajastamise eest (van den Brandt, 2021). Euroopas tõusis vaigistushagi päevakorda 1980ndatel, kuid poliitilisse arutellu jõudis see alles pärast Malta ajakirjaniku Daphne Caruana Galizia mõrva 2017. aastal, sest surma hetkel oli ajakirjaniku vastu esitatud 47 hagi, kus teda süüdistati au teotamises (Firens jt, 2024). Galizia oli siis ainus Malta

ajakirjanik, keda ei olnud veel suudetud vaigistada (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). Teised Malta ajakirjanikud olid hagi aluseks olevat teemat puudutava info internetist eemaldanud ja loobunud edasisest kajastusest, sest kartsid poliitikute ja erasektori kättemaksu, kes kasutasid õiguskaitsevahendeid avaliku arutelu lämmatamise eesmärgil ära (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). Longo-Flinti ja Price'i (2024) hinnangul ei teadnud avalikkus vaigistushagidest enne Venemaa agressiooni Ukrainas eriti palju, kuid teema kerkis päevakorda Vene oligarhidele kehtestatud sanktsioonidega, mille peale hakkasid oligarhid ajakirjanikke vaigistamise eesmärgil hagama (Longo-Flint ja Price, 2024).

1.2.1 Ajakirjanike õiguslikul viisil heidutamine ja vaigistamine numbrites

Euroopa Nõukogu 2017. aastal avaldatud raamatus kirjeldavad Clark ja Grech uuringut, kus 970-st küsitlusele vastanud ajakirjanikust üle Euroopa tunnistas 23 protsenti, et on kolme aasta jooksul olnud kas vahi all, osa juurdlustest, saanud nõudekirja või reaalse hagi. Kõige levinum kohtuga ähvardamise alus oli au teotamine (Clark ja Grech, 2017). OSCE meediavabaduse esindaja büroo tellitud 2017. aasta uuringust (van den Brandt, 2021) selgus, et kolmel neljandikul uuringus osalenud riikidest on au teotamine kriminaliseeritud, mis võib ajakirjanikele tuua kaasa nt vangistuse, trahvi, ühiskondlikult kasuliku töö või mingit sorti poliitiliste õiguste kaotuse. Euroopas on au teotamine kriminaliseeritud näiteks Türgis, Austrias, Saksamaal, Hispaanias, Kreekas ja Itaalias (Webb jt, 2024). Eestis dekriminaliseeriti au teotamine 2002. aastal (Lauk jt, 2022).

Mapping Media Freedom tuvastas 2025. aasta esimeses pooles Euroopa Liidu liikmesriikide seas 342 pressivabaduse rikkumist, millest 25 protsenti ehk 86 rikkumist olid seotud õigusvaldkonnaga. Õiguslikud vahejuhtumid kujutasid endast meediatöötajate kinnipidamist, nende süüdistamist au teotamises, ähvardamist, hoiatamist, kriminaalsüüdistusi ja -uurimisi, trahve ja ka süüdimõistmist (Mapping Media Freedom, 2025). Mapping Media Freedomi andmetel oli ainuüksi 2025. aasta esimeses pooles ajakirjanike vastu suunatud verbaalsete rünnakute arv 287, mis kujutasid endast põhiliselt ajakirjanike heidutamist ja ähvardamist. Ajakirjanikke heidutasid enim eraisikud, kellele järgnesid valitsus- ja riigiametnikud ning politsei ja sisejulgeoleku asutused (Mapping Media Freedom, 2025). Tõusvat trendi märgati ka ajakirjanike välisagentideks nimetamises, mis tähendab ajakirjanike sildistamist välisrahastuse saamise tõttu (Mapping Media Freedom, 2025). Lisades Euroopa Liiduga liituda soovivad riigid, rikuti aasta esimeses pooles pressivabadust 709 juhul (Mapping Media Freedom, 2025).

Euroopas koostab alates 2023. aastast ülevaadet vaigistushagidest organisatsioon nimega CASE, mis koondab üle 110 kodanikuühenduse üle Euroopa. Ühendus CASE märkis oma 2025. aasta raportis, et iga-aastase vaigistushagide hulga kasvu kõrval kasvavad ka varasemate aastate kaasuste hulgad: 2024. aastal lisandunud kaasuste kõrval dokumenteeriti täiendavalt ka 2023. aasta kaasuseid. Kokku on ühendus tuvastanud aastate jooksul üle Euroopa 1303 vaigistushagi (CASE, 2026). CASE leidis, et suure tõenäosusega selline trend jätkub, sest tihti saab teave juhtumite kohta kättesaadavaks alles pärast kohtuotsuse avaldamist (CASE, 2026). Sageli ei jaga ajakirjanikud infot vaigistushagide kohta ka juhul, kui kohtumenetlus alles käib (Papadopoulou ja Maniou, 2025). CASE'i hinnangul on ilmselt veel sadu vaigistushagisid, millest teada ei ole antud (CASE, 2026). Vaigistushagidest teavitamine sõltub aga sellest, kas kostja suudab vaigistushagile omaseid tunnuseid tuvastada, mis on aga keeruline, sest ühest malli nende tuvastamiseks ei eksisteeri (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). Samas võib tekkida ka olukord, kus ajakirjanik või toimetuse tunneb, et neid vaigistatakse, kuid tegelikult teeb hageja seda oma õiguste kaitseks ning tegu pole vaigistushagiga, sest iga hagi pole vaigistushagi. Seetõttu on vaigistushagide esinemise statistika kogumine raskendatud.

1.2.2 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine Eestis

Ivask (2020) kirjutas oma teadusartiklis, et rahvusvaheliste raportite andmetel ei ole Eesti riik, kus ajakirjanikud puutuksid kokku suurema ohuga, nagu näiteks vahistamine, ahistamine reaalelus ja internetikeskkonnas või tapmine. Ajakirjanikud ei ole sageli valmis oma probleeme tunnustama ja seda juba oma töö iseloomu tõttu, mistõttu on raske Eesti ajakirjanike kogemusi seoses ähvardamise ja ahistamisega kaardistada (Ivask, 2020). Seejuures ei ole Eestis organisatsiooni, mis koguks statistikat ajakirjanike ähvardamise või nende vastu suunatud vaigistushagide kohta. Vaatamata rahvusvaheliselt levinud arusaamale puutuvad Eestis näiteks naisajakirjanikud läbi viidud uuringute põhjal siiski ähvardamise ja ahistamisega kokku (Ivask, 2020). Urbániková jt (2025) intervjuerisid kolme riigi – Soome, Eesti ja Tšehhi – uurivaid ajakirjanikke, kelle intervjuudest tõusis esile, et kõigi kolme riigi ajakirjanikud on kogenud katseid neid kohtumenetluste kaudu hirmutada ja vaigistada, mis väljenduvad mõjukate poliitikute või äriühingute esindajate esitatud au teotamise süüdistustes ning saadetud nõudekirjades.

Eestis on ajakirjandus kajastanud vaid üksikuid võimalikke vaigistushagidega seotud juhtumeid. Näiteks kirjutas Eesti Ekspress 2024. aastal sellest, kuidas 2018. aastal esitasid Soome kinnisvaraettevõtja Arto Autio ja temaga seotud isikud hagi ERR-i ja selle ajakirjanike Mihkel

Kärmase ja Anna Pihli vastu, kes tegid „Pealtnägijasse“ ärimehes kaks lugu (Eesti Ekspress, 2024). Lood kajastasid kriitiliselt soomlase ja temaga seotud inimeste tegevust (Pealtnägija, 2018). Kohtuvaidlused kestsid kuus aastat ning Tallinna ringkonnakohus jättis ajakirjanike ja ERR-i vastu esitatud hagi rahuldamata (Eesti Ekspress, 2024).

Teine näide pärineb lähemast minevikust. 2024. aastal ilmus Eesti Ekspressis artikkel pealkirjaga „Kohus tsenseeris Eesti Ekspressi veel valmimata lugu“ (Eesti Ekspress, 2024). Lugu pidi rääkima sellest, kuidas kohalikel valimistel valijaid mõjutati (Eesti Ekspress, 2024). Loo keskmes olnud tuntud ettevõtja nõudis pärast Eesti Ekspressi ajakirjanikule kommentaari andmist, et veel valmimata lugu ei avaldataks üheski versioonis (Eesti Ekspress, 2024). Lisaks laekus ka maakohtult hagi tagamise määrus, millega kohtunik piiras veel valmimata artikli sisu (Eesti Ekspress, 2024). Endine Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid taunis toona Harju Maakohtu otsust ja märkis, et otsus mõjub ajakirjandusvabadust piiravana (ERR, 2024).

Kolmas näide pärineb samuti aastast 2024, kus ERR kirjutas, et Ameerika Ühendriikides 14 aastat tagasi kelmuses süüdi mõistetud Marko Taylor nõuab temast Delfis kirjutamise eest Ekspress Meedialt kahjutasuks ligi miljon eurot (ERR, 2024). Tayloriga hagi põhines kahel 2022. aastal ilmunud lool, millest üks ilmus Delfis ja teine rahvusvahelise uuriva ajakirjanduse konsortsiumi OCCRP veebilehel (ERR, 2024). Lood põhinesid Dubai kinnisvararegistri lekkel, kust selgus, et ka Taylorile kuulub Dubais kaks ühikut kinnisvara (ERR, 2024). Loos räägiti pikemalt ka Tayloriga taustast, sh tema kelmuses süüdi mõistmisest (ERR, 2024). Taylor esitas hagi Ekspress Meedia ja selle ajakirjanike vastu nii Dubai kui ka Eesti kohtusse (ERR, 2024). Tayloriga ja Ekspress Meedia kohtuprotsessi kajastas ERR viimati 2024. aasta aprillis, mil toimus kohtuasja teine istung (ERR, 2024). Kohtuprotsessi viimaseid arenguid ei ole ERR ega ükski teine meediaväljaanne kajastanud.

Lauk jt (2022) leidsid, et Eestis on vaigistushagide oht viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud. Vaigistushagide sihtmärgiks on enamasti uurivad ajakirjanikud, kuid ka vabakutselised ajakirjanikud ja ka inimesed, kes kommenteerivad internetis või sotsiaalmeedias (Lauk jt, 2022). Uuringus tuuakse esile, et vaigistushagid on kujunenud majanduslikuks ahistamisvahendiks, kuna kohtumenetlused on kallid ja ajamahukad (Lauk jt, 2022). Isegi kui ajakirjanik kohtus võidab, on tema tavapärane elu ja töö pikaks ajaks häiritud ning stress on märkimisväärtne (Lauk jt, 2022).

Autorid (Lauk jt, 2022) intervjuerisid uuringu tarbeks Eesti uurivaid ajakirjanikke Holger Roonemaad ja Martin Lainet, kes märkisid, et vaigistushagide esitajad keskenduvad sageli rohkem juriidilistele nüanssidele kui ajakirjandusliku sisu tõepärasusele. Hagi esitavad tavaliselt jõukad ja mõjukad inimesed, kes soovivad ajakirjanikku vaigistada (Lauk jt, 2022). Mõne puhul on isegi

ette teada, et nad on kaebealtid, mistõttu kaalutakse hoolikalt, kas mõnest teemast tasub üldse kirjutada (Lauk jt, 2022). Meediaettevõtetel on küll juristid, kuid vabakutselised peavad kulud ise kandma (Lauk jt, 2022).

Uuringus kirjeldatakse, et kõige sagedasemad nõuded Eesti ajakirjanike vastu hõlmavad illustratsioonide eemaldamist – eriti sotsiaalmeediast pärit pildid – teatud faktide kustutamist või kogu artikli eemaldamist (Lauk jt, 2022). Sageli väidavad juristid või lobistid, et ajakirjanike käsitletav teema pole avaliku huvi objekt (Lauk jt, 2022). Roonemaa ja Laine hinnangul on vaigistushagide kasv seotud nii isikuandmete kaitse seaduse kui ka autoriõigusega (Lauk jt, 2022). Kokkuvõttes sõnastavad autorid (Lauk jt, 2022), et Eestis on kujunemas risk, kus õiguslikud mehhanismid asuvad vähendama sõnavabadust.

1.2.3 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine mujal Euroopas

Kerševani ja Poleri (2020) Sloveenia ajakirjanike seas läbi viidud uuringust kerkis esile, et vaigistushagisid esitati ajakirjanikele avalikku huvi puudutavate teemade puhul, mis kajastasid näiteks rahastus- ja maksuskandaale, korruptsiooni, erakondade välismaalt rahastamist või koroonapandeemia aegseid riigihankeid. Meediaettevõtete asemel hageti ajakirjanikke isiklikult ning hagejad olid valitsusametnikud, poliitikud, parlamendisaadikud ja ärimehed (Kerševan ja Poler, 2024). Mõlemad on tavalised vaigistushagi tunnused (Fierens jt, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025). Menetluste käigus nõudsid hagejad ebaproportsionaalsete õiguskaitsevahendite rakendamist; rakendasid menetluslikke manöövreid, mille eesmärk oli kulude suurendamine; esitasid argumente, millel puudus kindel alus, sest ajakirjanikud olid väited vastavalt ajakirjandusnormidele ära tõendanud (Kerševan ja Poler, 2024). Need eelmainitud nüansid on samuti vaigistushagide puhul tüüpilised (van den Brandt, 2021).

Kerševan ja Poler (2024) sõnasid, et intervjuudes osalenud ajakirjanikud tunnistasid, et võtavad kohtuga ähvardamise ohtu osana ajakirjaniku tööst. Seejuures märkisid nad, et pärast kohtukaasust või kohtuga ähvardamist muutsid nad oma tööprotsesse enda sõnul vähesel määral: kontrollisid fakte varasemast rohkem, otsisid faktide toetamiseks tavapärasest rohkem lisaallikaid ja konsulteerisid enne artikli avaldamist advokaatidega (Kerševan ja Poler, 2024).

Kerševani ja Poleri (2024) intervjuud tõid esile, et väiksemate meediamajade ajakirjanikud on vaigistushagide eest vähem kaitstud: neil ei ole ressursse hagidega toimetulekuks ega asutusesisest õiguslikku toetust, mistõttu peavad ajakirjanikud hagidega ise tegelema. Sloveenia ajakirjanikud kirjeldasid, et vaigistushagile on toimetusest võimalik saada kaht sorti reaktsiooni: kas ollakse

ajakirjanikke toetavad ja hoitakse kolleegidega kokku või tõuseb skeptitsism selle üle, et ehk oleks ajakirjanik saanud teemat muudmoodi kajastada/raamistada (Kerševan ja Poler, 2024). Isegi sellistes meediamajades, kus astusesisene toetus ja majasisesed juristid on olemas, võtab hagidele vastamine, ettevalmistus kohtuistungiteks ja tõendite kogumine palju aega, mis takistab aga ajakirjanike tavatööd (Kerševan ja Poler, 2024).

Papadopoulou ja Maniou (2025) küsitlesid oma uuringu raames Kreeka ja Küprose ajakirjanikke, kes nentisid, et kõige enam on vaigistushagide esitamise kasvava trendi juures tunda, kuidas meediamajad näevad uurivat ajakirjandust kokkuhoiu kohana, sest võimalus kulukate kohtumenetluste osaks saada, on just tolles valdkonnas suurim. Autorid tõid esile, et intervjuudest Kreeka ja Küprose ajakirjanikega nähtus, kuidas ajakirjanike tööandjate ja teiste meediamajade või ajakirjandusorganisatsioonide kolleegide toetus oli hagiavalduse kättesaamise järel vähene (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Ajakirjanikud leidsid, et vaja oleks ajakirjanduse kui institutsiooni ülest toetussüsteemi (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Suure probleemina tõid mõlema riigi ajakirjanikud esile vaigistushagisid käsitleva õigusraamistiku puudumise (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Mõnes Euroopa riigis on au teotamine, milles ajakirjanikke tihtipeale vaigistushagide raames süüdistatakse, kriminaalasi, mille tagajärjeks võib olla kriminaalsüüdistus või -karistus (Longo-Flint ja Price, 2024).

1.3 Võimalikud tagajärjed ajakirjanike tööle, ajakirjandusele ja ühiskonnale

Uuriv ajakirjandus mängib sõnavabaduse ja demokraatia säilitamisel olulist rolli ning see, et uurivates ajakirjanikes tekitab pidevalt küsimusi, mis toimub suletud uste taga, aitab demokraatia tugevdamisele kaasa (Longo-Flint ja Price, 2024). Ajakirjanikul peab olema võimalik sekkumatult kontrollida võimu toimimist, kartmata ähvardamist, vägivalda, põhjendamatut kinnipidamist ja vangistamist (Clark ja Grech, 2017). Kui ajakirjanike turvalisus ei ole tagatud, pole ka ajakirjandusvabadust (Clark ja Grech, 2017).

1.3.1 Enesetsensuur

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2016) käsitleb meediavabadust põhiõigusena (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) järgi ideid ja sõnavabadust institutsioonide ja võimude poolt maha ei suruta ega keelata ehk tsensuuri Eestis ei ole (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Siiski on teaduskirjanduses leitud, et ajakirjanduses võib enesetsensuuri esineda kahel

kujul: ametivõimude ja/või eraisikute rakendatuna või ajakirjanike endi enesetsensuurina, vältimaks kättemaksu, hukkamõistu või karistamist (Clark ja Grech, 2017). Selles töös keskendun enesetsensuurile kui ajakirjanike ähvardamise, heidutamise ja vaigistamise tagajärjele.

Samas ei saa tsensuuri ja enesetsensuuri võtta sünonüümidenä. Tsensuur tugineb tsensoritele, nt riik ja organisatsioonid, kes võtavad kasutusele meetmeid tsenseeritava sõnavabaduse otseseks piiramiseks (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Näiteks teatas 2020. aasta augustikuus Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE), et ei vasta enam Delfi ajakirjanike küsimustele, mis kujutab endast tsenseerimist (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Ametivõimude ja riigi ülesanne on luua keskkond, mis soodustab informatsiooni vabalt liikumist, arvamuste paljusust, ajakirjanike vaba ja turvalist töötamist ning tagab ajakirjanikele võimaluse hoida nende allikaid anonüümsetena (van den Brandt, 2021).

Enesetsensuur on aga indiviidikeskne, mille ajend ja tekkeprotsess on raskesti hoomatav (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Ajakirjanike heidutamiseks kasutatakse mitmeid viise, näiteks ähvardamine, alavääristamine, ebameeldivad telefonikõned ja kommentaarid või ajakirjanikele nende isiklikku informatsiooni sisaldavate e-kirjade pahatahtlikul eesmärgil saatmine (Kim ja Shin, 2022). Halval juhul võib heidutamine viia ka ajakirjaniku füüsilise ründamiseni (Kim ja Shin, 2022). Kuna ajakirjanikud on digitaalsel ajastul auditooriumile lähemal ja nähtavamad kui kunagi varem, on neil ka suurem oht langeda ähvardamise ohvriks (Kim ja Shin, 2022) ning Urbániková jt (2025) leiavad, et digitaalsed riskid võimendavad, mitte ei asenda olemasolevaid füüsilisi ohte.

Ajakirjanikud võivad oma eneseväljendust hakata kontrollima ehk end tsenseerima põhjendamatult sekkumise ja/või hirmu kogemise tagajärjel (Clark ja Grech, 2017) või selleks, et vältida võimalust, et neid hakatakse edaspidi ahistama (Ivask, 2020). Samas ei pruugi enesetsensuuri põhjustada ainult hirm, vaid see võib tuleneda ka soovist vältida vaidluskohdade teket, teatud sihtrühma ärritamist, kohtumenetluse algatamist jms (Clark ja Grech, 2017; Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Enesetsensuur on ajakirjanikele viis vältida negatiivset stressi (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022).

Mõnes riigis võivad ajakirjanikke tsenseerima sundida riiklikud institutsioonid, liberaal-demokraatlikes riikides on selleks tavaliselt eraettevõtted (Clark ja Grech, 2017). Kui üldiselt seostatakse ajakirjanike vaigistamist autoritaarsete režiimidega (Kerševan ja Poler, 2024), siis uuringud (Clark ja Grech, 2017) ja ülevaated (CASE, 2026) näitavad, et seda leidub ka Euroopas. Ajakirjandusturg ja väljaannete omandipoliitika mängib samuti rolli: soov reklaamijaid ja

väljaande jaoks mõjukaid isikuid mitte solvata võib sageli viia ajakirjanike enesetsensuurini (Clark ja Grech, 2017).

2015. aastal viidi Eesti spordiajakirjanike seas läbi uuring, kus enamik ajakirjanikke tunnistasid, et negatiivne kokkupuude allikaga võib hoida neid edaspidi konkreetse allikaga ühendust võtmast või temaga seotud teemadel kirjutamast (Ivask, 2020). See on näide enesetsensuurist. Negatiivse kokkupuute alla võivad käia nii allikate nõudekirjad, juhtidele antav negatiivne tagasiside ajakirjaniku töö kohta või ajakirjanikule otse ütlemine, et too on teinud ebaprofessionaalset tööd (Ivask, 2020). 2020. aastal läbi viidud rahvusvahelise projekti „Ajakirjanduslik rolliesitus (JRP)“ andmed näitasid, et 26 protsenti Eesti ajakirjanikest rakendab oma töös enesetsensuuri võtteid, samal ajal kui kõikide projektis osalenud riikide keskmine oli 23 protsenti (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Ajakirjanikud, keda Himma-Kadakas ja Ivask (2022) oma uuringu raames intervjuerisid, tundsid, et allikate ja auditooriumi liikmete rünnakud ajakirjanike vastu on küllaltki uus trend.

Kuigi 97 protsenti Eesti ajakirjanikest väljendas JRP küsitluses, et neil on vabadus valida, mis teemasid nad kajastavad, leidsid Himma-Kadakas ja Ivask (2022), et Eesti ajakirjanike seas leidub märkamatu enesetsensuuri, mis on tingitud ajakirjanike endi suutmatusest oma enesetsensuuri taset hinnata (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Ajakirjanikud ei pruugi aga ka enesetsensuuri tunnistada, sest see pole igal pool aktsepteeritav (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Ajakirjanikud ise leidsid, et endas kahtlemine on neile erialaselt hoopis kasulik, sest paneb neid igat väikest detaili üle kontrollima (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022).

Korduvad rünnakud ja solvanguid ning kaitsetuse tunne võib panna ajakirjaniku oma standardeid langetama ja panna teda mõtlema, et töö ajakirjanikuna ei ole niivõrd suurt pingutust väärt (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Samas leidsid Clark ja Grech (2017) oma uuringus, et põhjendamatu sekkumine on pannud osa ajakirjanikke hoopis rohkem enesetsensuurist loobuma. Kerševan ja Poleri (2024) intervjuudest Sloveenia ajakirjanikega tõusis aga esile, et negatiivsele tagasisidele on vähem vastupidavad just nooremad kolleegid kui kogenud ajakirjanikud, sest nende tööalasesse treeningusse ei ole eriti panustatud, mistõttu tuleb noorte ajakirjanike puhul rohkem ette olukordi, kus nad otsustavad negatiivse tagasiside saamise järel, et ei suuda teemat enam edasi kajastada (Kerševan ja Poler, 2024).

Enesetsensuur mõjutab pikemas perspektiivis ajakirjanike endi teemade ja allikate valikut ning viisi, kuidas nad materjali koguvad (Ivask, 2020), näiteks n-ö kõvemate teemade asemel võidakse

hakata kajastama hoopis pehmemaid (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Enesetsensuur võib väljenduda ka selles, kuidas mõnd lugu raamistatakse, näiteks ollakse lugu kajastades liialt ettevaatlik (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Märkamatu enesetsensuur väljendub ka selles, kui ajakirjanik jätab automaatselt ilma põhjusest mõne uudisväärtusliku teema kõrvale ja enesetsensuuriks saab lugeda ka seda, kui ajakirjanik otsustab mõne teema jätta kajastamata seniks kui ta tunneb, et on selleks vaimselt valmis (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022).

Clark ja Grech (2017) peavad enesetsensuuri ajakirjanduses tavapäraseks nähtuseks, kuid kirjeldavad seda kui tõsist ohtu nii ajakirjandusele endale kui ka sõnavabadusele üldisemalt. Kui ajakirjanik hakkab ennast negatiivse kokkupuute tõttu avaliku huvi all olevate teemade kajastamisel piirama, kujutab see ohtu ajakirjaniku „valvekoera“ rollile (Ivask, 2020). Sellisel viisil enese tsenseerimine võib lisaks ajakirjanikule endale mõjuda negatiivselt ka ühiskonnale: ajakirjaniku roll on avalikkust huvipakkuvates küsimustes informeerida ja enesetsensuuri tõttu jääb osa informatsioonist avalikkusega jagamata (Ivask, 2020; Clark ja Grech, 2017). Enesetsensuur võib viia ka ajakirjanduse usalduse languseni, kus auditoorium võib hakata märkama teatud teemade vältimist või sügavama uuriva ajakirjanduse puudumist (Ivask, 2020). Veel võib enesetsensuur viia ajakirjanike valdkonnast lahkumiseni ja seda hirmust enese elu ja psühholoogilise heaolu suhtes ning seetõttu, et ajakirjanikul on pinge all tekkinud tunne, et tal pole võimalik enam oma täit potentsiaali saavutada (Ivask, 2020).

1.3.2 Külmutav efekt

Terminit „külmutav efekt“ (ingl *chilling effect*) kasutatakse kirjeldamaks ajakirjanike seas tekkivat ebakindlust ja hirmu, mis on tsenseerimise, ebamäärase seadusandluse või kõrgete kohtukulude tagajärg (Townend, 2017). Ajakirjaniku kohtulik ahistamine võib mõjuda külmutava efektina nii meedia mitmekesisusele kui ka pressivabadusele (van den Brandt, 2021; Papadopoulou ja Maniou, 2025). Samas võib külmutav efekt tekkida ajakirjanikel ka siis, kui näiteks ajakirjaniku pereliikmed manitsevad suuremale ettevaatlikusele (Kerševan ja Poler, 2024).

Külmutav efekt muudab ajakirjanikud oma tööd tehes väga ettevaatlikuks. Seaduste ja kohtuotsuste külmutavat efekti sõnavabadusele on usaldusväärsete andmete vähese kättesaadavuse tõttu minimaalselt uuritud (Townend, 2017). Samas rõhutasid Kerševan ja Poler (2024) vaigistushagisid käsitlevas uuringus nende peamise probleemina just tekkivat külmutavat efekti (Kerševan ja Poler, 2024). Alates 1950. aastate keskpaigast kasutavad kohtud terminit üksikisikute ja organisatsioonide sõnavabadusega seotud otsuste selgitamisel (Townend, 2017).

Külmutav efekt võib olla heidutamise tagajärg. Kerševan ja Poler (2024) kirjeldasid, et see külmutav efekt, mis tekib ajakirjanikel vaigistushagi saamise järel, on suurem kui see, mis nn tavalise kohtukaasuse järel. Palju sõltub autorite (Kerševan ja Poler, 2024) sõnul muidugi ka ajakirjaniku iseloomust ja perekonna toetusest. Vaigistushagi külmutav efekt ei mõjuta üksnes hagi saajat, vaid ka ühiskonda ja avalikku osalust laiemalt, kuna see heidutab inimesi kartuses, et ka neid asutakse avalikus arutelus osalemise eest vaigistama (Fierens jt, 2024).

Seejuures mõjutab liialt ettevaatlik ajakirjanik oma ettevaatlikkusega ka kolleege. Kerševani ja Poleri (2024) intervjuudest Sloveenia ajakirjanikega selgus, et kui uudistetoimetuses saab üks või mitu ajakirjanikku ühelt inimeselt vaigistushagi, hakkavad ka kolleegid hagejaga seotud teemadel kirjutamist vältima. Seega ei mõjuta vaigistamishagi saamine vaid hagetud ajakirjanikku, vaid ka teisi ajakirjanikke tema ümber. Kerševani ja Poleri (2024) uuringus lükkasid ajakirjanikud enamik juhtudel võimaluse, et nad kogesid kohtuga ähvardamise või kaasuse järel külmutavat efekti, ümber.

1.3.3 Vaigistushagide mõju ajakirjanike tööprotsessidele ja ühiskonnale

Fierens jt (2024) leiavad, et vaigistushagid õõnestavad sõna- ja teabevabadust, mis on sätestatud Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artiklis 10, mistõttu on vaigistushagide ajakirjanikke vaikima sundiv eesmärk oht demokraatialle. Seda leiavad ka Papadopoulou ja Maniou (2025) ning Longo-Flint ja Price (2024). Vaigistushagidest võib Papadopoulou ja Maniou (2025) arvates sama trendi jätkudes kujuneda ülemaailmne laine, mis lõppeb ajakirjandusvabaduse mahasurumisega. Vaigistushagi kohtuprotsess võib kesta aastaid, mille jooksul kogevad ajakirjanikud psühholoogilist, füüsilist ja rahalist kahju ning mis juhib ajakirjaniku tähelepanu tema tavatööst eemale ja võib lõppeda ajakirjaniku jaoks tema usaldusväarsuse langusega (Longo-Flint ja Price, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025). Longo-Flint ja Price (2024) leidsid oma uuringus, et suur osa ajakirjanikest, eriti vabakutselised, ei ole enda vaigistushagide eest kaitsmiseks, nii rahalises kui ka psühholoogilises mõttes, valmis.

Eriti murettekitav on Clarki Grechi (2017) sõnutsi see, kui ajakirjanikke asub poliitilistel eesmärkidel vaigistama valitsus. Karistamatus ajakirjanike suhtes toime pandud kuritegude eest on üks peamisi tegureid, mis sunnib ajakirjanikke vaikima ja loob pinnast rünnakuteks sõnavabaduse ja laiemalt inimõiguste vastu (Clark ja Grech, 2017). Samas leiavad Kerševan ja Poler (2024), et vaigistushagide olemust ja mõju ajakirjandusele ei ole veel piisavalt uuritud.

Erinevates riikides on ka erinevad õigusraamistikud, mistõttu ei anna ühe riigi kogemusi vaigistushagidega üldiselt laiendada.

Papadopoulou ja Maniou (2025) intervjueeritud Kreeka ja Küprose ajakirjanikud rääkisid, et vaigistushagi saamine pani neid rohkem jälgima, kuidas nad oma lugusid üles ehitavad. Ajakirjanikud rääkisid, et hakkasid hagi saamise järel nõu pidama ka majasiseste juristidega või on neil lasknud loo enne avaldamist üle vaadata (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Urbániková jt (2025) leiavad aga, et valdavalt käsitletakse ajakirjanike turvalisust ja julgeolekut siiski individuaalse probleemina, kusjuures meediaorganisatsioonid ja tööandjad pakuvad ajakirjanikele minimaalset tuge ja võimalusi enda koolitamiseks.

Samas sõnasid osad intervjueeritud Kreeka ja Küprose ajakirjanikud, et nii hullult kui see ka ei kõla, on vaigistushagid motiveerinud neid ajakirjanikuna edasi tegutsema, sest see näitavat, et nende töö loeb (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Ka Canan ja Pring (1988) nägid, et vaigistushagidel võib mõnel juhul olla motiveeriv jõud, mis paneb kodanikke avalikus arutelus aktiivsemalt osalema. Mõnd ajakirjanikku on pannud selline olukord teemat hoopis sügavamalt käsitlema (Kerševan ja Poler, 2024).

Ajakirjanikud märkisid, et kuigi vaigistushagi esitamine ei ole neid suuresti mõjutanud, on nad pannud tähele muutusi oma tööprotsessides (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Vaigistushagi saanud ajakirjanikud tunnistasid, et nende esimene mõte oli hagi saamise järel see, et nad jäävad ilma oma tööst ning ei suuda seetõttu ka edaspidi tööd leida (Papadopoulou ja Maniou, 2025). Fierens jt (2024) uuringus tõid ajakirjanduse eneseregulatsiooni organisatsioonid vaigistushagi tagajärgedena esile, et vaigistushagi esitamine ajakirjanikule mõjutab lugejate silmis nende usaldusväarsust ja pressivabaduse paikapidavust (Fierens jt, 2024). Ette võib tulla ka olukordi, kus isegi vaigistushagi saanud ajakirjaniku kolleegid usuvad, et ju siis tegi ajakirjanik hagejat kajastades mõne vea (Papadopoulou ja Maniou, 2025).

1.3.4 Ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine pressinõukogude vaatest

Fierens jt (2024) saatsid erinevate Euroopa riikide pressinõukogudele ja eetikakomiteedele laiali küsitluse, kus palusid kirjeldada, kuidas nad mõistavad vaigistushagi olemust ja millised on riikide kogemused sellega. Pressinõukogude eesmärk on vajadusel võtta ajakirjandust avalikkuse nimel vastutusele, et seda ei peaks tegema riik (Fierens jt, 2024). Suures osas põhinevad Euroopa riikide pressinõukogud ja ajakirjandust reguleerivad organisatsioonid ajakirjanike enda initsiatiivil (Fierens jt, 2024). Pressinõukogud mängivad väljendusvabaduse säilitamisel kesket rolli ja

autorite arvates (Fierens jt, 2024) võiksid just pressinõukogud aidata vaigistuskatseid adresseerida ilma, et need peaksid selleks kohtusaali jõudma.

Kuueteistkümnest vastanud organisatsioonist tunnistas neliteist, et teavad, mida vaigistushagi endast kujutab, kuid sisuline arusaam oli riigiti erinev, sest mõni riik oli vaigistushagidega puutunud kokku rohkem kui teine (Fierens jt, 2024). Hagejatena tunnistati põhiliselt poliitikuid aga ka ettevõtteid ja organisatsioone ning ühel juhul ka riiklikke institutsioone (Fierens jt, 2024). Leiti, et vaigistushagide ohvrid on tihtilugu ajakirjanduslikud organisatsioonid, toimetused, ajakirjandus ja ajakirjanikud – eriti uurivad ajakirjanikud – aga ka üldiselt teisitimõtlejad, ja kriitikud väljastpoolt ajakirjandusmaastikku (Fierens jt, 2024). Väljastpoolt ajakirjandusmaastikku on ohvrid aga ka kodanikuühendused ja aktivistid (CASE, 2026), millele ükski uuringus osaleja tähelepanu ei pööranud (Fierens jt, 2024).

Pressinõukogud tõdesid, et ei sekku vaigistushagide lahendamisse otseselt, sest tunnevad, et lahendamine on hagide õigusliku, mitte eetilise, iseloomu (ehk nende ekspertsus) tõttu nende võimusest väljas, kuid neil on plaanis või soov neid edaspidi siiski kaudselt lahendada (Fierens jt, 2024). Küsitlusest kerkis esile, et vaigistushagisid on isegi selle tunnustega kursis olles raske tuvastada, rääkimata teadmisest, kes peaksid ajakirjanikke nende lahendamisel aitama (Fierens jt, 2024).

Ajakirjanduse eneseregulatsiooni organid saavad Fierens jt (2024) sõnul ajakirjanikke vaigistushagide eest kaitsta kolmel moel: kohtuliku esindaja leidmisega, toetades ajakirjanikke vahekohtumenetluse ajal, uuringute ja huvikaitsega (Fierens jt, 2024). Autorid kirjeldavad, et näiteks Kataloonia pressinõukogu esindab ajakirjanikke kohtumenetlustes *pro bono* ja selgitab neile, millised on nende õigused vaigistushagidega toimetulekul (Fierens jt, 2024). Serbia ajakirjanike selts pakub ajakirjanikele kohtumenetluse eelset nõustamist ning võimaldab osadele neist ka õigusabi, pakkudes ajakirjanikele advokaate neid kohtus esindama (Fierens jt, 2024). Ka Horvaatia ajakirjanike selts pakub ajakirjanikele õigusabi (Fierens jt, 2024).

2. MEETODID JA VALIM

Selles peatükis annan ülevaate bakalaureusetööle eelnenud seminaritöö raames kohtukaasuste analüüsimisel rakendatud andmeanalüüsi meetodist ja bakalaureusetöös empiirilise materjali kogumise tarbeks kasutatud andmekogumis- ja andmeanalüüsi meetodist. Seminaritöö eesmärk oli luua bakalaureusetööle raamistik, millelt saaksin empiirilist materjali minna koguma. Lisaks kirjeldan kummagi puhul etappide kaupa, milliste kriteeriumite alusel valimi moodustasin.

2.1 Andmekogumismeetod

Bakalaureusetöös kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit, sest minu eesmärk oli mõista toimetuste juhtide kogemusi, tõlgendusi ja tähendusi, mis ei ole kvantitatiivsete meetoditega mõõdetavad. Kvalitatiivne uurimismeetod lähtub seisukohast, et teadmisi sotsiaalsest maailmast saadakse tähenduste uurimise kaudu, inimesed omistavad tegelikkusele erinevaid tähendusi ning sotsiaalne reaalsus on muutuv, tõlgenduslik ja subjektiivne (Beilmann, 2025). Kvalitatiivsel meetodil uurimuse läbiviimine on sobilik, kui tahetakse teada, kuidas inimesed nähtusi kirjeldavad ja tõlgendavad ning mida ja kuidas nad oma kogemustest räägivad (Beilmann, 2025). Kvalitatiivsetes uuringutes kasutatakse mitteamvulisi andmeid ning uurimismaterjalist tehakse järeldusi statistilisi vahendeid kasutamata, eelkõige tõlgendaval viisil (Beilmann, 2025).

Uuringu käigus viisin läbi 9 semistruktureeritud süvaintervjuud ja 2 ekspertintervjuud. Semistruktureeritud intervjuu on intervjuuliik, kus kasutatakse varasemalt koostatud intervjuukava, kuid samal ajal on võimalik küsida intervjuueeritavalt täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2025). Pärast esimest intervjuud tuli mul lähtudes intervjuueeritava vastustest viia intervjuukavasse sisse väikeseid muudatusi, mistõttu oli semistruktureeritud süvaintervjuu meetod minu uuringu läbiviimiseks sobivaim. Lisaks küsisin intervjuueeritavatelt ka täpsustavaid küsimusi, kui vestlus jõudis teemani, mida ma ise ei olnud intervjuukavas sõnastanud, kuid mis ma tundsin, et võib mulle olla uurimistöö seisukohalt kasulik teadmine.

Seejuures on semistruktureeritud intervjuu läbiviimise käigus võimalik muuta küsimuste järjekorda (Lepik jt, 2025). Kasutasin ka seda võimalust juhtudel, kui intervjuueeritav tõstatas mõne teema, milleni plaanisin uurijana intervjuu käigus alles hiljem jõuda. See aitas vältida olukorda, kus oleksin lasknud intervjuueeritaval ennast korrata. Semistruktureeritud intervjuud on standardiseerimata, st intervjuueeritaval on võimalik vastata küsimustele täielikult oma sõnadega (Lepik jt, 2025).

Toimetuste juhtidega tehtud intervjuude kavas oli mul koos alaküsimustega kokku 39 küsimust (vt Lisa 1), millest jätsin vastavalt vajadusele, kas mõned küsimused küsimata või küsisin juurde lisaküsimusi. Kava koostades lähtusin bakalaureusetöö teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis käsitletud materjalidest ja töö kolmest peamisest uurimisküsimusest. Intervjuu esimene osa keskendus nõudekirjadele ja hagidele, järgmised küsimused nõudekirjade ja hagide tagajärgedele, kolmas intervjuu osa keskendus vaigistushagidele ja viimane plokk lahendustele. Toimetuste juhte intervjuueerisin vahemikus 13.02.2026–10.04.2026. Intervjuude kestus oli vahemikus 24 minutit–1h ja 14 minutit. Intervjuud salvestasin oma telefoni ja arvutiga.

Ühes ekspertintervjuu kavas oli kokku 20 küsimust (vt Lisa 2), teises aga 40 (vt Lisa 3) küsimust. Mõlemad intervjuukavad koostasid lähtudes bakalaureusetöö teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis käsitletud materjalidest, bakalaureusetöö uurimisküsimustest, toimetuste juhtidega tehtud intervjuude tulemustest ja isiku ekspertsusest. Mõlemad intervjuud koosnesid samadest plokkidest, millest ka toimetuste juhtide intervjuukavad. Ekspertintervjuud viisin läbi 31. märtsil ja 13. aprillil. Üks intervjuu kestis 57 minutit ja teine 1h ja 20 minutit.

Intervjuud viisin läbi nii veebiintervjuudena Microsoft Teams keskkonnas (4 tk) kui ka silmast-silma (7 tk) intervjuueeritavatele sobivates asukohtades.

Intervjuude salvestistele ja transkriptsioonidele on ligipääs ainult minul kui intervjuueerijal ning minu juhendajal. Salvestisi säilitan oma arvutis kuni bakalaureusetöö kaitsmisele järgneva päevani, s.o. 4. juunini 2026. Intervjuu transkriptsiooni hoian alles 10 aastat. Uuringu tulemuste avaldamisel või antud vastuste arhiveerimisel eemaldan intervjuueeritava nime, muu personaalse info ning teiste inimeste ja kohtade nimed, mida ta on intervjuu käigus maininud. Sedasi toimides pole võimalik intervjuueeritava isikut tuvastada. Ainult mina oman juurdepääsu tuvastamist võimaldavatele andmetele. Nõusolekuvormi hoian eraldi intervjuu transkriptsioonist. Salvestist ja transkriptsiooni säilitan krüpteeritud ja parooliga kaitstud failides.

2.2 Andmeanalüüsi meetod

Bakalaureusetöös kasutasin ma kokku kahte andmeanalüüsi meetodit: seminaritöös standardiseeritud kontentanalüüsi ja bakalaureusetöö etapis kogutud intervjuude analüüsimiseks kvalitatiivset sisuanalüüsi. Selles alapeatükis annan ülevaate sellest, kuidas kogutud andmeid analüüsisin.

2.2.1 Standardiseeritud kontentanalüüs

Seminaritöös kasutasin andmeanalüüsi meetodina standardiseeritud kontentanalüüsi, mille abil oli mul võimalik vastata bakalaureusetöö esimese uurimisküsimuse alaküsimusele: millistel alustel Eesti ajakirjanikke ajakirjandusliku sisu eest kohtusse kaevatakse? Kohtukaasuste puhul kasutasin standardiseeritud kontentanalüüsi, sest see võimaldas süstemaatiliselt võrrelda juhtumite tunnuseid ja tuvastada mustreid. Standardiseeritud kontentanalüüs kujutab endast teatavat silda kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite vahel, viimane väljendub meetodis andmete numbriliste väärtustega mõõtmisena ehk standardiseeritud kontentanalüüsi tulemiks on teksti tunnuste esinemissagedused (Kalmus, 2015). See annab tekstimassiividest, praegusel juhul erinevatest kohtulahenditest, selgelt mõistetava üldpildi. Kontentanalüüsi raames analüüsitakse ainult teksti manifestset ehk sõnaliselt väljendatud sisu, mitte ridade vahel olevat või mõista antavat (Kalmus, 2015).

Standardiseeritud kontentanalüüs koosneb kolmest etapist, mis viiakse läbi selgelt formuleeritud reeglite alusel ning kõik edasised uurijad peavad nende reeglite alusel jõudma sama tulemuseni (Kalmus, 2015). Seetõttu on oluline, et koostatud reeglid oleksid võimalikult üheselt mõistetavad. Esimene, kõige olulisem, on kontentanalüüsi ettevalmistav etapp, mille ajal panin paika uurimiseesmärgid, valisin analüüsitava materjali, koostasın kodeerimisjuhendi ja viisin läbi proovikodeerimise (Kalmus, 2015). Proovikodeerimise järel oli mul veel võimalik vastavalt vajadusele kodeerimisjuhendit muuta, kuid sealt edasi olid kodeerimisjuhendiga paika pandud reeglid jäigad. Seminaritöös proovikodeerisin kaasusi üksinda. Esialgu kodeerisin vaid ühe meediamaja kolm viimast kohtukaasust, täiendasin seejärel kodeerimisjuhendit ning siis kodeerisin juhendi järgi lõpuni ka teiste meediamajade kolm viimast kohtukaasust. Minu uuringus kujutas nelja meediamaja kolme viimase kohtukaasuse kodeerimine endast proovikodeerimist. Kõikide ülejäänud kaasuste kodeerimisel kasutasin seminaritöö juhendaja Signe Ivask-Mackovýchi abi, kes kodeeris arvutitarkvara Python abil minu kodeerimisel saadud tulemuste järgi ülejäänud meediamajade kohtukaasused.

Kodeerimisjuhendi loomisel tuleb kõigepealt määratleda analüüsiühik, mida võib vajadusel olla ühes ja samas uurimuses isegi mitu tükki (Kalmus, 2015). Seminaritöös kasutasin kohtukaasuseid analüüsides loendamis- ja fikseerimisühikuid, milleks on näiteks sõnad, sõnaühendid ja laused (Kalmus, 2015). Seejärel panin paika analüüsikategooriad ja lõin neile omakorda alamkategooriad. Kategooriate loomisel lähtusin sellest, milliste tunnuste esinemist või puudumist soovisin uurimisküsimusega haakuvalt tekstides kontrollida (Kalmus, 2015) ning millised olid nende esinemissagedused. Lähtuvalt sellest asetasin saadud tulemused ühiskondlikku konteksti.

Proovikodeerimisel kasutasin MS Excelit, kuhu lõin kõigepealt paika pandud analüüsikategooriate alusel tabeli kujul koodipuu (vt Lisa 4), misjärel jätkasin Excelis kohtukaasuste kodeerimisega. Koodipuu esimene kategooria (A) olid kohtumenetluse osapooled, mille alakategooriad on järgmised: „Kes on hageja?“ (A1), „Kes on kostja?“ (A2), „Millist sorti meediaettevõttega on tegu?“ (A3). Alakategooriate sõnastamisel lähtusin sellest, millistest osadest kohtulahendid koosnesid ja millist infot mul lähtuvalt uurimiseesmärgist vaja läks. Teise kategooriana sõnastasin kohtumenetluse sisu (B), mis koosnes alakategooriatest „Mis on hagi aluseks?“ (B1), „Mis on hagi õiguslikuks aluseks?“ (B2), „Milline oli lõplik otsus?“ (B3) ja „Kes kattis kulud?“ (B4). Pidasin õigeks eristada hagi alust ja hagi õiguslikku alust: esimene kujutab endast seda, millistel asjaoludel meediaettevõttele hagi esitati ja viimase all mõtlen seda, millised konkreetsed seadusnormid hagi aluseks on. Seejuures oli uurimiseesmärgist lähtuvalt oluline teada, mis oli kohtuasja tulemus.

Enamik juhtudel leidsin kodeerimiseks vajaliku info kohtuotsuse alguses olevast kohtuasja kokkuvõttest ja sellele järgnevast resolutsioonist. Kui ma kummastki vajalikke märksõnu ei leidnud, nt konkreetseid paragrahve õiguslike aluste kohta, leidsin need menetluse kirjeldavast osast. Koode otsisin lahenditest koodipuu kategooriates ja nende alamkategooriates sisalduvate märksõnade või nendega seotud sõnade järgi: nt “hageja”, “kostja” või “jätta hagi rahuldamata”. Niimoodi erinevaid kohtuotsuseid üle vaadates moodustus mul kodeerimistabel. Kodeerimisele järgnes andmeanalüüsi etapp, tulemuste tõlgendamine, üldistamine, tulemustele konteksti andmine ja järelduste tegemine (Kalmus, 2015). Selles etapis asusin, nagu ka eelnevalt mainitud, saadud tulemusi ühiskondlikku konteksti asetama ning nendevahelisi mustreid ja seoseid otsima. Valdavalt kasutatakse kontentanalüüsi puhul deduktiivset lähenemist ehk saadud tulemuste analüüsimisel lähtutakse varasematest uurimustest (Kalmus, 2015).

2.2.2 Kvalitatiivne sisuanalüüs

Bakalaureusetöö jaoks läbiviidud intervjuude analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit. Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda teksti peamistele, tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele (Kalmus jt, 2015). Andmeanalüüsi meetod lubab analüüsida ka latentset sisu, st võtta arvesse ka ridade vahele peidetut (Kalmus jt, 2015). Kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus proovitakse saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust ja näha intervjuueeritava mõtteavaldustes mustreid või struktuure (Kalmus jt, 2015). Kuna fookuses olid toimetuste juhtide isiklikud kogemused, tähendused ja hinnangud, oli kvalitatiivne sisuanalüüs sobivaim lähenemine. Induktiivne lähenemine võimaldas mul intervjuudes avastada ka selliseid

käsitlusi ja teemasid, mida ma uurimuse alguses ei osanud ette näha, mistõttu aitas see metoodika peegeldada uuritavate perspektiive ja kogemusi.

Erinevalt seminaritöös kasutatud standardiseeritud kontentanalüüsi meetodist ei ole kvalitatiivse sisuanalüüsi eesmärgiks uuritavat teksti analüüsiühikute kaupa kodeerida ega nende esinemissagedusi määrata (Kalmus jt, 2015). Samuti ei ole ka kodeerimisjuhend rangelt piiritletud, st analüüsi käigus saab koode ja kategooriaid vastavalt vajadusele muuta (Kalmus jt, 2015). Meetodi tugevus seisneb selles, et see võimaldab tähelepanu pöörata tekstis harva esinevatele nähtustele, kuna analüüs on tekstipõhine (Kalmus jt, 2015). Meetodi nõrkuseks on aga see, et kuna tekste ei ole võimalik täpselt samadel alustel võrrelda, on sel viisil raske analüüsida suuri valimeid (Kalmus jt, 2015).

Andmeanalüüsi protsess algas intervjuude transkribeerimisega, mille jaoks kasutasin Tallinna Tehnikaülikooli teadlaste arendatud kõnetuvastusprogrammi Tekstiks. Programmiga genereeritud transkriptsiooni kontrollisin ise üle, parandasin tekkinud vead ning säilitasin tekstis kõik parasiitsõnad ja märkisin üles olulised pausid. Konfidentsiaalsuse tagamiseks eemaldasin transkriptsioonist kõik kohad, kust oleks võinud tuletada intervjuueeritava isiku, mis aitas hoida osaleja konfidentsiaalsust.

Kvalitatiivne induktiivne sisuanalüüs tähendab, et alustasin andmete analüüsi konkreetsete märksõnade ehk koodide leidmisega ning kujundasin teooria andmetest lähtudes, mitte etteantud kategooriate põhjal (Kalmus jt, 2015). Kõigepealt märkisin transkriptsioonis erinevate värvidega kohad, mis vastasid bakalaureusetöö kolmele uurimisküsimusele: „Millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega?“, „Kuidas toimivad meediaväljaannete toimetused ajakirjanikele saadetud nõudekirjade, hagide ja ajakirjanike vaigistamise korral?“ ja „Milliseid lahendusi näevad meediaväljaannete toimetuste juhid ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks?“.

Seejärel moodustasin kolmele uurimisküsimusele vastavatest intervjuukatketest ligikaudu 220 avatud koodi, mille grupeerisin esmalt uurimisküsimuste kaupa alakategooriateks (kokku 20 tk) ja seejärel kuueks peamiseks kategooriaks vastavalt nende sisulisele sarnasusele. Pea- ja alakategooriatest kokku pandud koodipuuga on võimalik tutvuda lisades (vt Lisa 5).

Kuna minu valimisse kuuluvad toimetuste juhid on kergesti tuvastatavad, jätsin intervjuude tulemusi kirjeldades välja erinevate isikute nimed, kohad ja väljaannete nimed, mis võimaldaksid intervjuueeritavaid veel kergemini tuvastada. Samamoodi jätsin isikute nimed, kohad ja väljaannete

nimed välja ka tsitaatidest. Kuna lubasin intervjueeritavatele konfidentsiaalsust, mitte anonüümsust, märkisin tsitaatide juurde siiski intervjueeritavate koodid.

Ekspertintervjuude analüüsimise tarbeks ma eraldi kodeerimisjuhendit ei loonud. Nende analüüsimisel lähtusin toimetuste juhtidega tehtud intervjuude kodeerimisjuhendist. Seejuures esinesid eksperdid bakalaureusetöös oma nimega ning viitasin neile ka neid tsiteerides ja nende öeldut refereerides. Üks ekspert soovis kasutatavad intervjuukatked enne töö esitamist üle vaadata, tulin tema soovile uurijana vastu. Saatsin talle mustandi e-maili vahendusel, ekspert vaatas enda katked üle ja täpsustas oma mõtete sõnastust minimaalselt.

2.3 Valim

Selles alapeatükis kirjeldan, milliste kriteeriumite järgi mõlema uurimismeetodi puhul valimi koostas. Seejuures annan ülevaate lõplikust valimist.

2.3.1. Standardiseeritud kontentanalüüsi valim

Kontentanalüüsis peavad igal analüüsitaval objektil olema võrdsed võimalused valimisse sattumiseks ja iga valimisse sattunud teksti tuleb kirjeldada kõikide analüüsikategooriate abil (Kalmus, 2015). Valim moodustatakse uurimismeetodi puhul sageli mitmeastmeliselt: kõigepealt pannakse paika uuritavate tekstide ilmumise ajavahemik; seejärel väljaanded, kust tekstid võetakse või tekstikogumid ning siis alles valitakse analüüsimiseks konkreetseid tekstid (Kalmus, 2015). Seminaritöös jagasin valimi moodustamise kaheks etapiks: meediamajade ja kohtukaasuste valimiseks.

Meediamajade etapi puhul oli üldkogumiks kõik Eesti meediamajad, millest valisin sellised, kelle ajakirjandusväljaanded on oma põhirõhu seadnud uudisajakirjandusele, mitte ei kajasta mõnd kitsamat valdkonda. Seetõttu jäi minu valimist välja näiteks Äripäev, kes keskendub rohkem majanduskallakuga uudiste avaldamisele. Eesti meediamajadest jäid lõpuks sõelale neli: avalik-õiguslik Eesti Rahvusringhääling (ERR) ja erameedia ettevõtted Delfi Meedia, Postimees Grupp ning Õhtuleht Kirjastus.

Kui meediamajad välja valitud, asusin nende kohtukaasustest valimit moodustama. Valimi moodustamisel kasutasin veebilehekülje Teatmik.ee abi, kus on igal meediamajal oma profiil ning profiilil on kirjas läbi aastate nende vastu esitatud kohtukaasuste lahendid. Eesti Rahvusringhäälingul oli 12.12.2025 seisuga alates 2022. aastast 10 kohtulahendit (Teatmik.ee,

2025). Delfi Meedial oli Teatmik.ee profiilil 61 kohtulahendit, millest esimese kohta tehti otsus 2008. aastal (Teatmik.ee, 2025). Postimees Grupi kohtulahendite nimekirja kuulus 43 lahendit, esimene neist 2017. aastast (Teatmik.ee, 2025). Õhtuleht Kirjastusel oli 29 kohtulahendit, esimene neist 2005. aastast (Teatmik.ee, 2025). Seejuures selgus lähemal vaatamisel, et päris mitmed kohtulahendid on valimisse sattunud meediamajadel ühised, st ühe hagi raames oli haigetud mitut meediamaja. Kui selliseid lahendeid arvestada vaid ühe korra, kuulus nelja meediamaja peale valimisse kokku 143 kohtulahendit. Seejuures tuleb veelkord rõhutada, et seminaritöö analüüsi fookuses olid mul meediamajad ja nende kaasused. Teatmik.ee'st pole võimalik välja võtta seda, kui palju on haigetud meediamajade ajakirjanikke personaalselt. Tuleb märkida, et Teatmik.ee on seadnud piirangu, kui palju tohib päevas kohtulahenditega tutvuda. Seetõttu võtsin küll aluseks Teatmik.ee kohtulahendite nimekirja, kuid lahendeid endid otsisin kohtuasja numbri alusel Riigi Teatajast.

Tavaliselt valitakse standardiseeritud kontentanalüüsiks üldkogumist väiksem arv tekste, mille tulemusi oleks võimalik laiendada üldkogumile (Kalmus, 2015). Esiialgu planeerisin seminaritöö raames moodustada valimi meediamajade viimase viie aasta kohtulahenditest, kuid proovikodeerimise lõplikusse valimisse kaasasin siiski vaid viimased kolm kaasust. Seda seetõttu, et otsustasime seminaritöö juhendaja Signe Ivask-Mackovychiga hiljem ka arvutitarkvara Python abil analüüsida tervet üldkogumit ning suurema hulga lahendite läbitöötamine pole sel juhul vajalik – piisas viimase kolme kohtukaasuse tarkvale n-ö eeskujuks kodeerimisest.

Ühe kaasuse kohta oli meediamajal 1–3 kohtulahendit. Kuna Teatmik.ee kuvab lahendeid kronoloogilises järjekorras lahendi kuupäeva alusel, oli kerge viimast kolme kaasust määratleda. Seminaritöö proovikodeerimise lõpliku valimi moodustasid nelja meediamaja peale kokku 10 kaasust, sh 17 kohtulahendit. Valimisse kuulus ka kaks sellist kaasust, mis kuulusid viimase kolme kohtukaasuse hulka lausa kahe meediamaja puhul, mistõttu arvestasin mõlemat vaid ühe korra. Seejuures jätsin proovikodeerimise valimist välja ka sellised kaasused ja lahendid, mis ei puudutanud meediavaidlusi. Postimees Grupi puhul jätsin valimist välja 12.12.2025 nende kõige hiljutisema kaasuse, sest tegu oli töövaidlusega, mis ei haaku selle seminaritöö uurimisküsimusega. Teiste meediamajade puhul proovikodeerimise etapis selliseks erandiks vajadust polnud. Python analüüsis nende 10 kaasuse alusel kokku 143 lahendit.

Selleks, et Pythoni arvutitarkvaraga oleks võimalik analüüs läbi viia, laadisin Teatmik.ee nimekirja alusel kõik 143 lahendit Riigi Teatajast arvutisse alla ning koondasin need meediamajade kaupa

eraldi kaustadesse ning laadisin need kaustad üles Google Drive keskkonda. Seejärel jagasin Google Drive's juhendajaga kaustu ja tabelit 10 kodeeritud kohtukaasusega. Juhendaja antud käsu alusel analüüsis Python neid 143 lahendit minu kodeerimistabelis toodud kategooriate ja alamkategooriate alusel, st Pythonile anti ülesanne leida samad märksõnad üles ka teistest kohtulahenditest. Lõpetuseks moodustus iga meediamaja kohta eraldi tabel, kus kajastusid Pythoni analüüsi tulemusel iga kaasuse kohta järgmised kategooriad: kaasuse number, aasta, meediamaja, hageja, kostja, õiguslik alus ja kohtumenetluse lõpptulemus. Tabeli moodustumise järel jagas juhendaja seda minuga samuti Google Drive keskkonnas, misjärel käisin tabeli veel ka ise ühe korra käsitsi üle. Rohkem pöörasin tähelepanu neile lahenditele, mille Python põhjalikumast analüüsist välja jättis: põhiliselt seepärast, et tegu polnud meediavaidlusega.

2.3.2 Intervjuude valim

Bakalaureusetöös koostasin valimi sihipärase valimi põhimõtete alusel. Sihipärase valimi moodustamisel otsustab uurija ise, keda ta uuringusse kaasab, lähtudes uuringu eesmärgist ning oma teadmistest (Beilmann ja Rämmer, 2025).

Minu bakalaureusetöö valimisse sattumise kriteeriumiks oli, et intervjueeritav töötaks mõne väljaande toimetuse juhina. Ma ei pannud kriteeriumina paika seda, kas intervjueeritav võiks olla mõne kindla valdkonnaga tegeleva toimetuse, nt kultuur või sport, juht. Lisaks ei valinud ma intervjueeritavaid selle järgi, kas nad juhivad suurt või väikest toimetust. Ma ei seadnud ka kriteeriumiks seda, et ajakirjanikul oleks kindlasti varasem kokkupuude nõudekirjade, hagide või vaigistushagidega. Seda osati seetõttu, et Eestis on ametlikult registreeritud neli vaigistushagi (CASE, 2026) – kui oleksin mõnd nendega kokku puutunud toimetuse juhti allikana kasutanud, oleks teda tunduvalt raskem olnud konfidentsiaalsena hoida. Lisaks ei jõua kõik meediaväljaannetele esitatud nõudekirjad ja hagid avalikkuse ette, seega oleks potentsiaalselt selle kriteeriumi alusel intervjueeritavate leidmine ka liiga keeruline.

Minu lõplikusse valimisse kuulus 9 erineva meediaväljaande toimetuse juhti. Algselt oli plaan intervjueerida kokku 10 juhti, kuid ühest meediamajast ma vastust ei saanud, kuigi pöördusin seal mitme inimese poole. Kokku pöördusin intervjueeritavate värbamise faasis 13 toimetuse juhi poole. Juhtidega kontakteerumiseks koostasin eraldi värbamiskirja (vt Lisa 6) ja kui intervjueeritavatega oli kontakt saavutatud, saatsin neile digiallkirjastamiseks ka nõusolekuvormi (vt Lisa 7). Intervjueeritavatele lubasin töös konfidentsiaalsust.

Ekspertidena kaasasin valimisse Eesti Meediaettevõtete Liidu juhi Väino Koorbergi ja Delfit ning Õhtulehte esindava vandeadvokaadi Mari Männiko. V. Koorbergi otsustasin kaasata seetõttu, et meediaettevõtteid koondava huviorganisatsiooni juhina on tal ekspertsus, et mõista ja mõtestada Eesti ajakirjandusmaastikul toimuvat. Teadsin, et soovin kaasata oma töösse mõne advokaadi, kellel on kogemust meediavaidlustega. Kokku saatsin laiali kolm kirja. Ühele ei vastatud, teine advokaat ütles intervjuule ära, kuid vandeadvokaat M. Männiko oli nõus bakalaureusetöös osalema. Ekspertidega ühendust võtmiseks koostas samuti kaks erinevat värbamiskirja (vt Lisa 8 ja Lisa 9) ning saatsin laiali nõusolekuvormid (vt Lisa 10 ja Lisa 11). Mõlemad eksperdid esinesid bakalaureusetöös oma nimega.

2.4 Meetodikriitika

Minu hinnangul annab selle töö jaoks kogutud materjal piisava ülevaate sellest, kuidas Eestis ajakirjanikke erinevatel õiguslikel viisidel vaigistatakse. Samas tuleb märkida, et minu valim ei ole piisavalt suur, et tulemusi saaks kogu Eesti ajakirjandusmaastikule üldistada. Seejuures ei seadnud ma intervjuueeritavate valimisele kindlaid kriteeriume. Näiteks ei pannud ma paika seda, kui palju peaks valimisse kuuluma näiteks uuriva, kultuuri- või sporditoimetuse juhte ehk kõik valdkonnad ei pruugi olla valimis esindatud. Lisaks ei seadnud ma kriteeriumit ka sellele, kui palju võiks valimisse kuuluda väiksemate ja kui palju suurte toimetuste juhte. Samas ei taotletagi kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul valimi representatiivsust ega üldistatavust (Kalmus jt, 2025). Standardiseeritud kontentanalüüsi puhul kaasasin valimisse neli meediamaja, kes tegutsevad igapäevaselt nn päevauudiste valdkonnas ega esinda mingisugust nišši. Seega ei saa ka kontentanalüüsi tulemusi kõigile Eesti meediamajadele üldistada, kuid mingisuguse ülevaate annavad need tulemused siiski.

Omad nõrkused on ka töös kasutatud meetoditel. Standardiseeritud kontentanalüüsi puhul tuleb arvestada, et tekstianalüüsi standardiseerituse ja usaldusväärsuse kasvades kahaneb analüüsi sisukus ja sügavus, mille tulemusena ei pruugi saadud tulemused midagi tähendada (Kalmus, 2015). Seetõttu tuleb vaadata, et seatud reeglid liialt ranged ei oleks. Tulemuste tähendusetus võib ette tulla ka siis, kui uurija ei too esile seost uuritavate tekstide sisu ning nende laiema, näiteks varasemalt palju rõhutatud ühiskondliku konteksti vahel (Kalmus, 2015). Seejuures võib jäikade analüüsikategooriate kasutamine viia tekstiliste nähtuste lihtsustumise ja fragmenteerimiseni ning algupärastest tekstidest kaugenemiseni (Kalmus, 2015).

Nõrgaks küljeks võib mõne standardiseeritud kontentanalüüsi alusel läbiviidud uurimuse juures osutada ka see, et meetod ei võimalda analüüsida varjatud tähendusi, mistõttu ei aita standardiseeritud kontentanalüüs otseselt selgitada välja keerulisi, konnotatiivseid ja ideoloogilisi tähendusi ning analüüsida tekste, millel on mitmeid tõlgendamisviise (Kalmus, 2015). Samas oli minu uuringu raames nelja meediamaja kohtukaasuste analüüsimise eesmärk saada teada, kui palju Eesti meediamajasid ja millistel alustel kohtusse kaevatakse. Neile küsimustele vastamiseks piisas esinemissageduste uurimisest.

Kvalitatiivne sisuanalüüs ei võimalda erinevalt standardiseeritud kontentanalüüsist erinevaid tekste täpsetel alustel võrrelda (Kalmus jt, 2015). Seejuures ei saa kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil uurida suuri valimeid, mis tingibki alapeatüki alguses mainitud vähese üldistatavuse (Kalmus jt, 2015). Peamiseks kvalitatiivse sisuanalüüsi puuduseks peetakse aga seda, et uurimisviis loob uurijale võimaluse koguda tõendusmaterjali valikuliselt, mis toimub sageli mitteteadlikult ja millega on võimalik uurijale meelepäraseid hüpoteese kinnitada (Kalmus jt, 2025).

3. TULEMUSED

Selles peatükis esitlen nii standardiseeritud kontentanalüüsi meetodi abil analüüsitud kohtulahendite kui ka intervjuudest Eesti meediaväljaannete toimetuse juhtidega olulisemaid tulemusi. Peatüki intervjuude tekstinäited on pseudonümiseeritud, et tagada intervjuueeritavatele lubatud konfidentsiaalsus ning avatum kogemuste jagamine. Ekspertintervjuudes osalenud oma ala eksperdid esinevad töös oma nime alt. Peatükis sisalduvad alapeatükid on loodud vastavalt minu uurimisküsimustele.

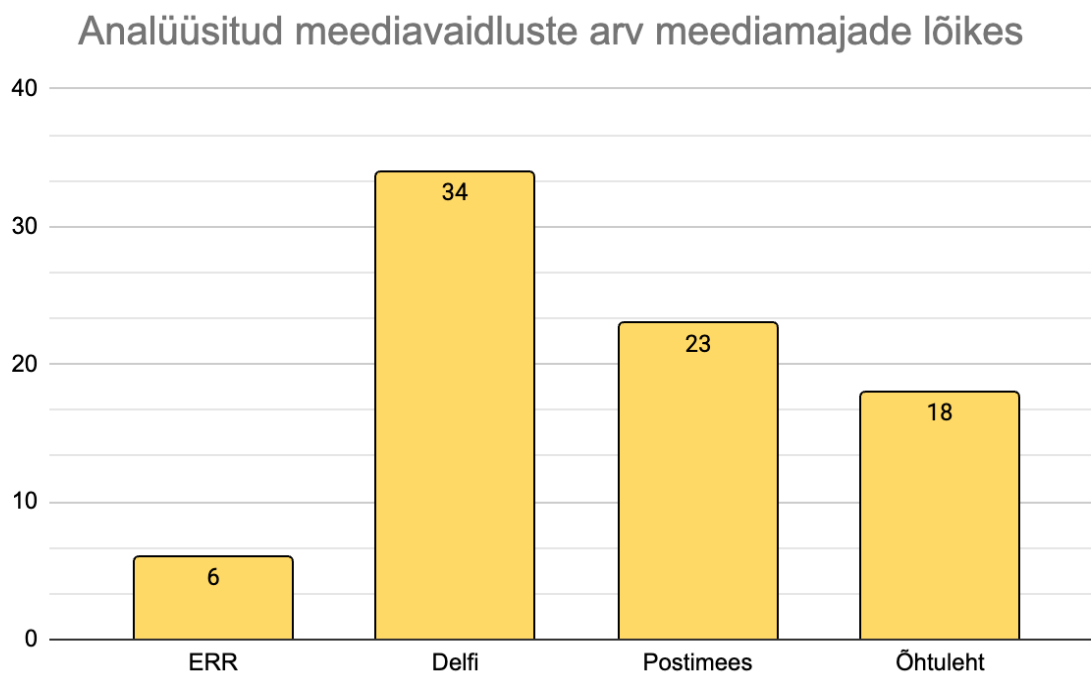
Alustuseks esitlen standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil Eesti nelja meediamaja – Eesti Rahvusringhääling, Postimees, Delfi ja Õhtuleht kohtukaasuste analüüsi tulemusi. Seejärel räägin lähemalt Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide kogemustest nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega. Sellele järgneb kirjeldus, kuidas toimetused õigusliku survega toime tulevad ning milliseid lahendusi nad ajakirjanike vastu suunatud õigusliku surve vähendamiseks näevad.

3.1. Nelja meediamaja kohtukaasuste analüüs

Analüüsisin standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil kõiki Eesti nelja meediamaja – ERR, Delfi, Postimees ja Õhtuleht – kaasusi, mis olid 12.12.2025 seisuga Teatmik.ee leheküljel kättesaadavad ning mis olid seotud meediavaidlustega. Seega jäi nelja meediamaja peale analüüsist välja nt 5 töövaidlusega seotud kaasust, sest need ei puutu selle uuringu uurimiseesmärki.

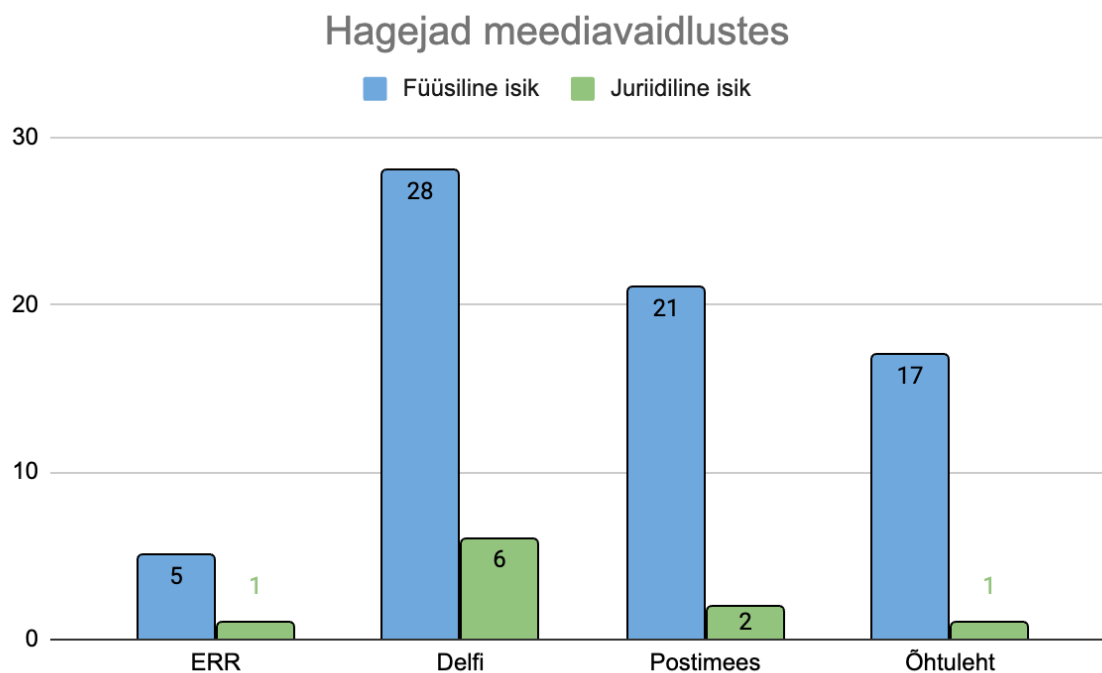
Enim kaasusi moodustus lahenditest Delfil, kokku 34 (Joonis 1). Järgnes Postimees 23 kaasuse, Õhtuleht 18 ja ERR 6 kaasusega. Kokku analüüsisin juhendajaga arvutitarkvara Pythoni abil 81 meediavaidluse kaasust.

Joonis 1. Põhjalikumas analüüsis osalenud meediavaidlused meediamajade lõikes

Meediamajade põhilised hagejad on füüsilised isikud, 81-st kaasusest 71 juhul (Joonis 2). Samas oli iga meediamaja puhul oli 1–6 kaasust, kus hagejaks oli juriidiline isik. Kostjateks olid aga meediamajad ise, vaid kolmel juhul oli kostjana märgitud ka füüsiline isik. ERR-il oli selliseid kaasuseid kaks: ühel juhul oli kostjaks ERR ja kaks füüsilist isikut ning teisel juhul ERR ja üks füüsiline isik. Postimehel oli aga kaasus, kus haleti otse meediamajaga seotud füüsilist isikut.

Joonis 2. Meediavaidluste hagejad meediamajade lõikes

Meediamajade vastu esitatud hagide aluseks on enamasti ebaõigete faktiväidete ümberlükkamine ja mittevaralise kahju hüvitamine. Õiguslike alustena tuginevad hagejad peamiselt VÕS § 1047-le ehk ebaõigete andmete avaldamise õigusvastasusele, VÕS § 1046-le ehk isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasusele ja VÕS § 1045-le ehk kahju tekitamise õigusvastasusele (Tabel 1). Mitmel juhul on välja toodud ka VÕS § 134, mis keskendub mittevaralise kahju hüvitamise erisustele; VÕS § 1043 ehk õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamine ja VÕS § 1055 ehk kahju tekitava tegevuse keelamine.

Tabel 1. Analüüsitud meediavaidlustes enim esile kerkinud õiguslikud alused

	VÕS § 1043	VÕS § 1045	VÕS § 1046	VÕS § 1047	VÕS § 1055	VÕS § 134
ERR	0	2	2	2	0	1
Delfi	1	10	15	22	1	5
Postimees	0	8	5	12	0	0
Õhtuleht	2	0	4	11	1	0

Kui vaadata lähemalt meediamajadele esitatud hagide aluste sisulist poolt, siis kerkivad ebaõigete faktiväidete ümberlukkamise ja mittevavalise kahju hüvitamise kõrval esile veel mõned märksõnad. Nii Delfil kui ka ERR-il on olnud kummalgi üks kaasus seotud autoriõiguste rikkumisega. ERR-i näite puhul nõuti hagiis “Pealtnägija” ühe saateosa eemaldamist, millega hageja sõnul rikuti autoriõigusi. Delfil ja Postimehel mõlemal on ka kaks vaidlust puudutanud artiklite kommentaariume: täpsemalt artiklite all olevate kommentaaride eemaldamist ja kommentaaride õigusvastasust ning nende tekitatud mainekahju. Kolmandaks on nii Delfil, Õhtulehel ja ERR-il kaasusi, kus on vaieldud isikuandmetega seonduva üle. Delfi kolm kaasust on seotud isikuandmete avaldamise, eemaldamise ja töötlemisega. Õhtulehe kolm kaasust aga isikuandmete avaldamise ja töötlemisega ning ERR-i üks kaasus puudutas isikuandmete õigusvastast kasutamist.

Valimis oli kaasuseid, mille tulemus oli ebaselge, st polnud aru saada, millises mahus hagi rahuldati või ei rahuldatud (Tabel 2). Delfil oli selliseid kaasuseid 7, Postimehel 4, Õhtulehel neid polnud ja ERR-il polnud neid samuti (vt tabel 2). Kui jätta ebaselge tulemusega kaasused valimist välja, otsustas kohus Delfi puhul jätta rahuldamata 9 hagi 34-st, Postimehel 11 hagi 23-st, Õhtulehel 8 hagi 18-st ja ERR-il 4 hagi 6-st. Enim hagisid on rahuldatud Delfil (7). Postimehel on rahuldatud 3 hagi, Õhtulehel 2 ja ERR-il 1. ERR-i puhul tuleb märkida, et rahuldatud hagi kujutas endast seda, et ringkonnakohus otsustas hageja kasuks ja saatis hagi tagasi maakohtusse. Delfi puhul on rahuldatud 7 hagi, Postimehe puhul 3 ja Õhtulehel 2. Delfi puhul oli rahuldatud osaliselt 9 hagi, Postimehel 5 ja Õhtulehel 6. Õhtulehe puhul kahel korral ning nii ERR-i kui ka Delfi puhul ühel korral jättis kohus hagi läbi vaatamata. Delfi puhul on osapooled jõudnud kahel korral kompromissile ja sama palju ka kohtuvälisele kokkuleppele, mistõttu on kohus menetluse lõpetanud.

Tabel 2. Meediavaidluste tulemused meediamajade lõikes

	Rahuldati	Rahuldati osaliselt	Jäeti rahuldamata	Jäeti läbi vaatamata	Kompromiss	Kohtuväline kokkulepe	Ebaselge
ERR	1	0	4	1	0	0	0
Delfi	7	8	9	1	2	2	7
Postimees	3	5	11	0	0	0	4

Õhtuleht	2	6	8	2	0	0	0
----------	---	---	---	---	---	---	---

Eesti Rahvusringhäälingul oli 12.12.2025 seisuga alates 2022. aastast 10 kohtulahendit. Delfi Meedial oli Teatmik.ee profiilil 61 kohtulahendit, millest esimese kohta tehti otsus 2008. aastal. Postimees Grupi kohtulahendite nimekirja kuulus 43 lahendit, esimene neist 2017. aastast. Õhtuleht Kirjastusel oli 29 kohtulahendit, esimene neist 2005. aastast. Kaasuste ajaline jaotus näitas, et meediavaidlused on Eestis sagenenud alates 2010. aastatest.

3.2 Kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega

Selles alapeatükis kirjeldan Eesti meediaväljaannete peatoimetajate/toimetuse juhtidega tehtud intervjuude olulisemaid tulemusi. Alapeatükk on ehitatud üles vastavalt uurimisküsimustele ja nende alaküsimustele.

3.2.1 Nõudekirjad ja hagrid

3.2.1.1 Kogemused nõudekirjade ja hagidega

Kuus intervjuueeritavat üheksast sõnas, et nõudekirju või hagsid jõuab nende toimetusesni „väga palju“, „üsna sagedasti“, „iganädalaselt“ või „vaikselt kogu aeg“. Kaks intervjuueeritavat märkis, et nõudekirjade ja hagide saamine on pigem harv – ühel neist meenus ajaloo jooksul vaid kaks juhtumit. Samas nentis viis intervjuueeritavat, et sagedasemad on olukorrad, kus nõudmised ei ole pealkirjastatud konkreetset nõudekirjade või hagidena, vaid on kindla struktuurita e-kirjad või telefonikõned, mis mõjuvad rohkem ähvardustena. Üks intervjuueeritav nimetas viimast „verbaalseks pseudojuriidiliseks jauramiseks“, teine aga „telefoniõiguseks“.

Kolm intervjuueeritavat tõid esile, et pole aru saada, mida pidada nõudekirjaks: kas lihtsalt postkasti saadetud e-kirja või sotsiaalmeedia sõnumit, kus ähvardatakse kohtusse kaevata või ainult neid kirju, mida koostavad õigusbürood ja juristiteenuse osutajad. Seejuures rääkis üks intervjuueeritav, kuidas tema postkasti on jõudnud kirjad, mille on allkirjastanud ettevõtete juhid, kuid mille sisust on aru saada, et kirja tegelik autor on hoopis mõni õigusvaldkonna esindaja.

Kaks intervjuueeritavat tõdesid, et osa ähvardustest kaob n-ö ära, neist nõudekirju või hagsid ei arene. Üks intervjuueeritavatest nimetas seda „niisama kõvatamiseks“. Samas nentis ta, et

hagemisega kiiret ei ole, inimesed võivad teha seda ka alles mõne kuu möödudes. Teine intervjuueeritav tõi esile, et tuleb märgata ka seda, kas vastaspoolelt saadud kirja koopiareale on lisatud mõni advokaat.

Intervjuueeritav G: „Eelmine nädal tuli lihtsalt üks kiri, et näete, et me ei ole rahul selle kajastusega. Aga see kiri oli saadetud niimoodi, et see oli saadetud juba ajakirjanikule ja cc-sse oli pandud ka advokaat. Et suhteliselt tuntud advokaat, et järelikult pead hoolikalt siis mõtlema, mida sa vastad ja teinekord me ka sellised vastused juba saadame ka advokaadile igaks juhuks edasi. Hagini võib-olla jõuab asi harvem. Aga lihtsalt see, et advokaatide vahendusel, kas saadetakse mõni täpsustus või allikas on palganud endale advokaadi, kes siis ütleb, et mis loos on valesti ja et me oleme võimelised valmis seda tõestama, et seda tuleb ikka iga kuu ette.“

Intervjuueeritav G kirjeldas, kuidas allikad kaasavad advokaate ka lihtsamat sorti rahulolematuste korral. Tema sõnul tekitab selline vormistus ajakirjanikus vajaduse oma vastuseid hoolikalt läbi mõelda ning mõnel juhul edastatakse vastus ka toimetuse juristile. Intervjuueeritav märkis, et advokaatide vahendusel saadetud täpsustused ja etteheited ei ole erandlikud, vaid esinevad regulaarselt. Samas lisas ta, et kuigi advokaadi kaasamine on sage, jõuavad vaid vähesed juhtumid reaalse hagini.

Intervjuudes toodi esile, et iga nõudekiri ei jõua hagini. Kuus intervjuueeritavat leidis, et kaebused ja nõuded on normaalne, regulaarne ajakirjanike töökultuuri osa. Seejuures ütlesid kõik intervjuueeritavad, et kohtusse jõuavad vähesed juhtumid. Üks intervjuueeritav rääkis, et juhtumid, mis jõuavad kohtusse, on tavaliselt kas „ebaproportsionaalsed“ või „väga vihameelsed“.

Delfit ja Õhtulehte esindav vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et ajakirjanikele nõudekirjade ja hagide esitamine on väga sage praktika. Ta lausus, et nõudekirjade ja hagide hulk sõltub väljaandest, kuid arvas, et üks toimeetus võib iga nädal saada vähemalt paar nõudekirja. M. Männiko märkis toimetuste juhtidega sarnaselt, et vaid üksikud nõudekirjad arenevad edasi kohtuasjadeks.

Kolm intervjuueeritavat üheksast nentis, et neil on parasjagu käsil kaks kohtuvaidlust, teised parasjagu käsil olevate kohtuvaidluste arvu ei nimetanud. Seejuures märkis üks intervjuueeritav, et reaalse kohtuvaidluste kõrval peetakse ka teistes kaasustes kirjavahetusi, kuid need pole veel reaalseks hagiks või kohtuvaidluseks arenenud. Kolm intervjuueeritavat nentisid, et ei ole pooleliolevate kohtuvaidluste hulgaga kursis, sest vaidlused kestavad sageli aastaid, neid on korraga käsil mitu või need ei jõua iga arenguga tagasi juhtide lauale, st nendega tegeleb jurist.

Intervjueeritav D: „Ma isegi praegu ei tea. Ma arvan, et meil on pooleli praegu üks kohtuasi, äkki. Võib-olla on kaks. Aga, miks ma vastan niiviisi, olen ebalev? Ongi see, et kui see juba jõuab sinna kohtusse ära, siis kohtupidamine võtab nii kaua aega, see võtab aastaid. Me jõuame vahepeal ära unustada, et seal midagi üldse toimub ja nii edasi, eks ju.“

Viis intervjueeritavat sõnas, et üldiselt saadetakse nõudekirjad või hagid otse ajakirjaniku meiliaadressile. Kui loo kõrval on märgitud toimetaja, võib ühe intervjueeritava kogemusest ka tema nõudekirja või hagi saada. Neli intervjueeritavat märkis, et nende kogemuse põhjal edastatakse nõudekirjad ja hagid pigem organisatsiooni kontaktile: toimetuse üldmeilile, peatoimetajale, osakonnajuhile, harva ka väljaande omanikule või otse väljaande juristile/juristidele, kui vastaspool on ise juba eos kaasanud juristi. Üks intervjueeritav leidis, et kui vastaspoole soov on summutada või ennetada mingisuguse materjali ilmumist, saadetakse nõudekiri võimalikult laiale ringile. Teine intervjueeritav sõnastas kokkuvõtvalt, et kirjad võivad tulla igale inimesele, sõltuvalt sellest, millise meiliaadressi inimene parasjagu üles leiab.

Kõik intervjueeritavad nentisid, et tavapärane praktika on see, et hagetakse meediaväljaannet, mitte avaldajat. Samas ütles viis intervjueeritavat, et nende kollektiivis on hagetud ka ajakirjanikku personaalselt. Kaks intervjueeritavat mõonis, et tegu on aina süveneva praktikaga. Kaks intervjueeritavat lausus lisaks, et ei näe Eesti seniste meediavaidluste põhjal ajakirjaniku personaalses hagemises muud mõtet kui ajakirjaniku karistamist. Üks neist leidis, et kui vastaspoole huvi on hüvitise saamine või andmete ümberlükkamine või eemaldamine, oleks tema sõnutsi loogiline minna kohtusse väljaande vastu. Need kaks intervjueeritavat leidsid, et selliselt toimides üritatakse ajakirjanikku väljaandest eraldada ja panna teda enda eest seisma, sh ise õigusabi kulusid kandma. Üks allikas täheldas, et sarnast teguviisi rakendatakse ka allikate puhul, kelle õiguslike kulude katmise ees väljaandel kohustust ei lasu.

Kõik intervjueeritavad tunnistasid, et nende toimetust on proovitud heidutada mõnd lugu avaldamast. Nelja toimetuse puhul on vastaspool taotlenud kohtult ka hagi tagamise määruse, millega antakse taotlejale esialgne õiguskaitse. Üks intervjueeritav rääkis, et nende toimetuses on tulnud ette olukord, kus allikas otsustas pärast intervjuu andmist, et ta ei ole ikkagi nõus, et tehtud intervjuu avaldataks, mistõttu pöördus allikas väljaande vastu kohtusse. Kohus tagas allikale esmase õiguskaitse ning toimeetus ootab siijamaani, kuidas olukord laheneda võib. Teine intervjueeritav leidis, et esmase õiguskaitse taotlemine on tavapärane ja loogiline, sest kui eesmärk on mingisuguse materjali ilmumist takistada, tuleks põhiline surve avaldada enne loo ilmumist.

Vandeadvokaat M. Männiko märkis, et õigusteoreetiliselt on vaidluse mõte, et hageja asetatakse võimalikult sarnasesse positsiooni, kus ta oli enne, kui kahju sündis. M. Männiko nentis, et informatsiooni puhul ei ole aga sarnasesse positsiooni asetamine võimalik, mistõttu arvab ta, et hagi tagamise määrase meedet peaks kasutama rohkem. Sellisel viisil loo avaldamise takistamist ta ise ajakirjanike vaigistamiseks ei loeks.

Kolm intervjuueeritavat tõid intervjuudes nimeliselt esile isikuid, kellega on neil hagemise näol kokkupuuteid olnud. Nad nimetasid neid „süsteemseteks hagejateks“. Nimetatud isikute seas oli nii ettevõtjaid kui ka mõjuisikuid.

Kaks toimetuse juhti kirjeldasid, et nende kolleege on hagetud ka isiklike sotsiaalmeedia postituste pärast. Kummalgi juhul ei olnud postitused otseselt seotud mõne väljaandes avaldatud looga. Ühe juhul oli seos kaudne: st sama teema oli küll väljaandes kajastust leidnud, kuid postituses esines kolleeg isiklike seisukohtadega. Teises toimetuses töötava ajakirjaniku puhul ei olnud hagetud postitus ühegi väljaandes avaldatud looga seotud. Mõlemal juhul otsustati toimetuses kokku lepitud piirideni kolleege kaitsta.

Üks intervjuueeritav peatus mõnevõrra pikemalt juristidel, kellega tal on töö asjus tulnud erinevates juriidilistes küsimustes kokku puutuda. Intervjuueeritav nentis, et juristide seas leidub neid, kes üritavad paragrahvidele viidates ajakirjanikke heidutada. Näiteks kirjeldas intervjuueeritav olukorda, kus jurist üritas ajakirjanikule selgeks teha, et kannatanu ei tohi ajakirjanikule ennast puudutavast kriminaalmenetlusest rääkida.

Intervjuueeritav D: „Umbes ühelt poolt talle nagu justkui mingid juristid väidavad, et kuigi tema on ise kannatanu, ta räägib sellest, mis tema endaga on juhtunud, siis justkui ilma prokuröri loata ta ei tohi sellest rääkida. Noh, tegelikult see on peenem. See on niiviisi, et ta ei tohi rääkida, ta ei tohi avaldada temale kriminaalmenetluse käigus teatavaks saanud asjaolusid. Ehk et midagi, mida ta varem ei teadnud, aga kuulis politsei käest, seda ta ei tohi avaldada. Aga see, et ma ei tea, läksin mööda tänavat, varas rebis mu koti ära, jooksis minema, eks ju. Seda ta võib rääkida.“

Intervjuueeritav D rääkis veel sellest, kuidas juristid või advokaadid on läinud vastu oma klientide soovidele, mis jättis ajakirjanikule mulje, et jurist oli kliendi huvide asemel orienteeritud raha teenimisele. Näite tõi ta olukorrast, kus kolleeg oli loos maininud viivuks ühe isiku nime, kes oli seejärel aga palganud advokaadi enda õigusi kaitsma. Nimelt leidis too isik, et väljaanne oli ühele temaga seotud vaidlusele heitnud tema nimetamisega liigset tähelepanu ja soovis, et see lõpetataks. Pressinõukogule esitatud kaebuses nõudis aga isiku advokaat, et väljaanne avalikult vabandaks ja

adresseeriks juhtunut, minnes sellega aga oma kliendi esialgse soovi vastu, milleks oli teema avalikkuse tähelepanu alt ära saamine. Raha teenimise aspekti mainis ka Eesti Meediaettevõtete Liidu (EML) juht Väino Koorberg, kes lausus samuti, et vahepeal tundus talle, et juura haridusega inimesed proovisid teha nõudekirjadest ärimudeli, st nõudekirju esitati puhtalt raha teenimise eesmärgil.

Kaks intervjuueeritavat pöörasid tähelepanu sellele, et viimasel ajal on ajakirjanikel olnud probleeme info ligipääsetavusega. Mõlemad tõid esile, et tavaliseks on muutunud asjaolu, et allikalt tuleb enne intervjuueerimist küsida digiallkirjaga nõusolekut. Üks intervjuueeritav rääkis sellest, kuidas tal on viimasel ajal olnud vaidlusi selle üle, mis andmeid tohib isikute kohta avaldada.

Intervjuueeritav D: „See läheb mingitel hetkedel isegi nii jaburaks, et a la sul on tagaotsitav kurjategija, kelle kohta on helisalvestis, kus ta teeb kelmust. Ja mingid osapooled ütlevad, et me ei tohi seda helisalvestist kasutada, sellepärast et me rikume selle kurjategija, tagaotsitava kurjategija õiguseid. Ehk et see läheb kohati nii jaburaks. Ma ütleks, et väga suur osa sellest tööst ja kuidas see summutamine ja see pidurdamine käib, ei ole isegi nii, et me aktiivselt ründame sind.“

Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et sageli on ajakirjanike ja väljaannete vastu esitatud nõudekirjad ning hagit siiski põhjendatud. Sama leidis ka EML-i juht V. Koorberg. M. Männiko nentis, et saabunud nõudekirju ja protsessi nende loomise taga, on tal vandeadvokaadina lihtne läbi näha. M. Männiko lausus, et umbes 50 protsenti nõudekirjadest jääksid olemata, kui inimesed laseksid oma esimese emotsiooni mööda ja ei asuks kohe nõudekirja kirjutama. M. Männiko rääkis, et neist 50 protsendist nõudekirjadest 25 protsenti on vaid asjakohased nõuded. Ta märkis, et ei soovita kellelgi kunagi meediaettevõtet hageda.

Mari Männiko: „Mulle meeldib ikkagi tuua näidet hambapastast, et kui sa oled selle tublisti välja lasknud, siis sa ei saa seda enam tagasi panna. See on võimatu. Ja kui sa vaidled selle meediaga, see ei anna sulle tegelikult mitte midagi, et sa siis kolme või viie aasta pärast lükatakse meedias öeldu ümber, loomulikult juhul, kui see oli vale. Mitte keegi ei mäleta algset avaldatut, vastupidi, see tõstetakse uuesti lauale.“

M. Männiko kirjeldas, et lugejate meelt on raske muuta ning kui kohus aastaid kestnud vaidluse lõpuks otsustab hageja kasuks ning kohustab väljaannet faktid ümber lükkama, ei ole siiski võimalik selle mõju või tagajärgi täielikult tagasi pöörata. Seejuures märkis M. Männiko, et nii toimides jõuab teema ka uuesti avalikkuse tähelepanu alla.

3.2.1.2 Õiguslikud alused

Kaheksa intervjueeritavat üheksast tõid nõudekirjades või hagides esinevate õiguslike alustena esile ebaõigeid faktiväiteid (k.a valetamine) ja au teotamist. Üks intervjueeritavatest luges intervjuu ajal ette ka nõudekirja, mis oli ühe väljaandes kajastatud teema kohta nende kaasautorini jõudnud. Tuleb märkida, et nõudekiri esitati kaasautori sotsiaalmeedia postituse, mitte konkreetse väljaandes avaldatud loo suhtes.

Intervjueeritav A: „Nõue kahjustava tegevuse lõpetamiseks. Nõuame, et lõpetaksite viivitamatult (isiku nimi) ja (ettevõtte nimi) suhtes ebakohaste väärtushinnangute ja ebaõigete faktiväidete avaldamise. Juhul, kui te ei ole oma rikkumist lõpetanud, hiljemalt (kuupäev) kell 12, loeme, et jätkate (isiku nimi) ja (ettevõtte nimi) õiguste rikkumisega. Sellisel juhul jätavad (isiku nimi) ja (ettevõtte nimi) õiguse pöörduda oma huvide kaitseks kohtusse ja siis tulevad nagu rahanumbrid ka. Nad siis viitavad, et Eesti kohtutes keskmine väljamõistatud kahjuhüvitis au teotavate, ebaõigete faktiväidete või ebakohaste väärtushinnangute avaldamise eest on 1605 eurot ja kõige suurem hüvitis on summas 20 000 eurot. Lisaks jäävad teie kanda (isiku nimi) ja (ettevõtte nimi) menetluskulud ja kohtueelsed õigusabikulud. Üldreeglina jäävad au teotamise tsiviilasjades poole menetluskulud vahemikku 10 kuni 20 000 eurot.“

Intervjueeritava A ette loetud nõudekiri sisaldab nõuet, mis käsib kindlaks kuupäevaks lõpetada väidetava kahjustava tegevuse ning seal rõhutatakse, et vastasel juhul loetakse rikkumine jätkuvaks. Lisaks on intervjueeritava ette loetud nõudekirjas viited Eesti kohtupraktikas välja mõistatud hüvitiste keskmistele ja maksimaalsetele summadele. Samuti tuuakse välja võimalikud menetluskulud ja kohtueelsed õigusabikulud, mis võivad ulatuda mitmekümne tuhande euron.

Üks intervjueeritavatest kirjeldas, et mõned advokaadid tõusevad esile oma donaldtrumpilike läbirääkimiste poolest. Ta ilmestas, et kõigepealt küsitakse justkui endale Gröönimaad ehk esitatakse „nonsense“ (ka arulage) numbritega hagi, vaadatakse kuidas reageeritakse ja siis hakatakse alles vaidlema.

Kuus intervjueeritavat tõid aga esile isikuandmete töötlemise või avaldamisega seotut, seejuures osa neist printsipi „õigus olla unustatud“. Neli intervjueeritavat tõid esile, et nn unustamistaotlused on praegu Eestis isegi nõudekirjade ja hagide esitamisest probleemsemad. Üks intervjueeritud toimetuse juhtidest sõnas, et ei liialda kui ütleb, et nädalas tuleb tal mitu taotlust kellegi isikuandmete eemaldamiseks ning nende taotluste tõttu kulub tal vaidlustele andmekaitse

inspeksiooniga rohkem raha kui muidu. Neist neljast intervjuust jäi kõlama, et ajakirjanikud ei leia, et unustamisaotlused oleksid alati põhjendatud.

Intervjueeritav D: „Ja ma toon täiesti nagu utreeritud näite ja see on nagu natuke demagoogiline. Aga mõelge, kui me oleksime rakendanud Adolf Hitleri peal tänapäeva unustamisprintsipi. Et ta oli alguses mingi väike kurjategija, andis kellelegi tuupi – ma väga lihtsustan, eks ju – annab tänaval tuupi, seal teeb, lööb kristalliööl mingid aknad sisse. Ja järsku oleks ta lihtsalt ajaloo hüpanud, põmm, välja. Kuidas öelda, et ajakirjandus on ajaloo esimene mustand, eks ju.“

Intervjueeritav D selgituse järgi kujundab ajakirjandus avalikkuse ettekujutust inimestest ja nende tegudest ning kord avaldatud informatsiooni ei ole võimalik hiljem täielikult tagasi võtta. Intervjueeritava hinnangul võib nn unustamisaotluste rakendamine viia olukorrani, kus varasemad teod või asjaolud ei ole enam avalikkusele nähtavad, mis omakorda mõjutab seda, kuidas inimest tajutakse. Intervjueeritav märkis, et ajakirjanduslik kajastus jääb avalikku ruumi kui omamoodi „ajaloo esimene mustand“, mille mõju ei kao ka siis, kui hiljem ilmnevad täpsustused või ümberhindamised. Intervjueeritav lisas, et nn unustamisaotlustega on asutud väljaannete arhiive muutma. Teine intervjueeritav kirjeldas, et need taotlused tähendavad sisuliselt seda, et lisaks arhiividele peaks minema ka raamatukogudesse paberväljaannetest tükke välja lõikama.

Vandeadvokaat M. Männiko rääkis, et kriminaalõiguses on põhimõte, et kõik tuleb tõlgendada kahtlustatava kasuks: parem jääks mõni süüdi olev inimene vabadusse, kui mõni inimene, kes ei ole süüdi, läheks vangi. M. Männiko tõi aga esile, et ajakirjanduses on asjad vastupidi: kaaluda tuleb avalikku huvi. Ta tõi näite, kuidas aastaid tagasi kirjutasid Õhtuleht ja Delfi sellest, kuidas ühe Tallinna kooli direktor ahistas seksuaalselt lapsi. Uurimise käigus selgus, et kirjutatu vastab tõele ja õpetaja vallandati. Nüüd kohustab andmekaitse inspeksioon aga nii Õhtulehte kui ka Delfi väljaandeid selle inimese nime artiklitest eemaldama, sest tal on õigus olla unustatud.

Mari Männiko: „Meil on kohtuvaidlus pooleli ja minul tekib küsimus, et aga need tüdrukud, kes sellises väga õrnas eas said nagu väga-väga jälgi kogemuse. Et noh, kas neil ei ole õigus mäletada?“

Tsitaadis viitab M. Männiko sellele, et lisaks inimesele, kes nõuab õigust olla unustatud, peaks ka tema ohvritel olema õigus oma kogemusi jagada nii, et neid maha ei vaikita. M. Männiko kirjeldas, et tema hinnangul on tegu ajaloo ümberkirjutamisega. Vandeadvokaat sõnas, et kui praegu käib riigis põhiline arutelu vaigistushagide üle, leiab ta, et see on ainult jäämäe veepealne osa. Ta märkis, et ajakirjandust vaigistatakse hoopis teistsuguste meetmetega, nagu näiteks needsamad nn

unustamistaotlused. Ka EML-i juht V. Koorberg leidis, et isikuandmete kaitse seadust kasutatakse viimasel ajal justkui ajakirjanike ja ajakirjandusväljaannete vaigistamisena ära.

Veel tõid intervjuueritavad esile järgmisi nõudekirjade ja hagide esitamise aluseid: hageja ei soovi, et tema nimi, intervjuu või kujutis avalikustataks; vaidlus avaliku huvi üle; autoriõigused ja ka see, et eetikakoodeksile viidates on jäetud ühe osapoole öeldu arvestamata või ei ole talle sõna antud. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et tema kogemuse põhjal on enamik ajakirjanike ja väljaannete vastu esitatud nõuetest seotud eraelu puutumatus rikkumisega. Kõige tavalisemate õiguslike alustena tõi ta esile VÕS § 1046 ja § 1047 rikkumise ehk ebaõiged faktiväited, ebakohased väärtushinnangud ja eraelu puutumatus riive. Ta lisas, et vaieldakse ka isikuandmete kaitse seaduse § 4 üle, mis sätestab ajakirjanduslikku isikuandmete töötlemise erandit ning selles osas vaieldakse peamiselt avaliku huvi üle.

3.2.1.3 Teemad ja valdkonnad

Neli intervjuueritavat üheksast tõi esile, kuidas nõudekirja või hagi saamise oht on suurem konfliktsete ja uurivate lugude puhul. Sõnati, et pole vahet, kas sellised lood kajastavad poliitikaväljal toimuvat või on meelelahutuslikud – risk nõudekirja või hagi saada pidi intervjuueritavate sõnul olema sama.

Intervjuueritav G: „No seal peab tüli olema. Trendiloos pole päris. Kui sa kirjutad trendist, ma ei tea, trendist on päris raske saada onju hagi selle kohta. Aga kui see puudutab konflikti kahe osapoole vahel, siis alati on see, kes on rahulolematu selle looga. Sageli mõlemad. Ja kui sa kirjutad, et keegi tegeleb kas, ma ei tea, ebaeetilise teoga – see ei pea olema mingi seaduserikkumine või et tema tegu ei ole, ma ei tea, vastu mingitele ühiskondlikele normidele – siis enamasti see inimene võib olla rahulolematu.“

Intervjuueritav G kirjeldas olukordi, kus ajakirjanduslikud lood tekitavad konflikti või rahulolematust kajastuse osapoolte seas. Tema sõnul on vaidlused tõenäolisemad just selliste lugude puhul, mis käsitlevad kahe poole vastasseisu või puudutavad kellegi käitumist, mida võib pidada ebaeetiliseks või ühiskondlike normidega vastuolus olevaks. Intervjuueritava kogemuse põhjal on sellistes olukordades tavaline, et vähemalt üks osapool ei ole kajastusega rahul, kuid sageli võivad rahulolematud olla mõlemad pooled.

Valdkondadest ja teemadest tõid kolm intervjuueritavat esile maksud ja finantskuritegevuse. Täpsemalt tõi üks intervjuueritav esile näiteks pankroti, võlad ja rahapesu. Veel märgiti ühe korra ka energeetikavaldkonda. Neli intervjuueritavat märkisid aga, et nõudekirju ja hagisid ei pruugi

tuua konkreetseid teemasid, vaid hoopis isikud, kes on juba pikemalt olnud ajakirjandusega konfliktis või on lihtsalt „tundlikumad“. Üks intervjuueeritav märkis, et kui kajastatakse Eesti ettevõtete või ettevõtjate seoseid Venemaaga, olgu need ajaloolised või kehtivad, on nad toimetuses arvestanud, et mõni ähvardus, nõudekiri või hagi sellelt ettevõtelt või isikult nendeni ka jõuab. Teisalt tõi ta näite, et kui kajastatakse seda, mida teevad Venemaal elavad isikud, on oht kohtusse jõudmiseks väiksem ning ähvardused jäävadki pigem ähvardusteks, sest Venemaalt on raske Eesti ajakirjanikke heidutada.

EML-i juht V. Koorberg tõi konfliktsete teemadena esile veel ka hooldusõigust puudutava ja metsanduse. Temagi leidis, et tihtilugu võivad teemade või valdkondade asemel olla konfliktsemad hoopis isikud või ettevõtted.

3.2.1.4 Tagajärjed ajakirjanikule

Intervjuudes osalenud toimetuste juhid kirjeldasid nõudekirju ja hagisid kui tülikaid, tüütuid, häirivaid, lisa stressiallikaid, väsitavaid ja „ei tee rõõmu“ ega „pole meeldiv, kui ajakirjaniku maine on pandud kahtluse alla“.

Kõik intervjuueeritavad nentisid, et mingisugne mõju ajakirjanike tööle nõudekirjadel ja hagidel on, kuid kaheksa intervjuueeritavat ei pidanud seda nii suureks, et hirmust kohtuvaidluste ees oleks hakatud end tsenseerima või mõnd teemat vältima. Samas nentisid kaks neist, et enesetsensuur pole asi, millest ajakirjanikud sooviksid rääkida.

Üks intervjuueeritav näitlikustas, et kui USA president Donald Trump peaks esitama ajakirjanikule miljoni euro suuruse kahjunõude, siis see kindlasti mõjutab ajakirjanikku, kuid tema hinnangul Eestis taolises mastaabis juhtumeid esinenud pole.

Intervjuueeritav C: „Mina ei mäleta sellist asja. See oleks ju täitsa ennekuulmatu. Et ma ei oska midagi öelda, et kui sa oled eksinud, siis sa seda viga enam ei tohi teha, ei teegi. Aga, et keegi on hagenud ja sa nagu selle järel ei julge teha, siis ei. Ei, mkm, vastus ei. Mitte mingil juhul.“

Intervjuueeritav C väljendas, et ajakirjanikud ei peaks enesetsensuuri kogema: kui viga on tehtud, siis järgmine kord viga enam ei tehta. Vaid üks intervjuueeritav tunnistas, et on hakanud vältima teemasid, kus on juttu laste ahistamisest või mille keskmes on laste hooldusõiguse vaidlused. Ta sõnas, et väikese toimetusega ei suuda nad iseseisvalt juriidilise poolega toime tulla ning

väiksemate ressursside tõttu on ka hagemise järgsed tagajärjed neile koormavamad kui mõnel suuremal väljaandel.

Kõik intervjuueeritavad laususid, et ajakirjanikud julgevad saabunud nõudekirjadest ja hagidest ülejäänud toimetusele rääkida. Üks intervjuueeritav lausus, et tegu pole tabuteemaga: see ei tähenda, et ajakirjanik oleks ilmtingimata halba tööd teinud, vaid ajakirjanikul on keerulised teemad ja allikad. Intervjuueeritavad tõdesid, et väljaannete ülesanne on tegutseda õigusliku sekkumise korral nii, et ajakirjanikud ei tunneks end survestatuna. Seejuures märkis üks intervjuueeritav, et tema juhitava toimetuses teatakse, et nõudekirju ja hagisid esitatakse suures osas selleks, et hirmutada või eemale peletada kellestki kirjutamisest või kellegi suunas kriitiline olemisest. Ta jätkas, et kellegi jaoks võib taoline tegutsemisviis muuta mõne teema või isiku kajastamise küll keerulisemaks, aga kuna julgus kajastada on suur osa ajakirjandusvabadusest, ei tohiks nõudekirjadel ja hagidel olla ajakirjanike tööle suurt mõju.

Üks intervjuueeritav ütles, et temal on toimetuse juhina raske sõnadesse panna, kuidas nõudekirjad ja hagid reportereid tegelikult vaimselt mõjutavad. Esiteks märkis ta, et reporterile võib olla ebamugav, kui tema tõttu meediamaja hagetakse isegi siis, kui keegi seda otseselt talle ette ei heida. Ta jätkas, et kui ajakirjanikku hagetakse personaalselt, sõltub see, kui palju tekkinud olukord pinget, stressi ja koormust pakub, ikkagi igast inimesest endast. Intervjuueeritav tõi näite, kuidas neil ka praegu töötav ajakirjanik ja üks endine töötaja said neli aastat tagasi välisriigist kohtuotsuse.

Intervjuueeritav I: „Ma ei mäleta, kas kollektiivselt 400 000 eurot või mis neilt välja mõisteti seal. Me teame, et neil väga eeldatavalt ei ole võimalik Eestis seda kuskilt nagu nii-öelda sisse nõudma hakata. Eestis kohtuvaidlused käivad samas asjas edasi, mitu kohtuvaidlust pluss kriminaaluurimine. Me võime öelda, et ära muretse, et siin ei juhtu midagi või ma arvan, et ei juhtu midagi. Aga päeva lõpuks sa tead, et sul on mitusada tuhat eurot ühel reporteril kukil, et see kindlasti ei ole lihtne.“

Intervjuueeritav I kirjeldas, et kuigi väljaanne võib ajakirjanikku rahustada, ei tea nad, kuidas suur rahaline nõue tegelikult ajakirjanikule mõjub. Intervjuueeritav lisas, et tõenäoliselt kehtivad ajakirjanikele seetõttu ka mingite riikide suhtes reisipiirangud.

Kui kaks intervjuueeritavat nentis, et nõudekirjad või hagid võivad mõjuda vaigistavalt ning panna ajakirjanikke kirjutama n-ö pehmemaid või „ümmargusemaid“ lugusid, siis kaks intervjuueeritavat märkis, et ajakirjanikud võivad muutuda hoopis „sõjakaks“.

Intervjueeritav I: „Ma arvan, et me ajakirjanikena oleme ka piisavalt sellised, et kui sa tuled meid suruma, et käärime käised üles ja hakkame pihta. Et ega me ei lase ennast nagu nii lihtsalt ära suruda, et siis me muutume võib-olla veel, ma ei tea, agressiivsemaks või veel suurema innuga hakkame neid asju vaatama ja uurima ja rohkem artikleid tegema. Et see õnneks ei ole nii lihtne, et saadad ühe mingi ähvarduse või haged ja nõuad ja et siis me kohe kuhugi nurka läheme häbenema.“

Intervjueeritav I rääkis, kuidas ajakirjanikud tajuvad survet ja ähvardusi, mis võivad kaasneda nõudekirjade või hagide esitamisega. Intervjueeritava sõnul ei too selline surve kaasa taandumist, vaid võib ajakirjanike puhul esile kutsuda vastupidise reaktsiooni. Tema kirjelduse põhjal reageerivad ajakirjanikud ähvardustele sageli suurema töömotivatsiooni ja põhjalikuma uurimisega.

Samas lausus teine intervjueeritav, et nende toimetuses jälgitakse, et ajakirjanik ei läheks hagi saamise järel vastaspoole suhtes „kiuslikuks“. Ta lisas, et kui näiteks mõni ettevõtja on väljaannet hagenud, kirjutatakse temast ikkagi edasi. Intervjueeritav märkis, et väljaanded on teemade valikus sõltumatud ning lugejatele peab samuti jääma mulje, et kellestki ei kirjutata rohkem just seetõttu, et ta käib väljaandega kohut. Sama intervjueeritav sõnas, et kohtuvaidluse kõrval peab vajadusel suutma ka ettevõttest head kirjutada, st vaidlus ei tohiks mõjutada üldist kajastuse tooni.

Kaks intervjueeritavat tõi ühe tagajärjena esile, et nõudekirjad ja hagrid on muutnud ajakirjanikud ettevaatlikumaks ja hoolikamaks. St juba ennetavalt on ajakirjanikud hakanud astuma samme, nt salvestuste säilitamise näol, et end võimaliku kohtuvaidluse eest kaitsta. Üks intervjueeritav nentis, et see, kuidas ajakirjanikud loo tarbeks tõendeid ja salvestusi koguvad, on muutunud tõsisemaks teemaks, kui see oli näiteks 20–30 aastat tagasi. Ta lisas, et ka enese väljendamisel on ajakirjanikud muutunud ettevaatlikumaks, st kaalutakse, kas mõnd sõna on teatud kontekstis hea kasutada või ei. Teine intervjueeritav märkis, et mida rohkem uurivaid lugusid tehakse, seda vilunumaks ka ajakirjanikud nõudekirjade ja hagide ennetamises muutuvad.

Üks intervjueeritav ilmestas, et pressinõukogu kaebused, nõudekirjad ja hagrid hoiavad väljaandeid justkui „vormis“. Ta selgitas, et ükskõik kui tõsine kaebus on, vastutab ajakirjanik ikkagi artikli kontrollimise eest ise, viib vajadusel sisse parandused ja vajadusel ka vabandab. Samas nentisid neli toimetuse juhti, et kui mõnel ajakirjanikul peaksid samasugused vead korduma, tuleks ajakirjanikuga rääkida ja selgitada välja, kas tegu oli heauskse või pahatahtliku veaga ning seejärel otsustada, kas vajalik oleks näiteks töösuhte lõpetamine või psühholoogilise abi osutamine.

Vandeadvokaat M. Männiko lausus, et nõudekirjad ja hagid mõjutavad ajakirjanikke tema hinnangul õige vähe. Ta sõnas, et neis toimetustes, millega tema koostööd teeb ei ole nõudekirja hirmus jäetud ühtegi lugu avaldamata.

Üks intervjuueeritav nentis, et nõudekirjad heidutavad isegi rohkem allikaid, kes on ajakirjanikule mingisuguse informatsiooni usaldanud. Ta põhjendas, et allikad, kellel on vähene meediakogemus, ei tea sageli, mida nad võivad rääkida ja mida ei või. Teine intervjuueeritav märkis, et nõudekirjad ja hagid heidutavad rohkem nooremaid ajakirjanikke, kui neid, kel on juba kogemust. Kolmas intervjuueeritav lausus, et mõned ajakirjanikud on kasvatanud endale aga „paksu naha“ ning seetõttu ei ole nad nõudekirjadest ja hagidest niivõrd mõjutatud. Üks intervjuueeritav arutles, et kuna ajakirjaniku amet on juba igapäevaselt stressirohke ja koormav, võib seeläbi õiguslik surve ajakirjanikke rohkem mõjutada ning mitmete asjaolude koosmõjul, halvima stsenaariumi kohaselt, viia ka ajakirjaniku töölt lahkumiseni. Kokkuvõtvalt sõnastas üks intervjuueeritav, et tihti kaalub aga avalik huvi ja see, et avalikkusel on õigus asju teada, kogu negatiivse üle.

3.2.1.5 Tagajärjed ajakirjanike tööprotsessidele

Nõudekirjade ja hagide mõju pressivabadusele hindasid intervjuueeritavad erinevalt. Viis intervjuueeritavat üheksast leidis, et kuna Eestis on ajakirjandusvabadusega head lood, on nõudekirjade ja hagide mõju pea olematu. Lisaks sõnasid kuus intervjuueeritavat, et nõudekirjad ja hagid on ajakirjanike töökultuuri ja väljendusvabaduse normaalne osa.

Samas leidsid kaks intervjuueeritavat, et nõudekirjad ja hagid võivad ajakirjandusvabadust kitsendada näiteks seeläbi, et takistavad uuriva ajakirjanduse viljelemist. Lisaks märkisid kaks intervjuueeritavat, et kuna kohtuvaidlused on niivõrd ajakulukad ja mahukad ning ajakirjanikud peavad kogu aeg omapoolset sisendit andma, jääb neil sellevõrra osa oma tööst tegemata või selle arvelt mõni artikkel kirjutamata.

Neli intervjuueeritavat tõid esile, et nõudekirjad ja hagid mõjutavad rohkem väikeseid väljaandeid, kellel ei pruugi olla eelarvet, et näiteks oma õigusabi kulusid katta. Sama leidis ka EML-i juht V. Koorberg. Seejuures märkisid kaks intervjuueeritavat, et õigusabikulude eelarve mõjutab otseselt ka seda, kas meediaväljaanded eelistavad minna kohtuvälistele kokkulepetele. Seeläbi võib ühe intervjuueeritava sõnul tekkida ka olukord, kus väljaanne võib minna ka siis, kui tegelikult ei ole eksitud, vastaspoolega kokkuleppele ja loobuda seega oma õiguste eest seismisest. Viis intervjuueeritavat nentis, et seni, kuni väljaannetel on jõudu õigusliku survega tegeleda, ei ole see suur oht pressivabadusele.

Üks intervjuueeritav küsis aga retoorilise küsimuse: kas ajakirjanikud saavad ka majanduslikult keerulisel ajal, kui tellijaid jääb vähemaks ja reklaamiturg ei tööta, olla kindlad, et nende taga seistakse?

Intervjuueeritav I: „Mul on omast ajast (väljaande nimi) üks väga halb kogemus, et kus ma olin uudistestuhina – ma ei tea, kümme aastat tagasi, natuke rohkem – kus me olime sunnitud mingisugusele lollile kokkuleppele minema, kus me olime täiesti veendunud oma lugude õigsuses. Meid haleti, kas me siis kustutasime äkki üleni loo ära või. Et siis ma olin ikka, ma olin ikka väga-väga-väga vihane.“

Intervjuueeritav I kirjeldas oma varasemat kogemust, kus toimetuse otsustas kohtuvaidluse tõttu teha järeleandmisi, kuigi nad olid veendunud avaldatud loo õigsuses. Intervjuueeritav märgib, et sellised olukorrad võivad ajakirjanike jaoks olla frustrerivad, eriti kui nad tajuvad, et sisulised argumendid olid nende poolel, kuid juriidiline surve viis siiski kompromissini. Intervjuueeritav selgitas veel, et tollal ei olnud väljaanne rahaliselt kõige paremas seisus ning eelarvet, et kohtus käia, neil polnud, mistõttu võetigi toimetuses lisakulude vältimiseks selline otsus vastu.

Üheksast intervjuueeritavast neli leidis, et nõudekirjad ja hagid on Eesti ajakirjandusmaastikul probleem. Üks neist mõõnis, et tegu pole küll aga kõige suurema probleemiga. Kolm intervjuueeritavat märkisid, et nõudekirjadest ja hagidest on Eesti ajakirjandusmaastikul probleemsemad näiteks trollimine, eespool mainitud nn unustamisaotlused ja avalik-õigusliku ringhäälingu rahastamine. Kaks neist neljast intervjuueeritavast sõnasid, et probleem ei ole aga vaid Eesti-keskne, nõudekirjad ja hagid on probleem terves maailmas. Üks neist tõdes, et tema hinnangul muutub nõudekirjade ja hagide esitamine järjest sagedasemaks.

Intervjuueeritav G: „Ma arvan, et see on maailmas praegu probleem. Et see ei ole nagu Eesti teema eraldi. Et kahtlemata ta on. Ta on muutunud lihtsamaks, sagedasemaks, kõik võtavad endale advokaate. Päris paljud probleemid saaks ära lahendada lihtsalt sellega, et lihtsalt kirjuta, et „kuule, teil oli vist nagu siin äkki, kas ma saaks mingi sõna öelda või ma tahaks veel nagu põhjendada“ ja teinekord need asjad lahenevad, kui inimesed suhtleksid lihtsalt normaalselt. Et ei ole vaja alati nõudekirjade kaudu suhelda, et tegelikult võiks olla nii nagu lihtsam.“

Intervjuueeritav G rääkis, et nõudekirjade ja hagide esitamine ning advokaatide kaasamine ajakirjanikega suhtlemisel on muutunud tema hinnangul sagedasemaks, ka rahvusvaheliselt. Tema sõnul kasutatakse juriidilisi vahendeid olukordades, kus probleemid võiksid laheneda ka tavapärase ja vahetu suhtluse kaudu, mitte nõudekirju esitades.

Üks intervjuueeritav ei öelnud, kas nõudekirjad ja hagid on Eestis probleem, vaid märkis, et need on tavapärased. Samas nentis ta, et ei näe, et nõudekirjade ja hagide ajakirjanikele ja väljaannetele esitamine kuidagi lähiajal väheneks. Neli intervjuueeritavat sõnas, et nõudekirjad ja hagid ei ole ajakirjandusmaastikul probleem. Kolm neist põhjendas otsust sellega, et neil ei tule igapäevatöös eriti tihti kummagagi kokku puutuda. Viimane intervjuueeritav sõnas, et puutub küll nõudekirjade ja hagidega väga tihti kokku ning peab neid tüütuteks, kuid muu maailmaga võrreldes ei ole nõudekirjad ja hagid Eesti ajakirjandusmaastikul probleem.

EML-i juhi V. Koorbergi sõnul on ajakirjanike hagemine probleem, kuid päris „surnuks hagemist“ ta kohanud ei ole. Ta nentis aga, et ajakirjandusse on juurde tulnud palju tülikat, aeganõudvat ja kulukat avalikku diskussiooni, mis väärtust juurde ei loo. Üks intervjuueeritav sõnas, et nõudekirjad ja hagid on tõstnud ajakirjanduses ka üldist tõestamismäära.

Intervjuueeritav G: „Sa pead nagu mõtlema korra, et kuidas sa nagu kirjutad ka. Selles suhtes, et kahtlemata see kohtusse kaebamine, nõudekirjad, vaigistushagid, et see üleüldse mõjutab natukene ajakirjandust, et kuidas sa kirjutad, milline on see tõestamismäär. Need on meie jaoks ka niisugused õppekohad, et ma olen mõnikord öelnud, näete on ju, et siin meil tegelikult, me oleks pidanud veel ühe dokumendi küsima, et olla nagu 100 protsenti veendunud.“

Intervjuueeritav G selgitas, et vettpidavad tõendid on järjest enam olulisemad ning on olnud olukordi, kus pärast nõudekirja või hagi saamist on toimetuses nenditud, et oleks pidanud veel ühe dokumendi välja küsima. Teine intervjuueeritav märkis, et nõudekirjad ja hagid on mõjunud ajakirjanikele distsiplineerivalt. Ka vandeadvokaat M. Männiko lausus, et see, et ajakirjanikke hagetakse, pigem distsiplineerib neid.

Üks intervjuueeritav tõi esile, et hirm nõudekirjade ja hagide ees on pannud allikaid kartma lugudes oma näo ja nimega esinemist.

3.1.2 Vaigistushagid

3.1.2.1 Toimetuste juhtide arusaam vaigistushagide olemusest

Neljal intervjuueeritaval üheksast oli raskusi vaigistushagi tunnuste nimetamisega, sest neil kas pole olnud endal selliste hagidega kogemusi või tunti, et Eestil pole vaigistushagidega erilist praktikat. Intervjuueeritavad tõid esile, et on keeruline aru saada, millise hagi puhul on tegu vaigistamisega. Seejuures nentisid kõik intervjuueeritavad, et inimestel on õigus oma õiguste kaitseks kohtusse

pöörduda või takistada mõne loo ilmumist ning juba seetõttu ei saa iga hagi vaigistushagiks nimetada.

Üks intervjuueeritav tõi esile, et igal hagil ja nõudekirjal ning ka nn unustamisaotlustel on teatav vaigistav mõju. Teine intervjuueeritav nentis, et nii n-ö tavalise hagi kui ka vaigistushagi eesmärk on, et ajakirjanikud mingisugust informatsiooni ei avaldaks ning seetõttu on nende eristamine keeruline. Üks intervjuueeritav leidis, et väljaanded ja selle töötajad käivad vaigistushagi mõistega liiga kergekäeliselt ümber, st iga hagi ei ole vaigistushagi. Üks intervjuueeritav nimetas vaigistushagi „juristide poolt tekitatud nõudluseks“. Ta selgitas, et vaigistushagisid esitatakse selleks, et juristidel tööd oleks.

Intervjuueeritav I: „Vaigistushagi eesmärk on suunatud sellele, et ajakirjanikku, ajakirjandusväljaannet sõna otseses mõttes vaigistada. Et sundida teda mingi ilmunud asi maha võtma või midagi avaldamata jätma või et ei tehtaks järgmisi artikleid. Ja nii edasi. Ja kus kasutatakse seda sama nagu nii-öelda ülekaalukat majanduslikku relva, selle sama ajakirjaniku või väljaande vastu, kus tihti ei loe mitte juriidilised argumendid ja see, kas kellegi au on teotatud või mis iganes seal taga on, vaid nii-öelda otsitakse juriidilisi ettekäändeid, et ajakirjandusvabadust takistada.“

Intervjuueeritav I kirjeldas, et vaigistushagide keskse mõttena nähakse ajakirjaniku või meediaväljaande tegevuse piiramiseks suunatud survet, mis väljendub lugude eemaldamises või ajakirjaniku survestamises nii, et ta enam mingit teemat ei kajastaks. Intervjuueeritava hinnangul kasutatakse sellistes olukordades sageli majanduslikku ülekaalu, mis võib asetada ajakirjaniku või toimetuse ebavõrdsesse positsiooni. Tema sõnul ei pruugi selliste vaidluste keskmeks olla sisuline arutelu faktide või väärtushinnangute üle, vaid pigem juriidiliste võimaluste kasutamine, mis piirab ajakirjanduslikku tegutsemisruumi.

Kõik intervjuueeritavad tõid esile, et vaigistushagiga proovitakse vaigistada kriitikat ja soovitakse, et ajakirjanik lõpetaks mõne loo rääkimise, teemal kirjutamise või teema avalikku käsitlusse toomise. Veel nimetati viiel korral vaigistushagide ehmatavat ja hirmutavat aspekti, mida toodavad suured rahalised nõuded. Viited maksimaalselt hirmsale stsenaariumile, nõuete ebaproportsionaalsus ja rahaliste kulude esiletoomine, olid veel mõned märksõnad, mida intervjuueeritavad vaigistushagide tunnuste osas esile tõid.

Kaks intervjuueeritavat märkisid, et vaigistushagi üks eeldus on see, et rünnatakse organisatsiooni asemel üksikisikut ehk ajakirjanikku. EML-i juht V. Koorberg märkis samuti, et liit on märganud tendentsi hageda väljaande asemel ajakirjanikku ning on sellest teada andnud ka kõrgematele

EML-iga koostööd tegevatele rahvusvahelistele organisatsioonidele. Intervjueeritavad selgitasid, et ajakirjaniku hagemise eesmärk on ajakirjanik personaalselt kohtusse viia, soov mõjutada ajakirjaniku psüühikat ja toimetuse atmosfääri. Üks intervjueeritav tõdes, et peamised vaigistushagide esitajad on ettevõtjad ja ettevõtted. Sama tuli esile ka teiste intervjueeritavate vaigistushagidega seotud näidetest. Üks intervjueeritav märkis, et mõne ettevõtja puhul on juba eos teada, kui tema nime artiklis mainitakse, saadetakse ajakirjanikule nõudekiri või hagi.

Vandeadvokaat M. Männiko sõnas aga, et riigikohus on aastaid tagasi öelnud, et avaldajaks on ajakirjanik või meediaväljanne. Ta selgitas, et selle põhjal saab hageja ise otsustada, kellele ta hagi esitab. M. Männiko märkis, et fakt, et ajakirjanikku hagetakse, ei tee ühestki hagist vaigistushagi. Samas nentis ta, et ajakirjanikke hagetakse üha sagedamini.

M. Männiko lausus, et vaigistushagi mõiste defineerimisega on umbes samad lood nagu meediavabaduse määramisega. Ta selgitas, et Eesti õigusruumis pole võimalik vaigistushagi formaalsete tunnuste alusel n-ö tavalisest hagist eristada. M. Männiko rääkis, et omast kogemusest oskab ta tuua ainult ühe vaigistushagi laadse näite ning seda iseloomustab erakordselt suur nõue. Ta lausus, et vaigistushagi mõistet pole võimalik piiritleda. Sama leidis ka EML-i juht V. Koorberg.

Väino Koorberg: „Selles mõttes, et see ongi tõlgendamise küsimus. Ma ei ole ka päris kindel, et kõik need on vaigistushagid. Sest kui Margus Linnamäe hageb Äripäeva mingite ebaõigete faktiväidete või väärtushinnangutega, siis Äripäev kindlasti näeb seda kui vaigistuskaebust. Margus Linnamäe näeb seda kui oma põhiseaduslikku õigust. Aga nad tajuvad seda, et nende vastas on suur, tugev, jõukas, mõjuvõimas kodanik, kes üritab oma soovi maksma panna.“

V. Koorberg kirjeldas, et vaigistushagide määratlemine ei ole alati üheselt mõistetav ning sõltub sageli osapoolte tõlgendusest. Tema sõnul võib üks osapool pidada kohtuvaidlust ajakirjanduse vaigistamise katsena, samal ajal kui teine pool näeb seda oma õiguste kaitsmise vahendina. V. Koorberg osutas ka olukordadele, kus ajakirjanikud tajuvad hagejana tegutsevat isikut majanduslikult või sotsiaalselt mõjuka vastaspoolena, mis võib tekitada tunde ebavõrdsusest jõupositsioonist. EML-i juht V. Koorberg märkis, et vaigistushagi defineerimine on keeruline ning seda ei ole hästi tehtud ka Euroopa Liidu piiriüleseid kaasusi puudutavas direktiivis. Eesti pole direktiivi veel üle võtnud, kuid selleks valminud eelnõus on V. Koorbergi sõnul vaigistushagi mõiste ebamääraselt kirjeldatud.

3.1.2.2 Kogemused vaigistushagidega

Üheksast intervjueeritavast seitse sõnas, et on vaigistamise või vaigistushagiga kokku puutunud. Kolm intervjueeritavat märkis, et neil on taoliseid juhtumeid ajaloo jooksul olnud ilmselt üks. Kaks neist nentisid, et kuna vaigistushagi pole pealkirjastatud vaigistushagina, saavad nad väita, et on vaigistamisega kokku puutunud üksnes tõlgendamise ja tunnetuse läbi. Pea kõik intervjueeritavad rääkisid kogemustest, mida võiks liigitada vaigistamise ja vaigistushagi alla, kuid polnud kindlad, kas need päriselt ka toda mõtet kandsid.

Intervjueeritav E: „Mul on üks konkreetne näide, kuidas üks ettevõtja, kelle kohta oli käimas kohtumenetlus mõjuvõimuga kauplemise osas, leidis ajakirjaniku tekstist ühe konkreetse sõna, mis oli vale. Oligi faktiliselt vale, inimene ütles pistisasjale altkäemaks, mis on üldiselt kaks erinevat kategooriat. Ja siis esitas hagi ja möllas ja ma oletan, et tema sooviks võis olla, et tema isik jäetaks rahule. Ta ise ei väljendanud seda niimoodi. Aga ta tegi enda teemaga tegelemise ebameeldivaks, tulemuslikult kusjuures. Kui su iga sõna hakatakse hagama, siis võib-olla vaatadki, kas tasub temast üldse rohkem juttu teha, aga me tegime siiski.“

Intervjueeritav E kirjeldas juhtumit, kus hagi esitamise aluseks oli ühe sõna ebatäpne kasutamine. Ta nentis, et näite puhul ei ole küll tegu n-ö tavalise vaigistushagiga, kuid toimetusele oli tunda, et allika eesmärk oli endast kirjutamine ajakirjanikule võimalikult ebameeldivaks teha. See mõjus intervjueeritava sõnul ajakirjanikule vaigistamisena. Samas märkis intervjueeritav, et vaatamata survele otsustas toimetust teemat siiski edasi käsitleda.

Üks intervjueeritav kirjeldas, kuidas neil käivad kohtus siiaaani ühe loo asjus vaidlused, kus artikli autorid kirjutasid, et loo keskmises oleva korteri suurus oli 72,1 ruutmeetrit, kuid vastaspoole sõnul on see hoopis 71,8 ruutmeetrit. Intervjueeritav kirjeldas, et vaidluses on nende vastu loodud ja võltsitud tõendeid ning vaidlused on venitatud aastaid pikaks. Teine intervjueeritav kirjeldas, kuidas neil on mindud ajakirjanike vastu personaalselt kohtusse ning kuidas kohtuvaidluse ajal püüti takistada seda, et väljaanne saaks katta ajakirjanike õigusabikulusid. Intervjueeritav nentis, et seda tehti siiski edutult.

Kolmas intervjueeritav kirjeldas, kuidas tal tuli ühe loo raames küsida kommentaari ühelt Vene suurärimehelt.

Intervjueeritav I: „Minu ülesanne oli (ärimehe nimi), vene oligarhiga right of reply inglise keeles ehk siis kommentaariõigus, et talle kiri saata ja öelda, kuidas sa kommenteerid neid väiteid üks, kaks, kolm. Ja siis ma sain mingi paari tunni jooksul vastu kirja Saksamaa

advokaadilt. Selline, ta ei olnud nii-öelda juriidiliselt vormistatud nõudekiri, aga seal kirjas olid sõna otseses mõttes, et pange ennast valmis, et ükskõik, mida te väidate minu kliendi kohta, et ma lähen kohtusse. “

Intervjueeritav I märkis, et tegu polnud küll formaalselt koostatud nõudekirjaga, kuid vastuses esitati selge hoiatus võimaliku kohtutee kasutamise kohta juhul, kui ajakirjanik avaldab kliendi kohta ükskõik mida. Intervjueeritav rääkis, et hagini asi veel arenenud ei ole, kuid nentis, et välismaa advokaadilt laekunud kirja näol oli tegu vaigistamise katsega. Ta lisas, et vastaspoole puhul on teada, et nad on varasemalt Euroopa Liidus palju ja ka edukalt ajakirjanikke hagenud. Samas märkis ta, et töö eripära juures tuleb arvestada, et ajakirjanikke võidakse ähvardada ja hageda ka välisriikidest.

EML-i juht V. Koorberg tõi esile, et vaigistamisena saaks võtta ka puidutöösturite reaktsiooni Maalehe artiklisarjale „Metsik lobi“. V. Koorberg nentis, et reklaamirahade peatamist ei saa nimetada küll vaigistushagiks, kuid otsus mõjub mõjuka lobiorganisatsiooni „vendetana“ ajakirjandusele. EML-i juht lisas, et ajakirjanikule võib vaigistavana mõjuda ka poliitiline protsess või isegi hoiak. V. Koorbergi sõnutsi on varjatud surveavaldused hagidest veel hullemad.

Väino Koorberg: „Aga ütleme näiteks Kaja Kallase abikaasa äri versus ajakirjandus. Seda võis mingil hetkel vaadata sellise nagu poliitilise kahevõitlusena, kus mingil hetkel ajakirjandus ikkagi tõlgendas seda, et kui siis selle peale valitsus jäigalt tõstis ajakirjanduse käibemaksu, et seda tõlgendati kui kättemaksuakti. Selle eest, et ajakirjandus ei vaigistunud. “

V. Koorberg rääkis olukorrast, kus ajakirjanduse ja poliitilise võimu vahel kujunes tema hinnangul vastasseis. Ta tõi välja, et ajakirjanduses nähti valitsuse otsust tõsta ajakirjanduse käibemaksu võimaliku reaktsioonina Kaja Kallase kohta käivale kriitilisele kajastusele.

Vandeadvokaat M. Männiko lausus aga, et ajakirjanik ei ole puutumatu ning märkis, et vaigistushagid ei ole Eesti ajakirjandusmaastikul probleem.

3.1.2.3 Tagajärjed ajakirjanikule

Kolm intervjueeritavat üheksast leidis, et vaigistushagid mõjuvad ajakirjanikele samamoodi nagu n-ö tavalised hagid ja nõudekirjad. Üks intervjueeritav kirjeldas, et ajakirjanikul ei ole vahet, kas kohtusse jõuab hagi või vaigistushagi, tööd peab samamoodi tegema ja efekt ajakirjanikule on sama. Rohkem rõhutati aga seda, et vaigistushagid võivad tekitada ajakirjanikes trotsi ja viha ning

kuna üks vaigistushagi tunnuseid on see, et kohtumenetlused venitatakse nimelt pikemaks, võib see ajakirjanikke väsitada ning mõjuda neile tüütult. Samas nenditi, et kui toimetuse töökultuur on tugev, ei tohiks vaigistushagid ajakirjaniku tööd mõjutada.

Intervjueeritav D: „Selliste kohtuvaidluste paratamatus on see, et kui nad juba jõuavad kohtusse, et siis nad kipuvad olema ülipikad. Ja eluliselt on see lihtsalt niiviisi, et sul on mingisugune kuus kuud pausi, siis on mingi järgmine, mis iganes istung. Osapooled vahetavad mingeid kirju, siis sa pead hakkama uuesti meenutama, et kuidas see oli, mingeid uusi asju otsima.“

Intervjueeritav D selgitas, et kohtuvaidlused, mis jõuavad menetlusfaasi, kujunevad sageli ajaliselt väga pikaks. Tema sõnul tähendab see ajakirjaniku jaoks korduvaid ja ajaliselt hajutatud etappe, mille vahel võivad olla mitmekuulised pausid. Intervjueeritav nentis, et vahepealsel perioodil läheb aga elu edasi, kirjutatakse kümneid lugusid ja järgmise istungi lähenedes tuleb meenutada, kuidas kõik oli ja end teemasse uuesti sisse lugeda.

Üks intervjueeritav sõnas, et vaigistushagi mõju on ajakirjanikule selle võrra erinev, et teatakse, et hagi on esitatud selleks, et ajakirjanikule „ära keerata“. Ta märkis, et seda teades võib ajakirjanik vaimselt ikkagi vaigistushagi n-ö tavalisest hagist erinevalt võtta, kuid ta ei kirjeldanud täpsemalt, kuidas.

3.1.2.4 Tagajärjed ajakirjanike tööprotsessidele

Neli intervjueeritavat leidis, et sarnaselt sellele, kuidas vaigistushagid mõjutavad ajakirjanikke, ei erine ka nende mõju pressivabadusele kuidagi nõudekirjadest ja hagidest. Üks intervjueeritav tõi esile, et vaigistushagide kultuuri toidab see, kui ajakirjanikke kaevatakse personaalselt kohtusse. Ta põhjendas, et üksikisikut on lihtne kurnata ning tihti ei ole neil ka juriste ega vajalikke rahasummasid õigusabikulude katmiseks kusagilt võtta.

Üks intervjueeritav rääkis, et küsimus ajakirjandusvabadusest on alati küsimus ka võimust. Ta selgitas, et kui poliitikud, ametnikud, ettevõtjad, aktivistid hakkavad ajakirjanike hagemist võimu teostamise instrumendina ära kasutama, on asi halb. Sama leidis ka teine intervjueeritav. Mõlemad intervjueeritavad nentisid, et Eestis taolisi näiteid ei leidu.

Intervjueeritav C: „Ma olen mõelnud, et kui meil tuleb selline Trumpi-tüüpi, sisuliselt nagu 10 miljoniline hagi, mis välja mõistetakse, siis on nagu pekkis. Suuresti, pekkis.“

Intervjueeritav C väljendas muret selle üle, millist mõju võivad väga suured kahjunõuded avaldada ajakirjandusväljaannetele. Tema sõnul tekitab mõte mitmemiljonilisest hagist tunde, et selline olukord võiks olla väljaandele eksistentsiaalselt ohtlik.

Üks intervjueeritav sõnas, et nende toimetust tegeleb vaigistamise katsetega aastas korduvalt. Ta kirjeldas, et vaigistamise eesmärgil hagemine on muutunud n-ö rutiinseks osaks nende igapäeva tööst ja seda ei võeta enam vastu üllatusega. Sama intervjueeritav nentis aga, et kõige hullem tagajärg ajakirjandusvabadusele on see, et vaigistushagide ja ka n-ö tavaliste hagidega takistatakse ajakirjanike töö tegemist. Ta kirjeldas, et kui loo, mis esindab avalikku huvi ja on vajalik, avaldamise järgselt selgub, et ajakirjanik peab järgmised kolm kuud tegelema juristide päringutele vastamisega, panema kokku dokumente ja muretsema, siis kulub sellele vajalikku energiat. Selle energia arvelt jäävad aga tulevikus mõned lood kirjutamata või lugusid kirjutatakse kehvemini.

Üheksast intervjueeritavast neli leidis, et vaigistushagid ei ole Eesti ajakirjandusmaastikul probleem. Üks intervjueeritav leidis, et tegu pole akuutse probleemiga, kaks intervjueeritavat märkisid, et vaigistushagid on Eesti ajakirjandusmaastikul probleem. Kaks intervjueeritavat ei andnud probleemi tõsiduse osas hinnangut.

3.2 Viisid nõudekirjade, hagide ja vaigistamisega toimetulekuks

3.2.1 Õigusabi õigusliku survega toimetulekul

3.2.1.1 Õigusnõustamise tugi

Kõik intervjueeritavad sõnasid, et väljaanded, kus nad töötavad, pakuvad oma ajakirjanikele õigusabi. Peamiselt põhjendati otsust sellega, et ajakirjanik peab saama oma tööd teha segamatult ning hirmuvabalt. Seejuures märkis üks intervjueeritav, et kui peaks selguma, et ajakirjanik tegigi lohakusest või heauskselt vea, võtab ka sel juhul organisatsioon nõudekirjade ja hagidega tegelemise enda kanda.

Intervjueeritav H: „Me kaitseme kõiki oma ajakirjanikke, kes on kirjutanud. Oleme kaitsenud ka neid ajakirjanikke, kes on kirjutanud sotsimeedias selliseid tavapärasest teravamaid, emotsionaalsemaid tekste – me oleme ka neid kaitsnud. Tõsi, me loodame ja eeldame, et kõik lood on vastavalt ajakirjanduseetikaga ja kõikidele muudele normidele ja meie enda kehtestatud eetikapiiblile ka. See on nagu eeldus, aga üldiselt me kaitseme kõiki meie inimesi. Me ei jäta kedagi.“

Intervjueeritav H kirjeldas väljaande põhimõtet seista oma ajakirjanike eest olukordades, kus nende töö võib põhjustada vaidlusi või kriitikat. Tema sõnul hõlmab see kaitse nii tavapäraseid ajakirjanduslikke tekste kui ka sotsiaalmeedias avaldatud emotsionaalsemaid seisukohavõtte, eeldusel et need vastavad väljaande eetikanormidele. Intervjueeritav rõhutas, et toimetus lähtub eeldusest, et ajakirjanike lood on kooskõlas professionaalsete standarditega, kuid sõltumata sellest on põhimõte toetada kõiki oma töötajaid.

EML-i juht V. Koorberg sõnas, et väljaannetel ei ole tegelikult juriidilist kohustust ajakirjanikke kaitsta, kui väljaannet ennast ei ole haigetud. Ta nentis, et sel hetkel taandub see, et väljaanne otsustab oma ajakirjanikku kaitsta, mingis mõttes heale tahtele. Samas märkis V. Koorberg, et ükski meediamaja ei saaks endale lubada töötaja kaitseta jätmist, sest see mõjuks negatiivselt nii teiste töötajate moraalile kui ka kindlustundele. Vandeadvokaat M. Männiko hinnangul peaks toimetuses olema reguleeritud, kuidas toimetus ajakirjanikku kaitseb. Ta selgitas, et töösuhtes on tavaliselt nii, et kui töötaja tekitab kahju, siis nõude saab esitada tööandja vastu. M. Männiko tõdes, et üldjuhul on temale teadaolevalt väljaannetes kokkulepped, et väljaanne kaitseb ajakirjanikke. Ta tunnistas, et kui toimetus peaks aga oma töötajate tagant kaduma, ei jõua ajakirjanikud endale kohtus käimist lubada.

Ajakirjanikud sotsiaalmeedias olid märksõnad, mis tõusid esile kahes intervjuus. Üks intervjueeritav jagas, kuidas neil töötavat ajakirjanikku on kaks korda sotsiaalmeedias tehtud postituse eest haigetud. Ta rääkis, et tööandjana tekkis väljaandel küsimus, kuidas tuleks käituda, sest ühest küljest ei ole sotsiaalmeedias aktiivne olemine osa ajakirjaniku tööst. Samas nentis ta, et väljaanne tahaks, et ajakirjanikud oleksid vastavalt eetikakoodeksis sätestatule siiski sotsiaalmeedias aktiivsed.

Intervjueeritav rääkis, et esimene hagi tuli ajakirjanikule postituse eest, mis oli „juriidilises mõttes hooletu ja hinnanguline“. Ta jätkas, et tookord aidati advokaadiga töötada väljaande nimel välja kompromiss. Teisel korral hageti aga ajakirjanikku päevakajalisel teemal tehtud postituse eest, mis intervjueeritava sõnul oli igati adekvaatne ning polnud selline, kus oleks vaja olnud hakata kohe kompromissi või kokkuleppeid otsima. Intervjueeritav nentis, et seekord otsustati katta ajakirjaniku õigusabikulud ja pakkuda ajakirjanikule väljaannet esindava advokaadi kaitset.

Kõik intervjueeritavad lausuvad, et õigusabi pakutakse ka kaasautoritele, kui neid on haigetud mõne väljaandes avaldatud loo tõttu. Intervjueeritavad põhjendasid otsust sellega, et selleks, et lugu väljaandes ilmuda saaks, on loo enne avaldamist vaadanud üle väljaandes töötavad toimetajad, st vastutus ei ole vaid kaasautoril.

Üks intervjuueeritav kirjeldas olukorda, kus ühele toimetuse kaasautorile esitati nõudekiri tema sotsiaalmeediasse postitatud video pärast. Ta märkis, et video oli küll seotud teemaga, mida kaasautor ise väljaandes kajastas, kuid postitus ei olnud väljaande tellitud ega väljaandega kooskõlastatud. Intervjuueeritav sõnas, et kaasautoriga peetud arutelu käigus jõuti otsusele, et väljaanne katab tema õigusabikulud, kuid olukord tõstatas toimetuses küsimuse, kuhu maani peaks kaasautorite kaitsmisega minema.

Intervjuueeritav A: „See teeb nende kaasautorite puhul asja natuke keerulisemaks. Kuna nendel on ka muud elud, ei saa ma hakata kogu tema elu kaitsma. Nagu presidendil on turvamees ja siis kui keegi ründab parajasti presidendi ümbruses olevaid inimesi, siis tõenäoliselt see turvamees kaitseb neid inimesi ka. Aga ta ei kaitse sind, kui sa lähed kuskile heki vahele luusima, satud mingisse konflikti. Et tema asi on ikkagi kaitsta seda ühte ja teha oma tööd.“

Intervjuueeritav A lausus, et kaasautorite puhul on toimetuse võimalus kaitset pakkuda piiratum kui täiskohaga töötavate ajakirjanike puhul. Tema sõnul tuleneb see sellest, et kaasautoritel on sageli mitmeid muid rolle ja tegevusi väljaspool ajakirjanduslikku tööd, mistõttu ei saa toimetus võtta vastutust nende kogu elu eest. Intervjuueeritav kasutas metafoori turvamehest, kes kaitseb eelkõige oma otsest ülesannet täitvat isikut, mitte kõiki tema ümbruses viibivaid inimesi igas olukorras. Intervjuueeritav tõdes, et kaasautorite puhul tuleb panna paika piir, et õigusabi pakutakse vaid konkreetse loo või tööülesannetega seoses. Ta lisas, et tänapäeval on tavapärane, et kaasautor teeb loo tegemise käigus juba sotsiaalmeedias postitusi, kuid siis tuleb selgelt aru saada, et kas kaasautor tegi seda loo autorina ja allikatele põhinevalt või avaldas ta postituses isiklikke seisukohti.

Kaks intervjuueeritavat tõid esile selle, kas arvamusaluste autoreid peaks samuti väljaanne kaitsma. Üks neist sõnas, et neil on toimetuses selle üle vaidlusi olnud, kuid sõnum on see, et väljaanne katab kõigi nende õigusabikulud, kes neile on avaldamisvalmis lugusid kirjutanud. Teine intervjuueeritav leidis aga, et väljaanne ei peaks arvamusaluste autoreid kohtus kaitsma, kui just väljaanne ei ole ise arvamusaluste autorilt tellinud. Ta põhjendas seda sellega, et arvamusaluste puhul ei ole toimetusel ressursi kõiki loos esitatud fakte üle kontrollida ehk vastutus info õigsuse üle on autoril endal.

Üks intervjuueeritav sõnas, et neil on olnud toimetuses arutelud nn vilepuhujate üle, kelle puhul on hagemise risk väga kõrge. Ta ütles, et toimetuses on tehtud viljepuhujaga näiteks kokkulepe, et kui teda artikli ilmunise järel hagetakse, katab väljaanne tema esimese astme kohtukulud.

3.2.1.2 Õigusabi osutajad

Üheksa intervjuueeritavast kuuest sõnas, et nende väljaanne ostab vastavalt vajadusele juristiteenust väljaandesse sisse. Neli neist sõnasid, et neil on kokkulepe ühe kindla büroo ja advokaadiga, kelle poole vajadusel pöörduakse. Üks intervjuueeritav märkis, et lisaks juristiteenuse sisseostmisele küsitakse ka *pro bono* ehk tasuta õigusabi.

Teine intervjuueeritav märkis, et lisaks sellele, et väljaanne ostab juristiteenust sisse, on toimetusel, mida ta juhib, ka õiguskindlustus, mis väljaande teistele toimetustele ei laiene. Intervjuueeritav kirjeldas, et õiguskindlustus on neil olnud praeguseks kaks aastat ning lepingut uuendatakse aasta kaupa. Ta selgitas, et kui toimetuse artiklid läbivad faktikontrolli ning vastavad õiguskindlustuse lepingus kirjeldatud tingimustele, hüvitatakse ajakirjanike kaitse ja esinduskulud ning kui kohtus peaks tulema ka kaotus, hüvitatakse ka sealne kahjunõue.

Kaks intervjuueeritavat lausus, et neil on majas juristiosakond, kust vajadusel abi saadakse, kuid mahukamate kaasuste korral ostavad ka nemad juristiteenust sisse. Intervjuueeritavad märkisid, et majasisese juristiosakonna juristide igapäevatöö hulka muidu ajakirjanikele õigusabi pakkumine ei kuulu. Üks intervjuueeritav nentis, et nende toimetusel juristi otseselt pole, kuid kasutavad vajadusel väljaande, millega koostööd teevad, juristide abi.

Üks intervjuueeritav, kes ostab vastavalt vajadusele juristiteenust sisse, ütles, et kuna väljaande õigusabikulud pole veel piisavalt suured, et ulatuksid kogenud juristi kuupalgani, ei ole nad väljaandesse eraldi juristi palganud. Intervjuueeritav märkis, et praegu kulub väljaandel kuus juristiteenustele 3000-4000 eurot. Ta lausus, et kui kulud ületaksid 5000 euro piiri, siis tõenäoliselt palkaks ta väljaande oma juristi.

3.2.1.3 Kulud õigusliku survega toimetulekul

Kaheksa intervjuueeritavat üheksast rääkis, et ajakirjanike õigusabikulud katab väljaanne, kus ajakirjanikud töötavad. Intervjuueeritavad põhjendasid otsust sellega, et lugude avaldamine on toimetuse koosseisuline otsus, kus ei saa panna ajakirjanikku ainuisikuliselt vastutama. Kõik kaheksa intervjuueeritud toimetuste juhti sõnasid, et väljaandel, kus nad töötavad, on eelarve õigusabikulude katmiseks olemas. Seejuures rõhutati taolise eelarve olulisust ja seda, et väljaanded peavad selgesõnaliselt väljendama, et seisavad oma autorite ja allikate selja taga. Üks intervjuueeritav lausus, et kuna meediaorganisatsioonil, millega toimetuse koostööd teeb, on

varasemate koostöödega olnud negatiivseid kogemusi, katab organisatsioon toimetuse õigusabikulud teatud kokkulepitud piirini, ülejäänud on toimetuse enda kanda.

Kõik intervjuueeritavad märkisid, et väljaanne katab ka kaasautorite õigusabikulud, kui need on seotud väljaandes avaldatud looga. Lisaks märkis üks intervjuueeritav, nagu ka juba eelmises alapeatükis mainitud, et väljaanne katab nn vilepuhujate esimese kohtuastme kulud.

Üks intervjuueeritav neist kaheksast, kelle õigusabikulud katab väljaanne, sõnas, et kuna väljaanne toimetab põhiliselt toetuste najal, on ka väljaannet toetavad sponsorid väljendanud soovi ajakirjanike õigusabi kulusid katta. Teine intervjuueeritav märkis aga, et neil ei ole väljaandes kusagil kirjalikult sätestatud, et organisatsioon katab ajakirjanike õigusabikulud, kuid ajakirjanikele on suusõnaliselt öeldud ja nad töötavad eeldusega, et organisatsioon siiski vajalikud kulud katab. Ta märkis, et ühtepidi on see probleem, et ajakirjanike õigusabikulude katmist kusagil organisatsiooni dokumentides sätestatud pole, kuid sõnas, et ei muretse selle pärast. Intervjuueeritav selgitas, et kui organisatsioon otsustaks ajakirjanikke õigusabikulude katmisega mitte aidata, võib see kiiresti anda organisatsioonile tagasilöögi: ajakirjanikud võivad seetõttu otsustada töölt lahkuda. Seejuures tõi intervjuueeritav esile, kuidas Eestis on olnud näiteid olukordadest, kus ajakirjanikud on kohtuvaidluse ajal vahetanud töökohta, kuid väljaanne on siiski otsustanud ajakirjaniku õigusabikulude katmisega jätkata.

Samas kõlas kolme intervjuueeritava suust, kuidas hüpoteetilises olukorras, kus selgub, et ajakirjanik on mõelnud loos fakte välja või eksinud suuresti eetikakoodeksis sätestatu vastu, tuleks mõelda, kas ajakirjanikul peaks olema ka mingisugune omavastutus. Kellelgi neist kolmest taolist kogemust polnud. Ka vandeadvokaat M. Männiko tõstatas küsimuse, kas lohakust peaks toimeetus kinni maksma. Ta tõi näite, kuidas ühe kaasuse puhul avaldati ebaõigeid andmeid, mis olid tegelikult lihtsasti äriregistrist kontrollitavad.

3.2.2 Nõudekirjadele, hagidele ja vaigistushagidele reageerimine

3.2.2.1 Õiguslikule survele reageerijad

Kõik intervjuueeritavad lausuvad, et esimese asjana peaks ajakirjanik nõudekirja või hagi saamise järel pöörduma oma otsese juhi poole, kes enamasti suunab nõudekirjad ja hagid edasi juristidele tegelemiseks. Üks intervjuueeritav põhjendas protsessi sellega, et tihtilugu ei oska ta toimetuse juhina neile vastata ning rõhutas, et iga sõna või vastust võidakse kohtus ajakirjanike vastu kasutada. Veel sõnas ta seda, et kui on näha, et kirjavahetusse on kaasatud mõni advokaat, vastab väljaanne samaga. Teine intervjuueeritav rääkis, et kui ajakirjanikul on advokaadiga varasem

kokkupuude, võib ta ka ise otse tema poole pöörduda. Kaks intervjuueeritavat nentisid aga, et ajakirjanikud ei tohiks saabunud nõudekirju ise avada.

Intervjuueeritav I: „Kui sa võtad hagi vastu juba, et siis hakkab aeg tiksuma, millal peab vastama. Et meil ei ole mõtet seda enda kahjuks kohe käima panna.“

Ka teine intervjuueeritav tõdes, et nõudekirja avamisega läheb justkui aeg käima ning vajalik on kiire reageerimine. Ta ilmestas, et kui kirjas peaks nõutama, et ajakirjanik teeks midagi õhtuks, kuid ajakirjanikul tegelikult ei ole aega nõudega tol päeval tegeleda, püüaks ta ennast ise lõksu.

Ülejäänud intervjuueeritavad rääkisid, et ajakirjanik peaks esmalt saabunud nõude läbi lugema, jääma rahulikuks, lugema oma artikli kriitiliselt üle ja panema artikli sisu etteheidetega vastavusse. Üks intervjuueeritav rääkis, et sõltuvalt sellest, mida nõudekiri sisaldab, otsustatakse, keda olukorra lahendamisse kaasatakse. Ta märkis, et kuna toimetuse, mida tema juhib, puutub nõudekirjade ja hagidega sageli kokku, saavad nad varasema kogemuse põhjal ka tihti ise tulnud kirjadele vastatud. Seejuures märkis teine intervjuueeritav, et kui tegu on nt telefoni teel kohtuga ähvardamisega, vastavad taolistele nõuetele samuti ajakirjanikud ise. Kaks intervjuueeritavat tõdesid, et olukorrad, kus on vajalik advokaadi sekkumine, on pigem harvad.

Intervjuueeritav ühest väiksemast toimetusest sõnas, et kui nende ajakirjanikule peaks laekuma nõudekiri või hagi, istuvad nad kolleegidega üheskoos maha ning arutavad olukorra üle. Arutelu käigus pannakse paika plaan, kellelt abi saada ja kuidas olukorda lahendada peaks.

Viis intervjuueeritavat tunnistas, et on vahel näidanud loo enne avaldamist advokaadile ennetavalt ette, sest tegu on olnud kas kaebealti isiku või keerulise teemaga. Üks intervjuueeritav rääkis, et toimetuse on advokaadi soovitus peale ka lugu muutnud, tõendusmaterjali juurde otsinud või loo sootuks avaldamata jätnud. Teine intervjuueeritav rääkis, et kui tegu pole päevakajalise teemaga, on advokaadi soovitustele vastavalt võimalik ka loo avaldamist kinni hoida nii kaua, kuni toimetusel on lisakindlus, et kui loo avaldamise järel peaks saabuma hagi, tullakse sellest võidukalt välja.

Üks intervjuueeritav märkis, et on kasutanud nõudekirjadele vastamiseks ka tehisaru abi. Ta sõnas, et tal on selleks oma n-ö stampvastused.

3.2.2.2 Reageerimisviisid õigusliku survega toimetulekul

Kõik intervjuueeritavad rõhutasid, et enamasti ei suhtle ajakirjanikud vastaspoole advokaatidega otse. Seda peetakse ebaproduktiivseks ning riskantseks, mistõttu jäetakse ametlik vastamine ja

õiguslik argumentatsioon advokaatide hooleks. Samas on ajakirjaniku roll protsessis keskne: tema peab esitama juristile kogu sisendi, selgitama loo tausta, põhjendama valikuid ning vajadusel ka kohtus tunnistusi andma.

Intervjueeritav H: „Eks ta peaks selle kõik ära rääkima: miks me kirjutame, miks me just nii kirjutame ja kus on tema arvates nõrgad kohad. Kui me preventatiivselt tegeleme, siis peab ju ajakirjanik oskama vastata ka advokaadi küsimustele, sest võib juhtuda, et varem või hiljem küsib neid teise poole advokaat või süüdistaja. Et me ajakirjanikud peavad oskama vastata küsimustele ja noh, ajakirjanik on kohe esimesest etapist peale mängus.“

Intervjueeritav H märkis, ajakirjanik on tema hinnangul „mängus“ juba esimesest hetkest alates ning peab seetõttu olema valmis oma töövalikuid läbipaistvalt põhjendama. Kaks intervjueeritavat rõhutasid, et mahukamate nõudekirjade puhul võib ajakirjanikel võtta oma otsuste tõendamine päevi. Jurist ei saa intervjueeritavate sõnul „peast välja mõelda“ kõiki fakte, mistõttu peab ajakirjanik detailideni lahti kirjutama, mis on õige, mis vale ning millised väited vajavad täiendavat põhjendamist. Jurist omakorda otsustab, millised argumendid on õiguslikult relevantssed, tuginedes varasematele kohtupraktikatele ja menetlusreeglitele.

Mari Männiko: „Ajakirjanik ei ole jurist, me teeme igaüks oma tööd. See, mida ajakirjanik võib-olla heas usus sellele kaebajale tahab selgitada, miks ta midagi tegi, võib hiljem kohtus tema enda vastu rääkida.“

Vandeadvokaat M. Männiko ütles, et tema on toimetustele öelnud, et tuleb silmas pidada, et kõik mida öeldakse, võidakse hiljem kasutada nende vastu. Seetõttu ei soovita ta üheski konfliktis hakata emotsionaalselt midagi kirja panema või asju täiendavalt seletama. Samas märkis üks intervjueeritav, et kuigi järgitakse advokaadi juhiseid, säilib ka toimetuse sõnaõigus.

Intervjuudest kerkis esile ka toimetuste ennetav töö. Üks toimetuse juht kirjeldas, et ajakirjanikelt oodatakse, et nad teeksid kajastamisel ise kõik võimaliku, et vältida põhjendatud nõuete tekkimist. Kui aga ilmneb, et loos on tehtud viga, peavad intervjueeritavad mõistlikuks see kiiresti parandada ning taolist praktikat on rakendanud pea kõigi intervjueeritavate juhitud toimetused. Seetõttu ei jõua ka kõik juhtumid kohtusse.

Ennetava tegevusena töid kaks intervjueeritavat esile kõnede salvestamise. Üks intervjueeritav märkis, et kõnede lindistused on üks peamisi tõendeid, kui mõne loo osas on vastaspoolel pretensioone. Ta rääkis, et ei tea omast kogemusest ühtegi olukorda, kus ajakirjanik oleks öelnud, et ta on lindistuse ära kustutanud. Samas nentis ta, et reeglilt, kui kaua peab lindistust säilitama, neil ei ole.

Intervjueeritav F: „Kui on mingid keerulisemad juhtumid, siis elu on ka õpetanud seda, et võimalikult palju kõnesid salvestada. Isegi kui sa neid pärast ei või eetris kasutada, sest kui sa ei ütle enne, et ma salvestan, siis sa ei või seda eetris kasutada, aga lihtsalt selleks, et iseennast nagu back-up'ida, siis kirjavahetused ja kõned tuleb alati juristile kaasa anda, et kuidas me jõudsime mingisugusele tulemusele.“

Intervjueeritav F sõnul on telefonikõnede salvestamine oluline isegi juhul, kui salvestisi ei ole lubatud eetris kasutada. Intervjueeritav rõhutas, et selline materjal on vajalik eelkõige sisemiseks kasutamiseks, et hiljem oleks võimalik hiljem täpselt meenutada, kuidas teatud otsusteni jõuti.

Üks intervjueeritav tõi esile, et Eesti Meediaettevõtete Liidu reeglite järgi peaksid aga kõik muudatused olema loos kuupäevaliselt märgitud, et väljaanded oleksid oma tegevuselt läbipaistvad. Intervjueeritav sõnas, et seetõttu on jäänud neil ka mõni kompromiss saavutamata, sest vastaspool on nõudnud, et võimalik kompromiss jääks konfidentsiaalseks.

Kõik intervjueeritavad ütlesid, et ei jäta saabunud nõudekirjadele vastamata, v.a juhtudel, kui need on postkastis kaotsi läinud. Intervjueeritavad olid veendunud, et nõudekirjad ei tule tühjast kohast ehk neil on alati põhjus. Üks intervjueeritav lausus, et nõudekirjale vastamine on ajakirjanike moraalne kohustus, mille eiramisel võivad olla väljaandeale tõsised tagajärjed. Kaks intervjueeritavat nentis, et on jätnud vastamata nõudekirjadele, mis on olnud üldsõnalised ja mõjunud rohkem ähvarduse kui nõudekirjana.

Intervjueeritav E: „Päris lollustele. Hagile ei jäta kunagi vastamata ja kui on mingisugune juriidiliselt pädev nõudekiri, siis ka ei jäta vastamata. Piir on nii hägune, et me saame päevas sadu kirju, kus sisu on väga erinev ja tuleb ka päeva jooksul nõudmisi, et umbes, et ärge tehke, ma ei tea, muutke. Neile tõesti ei reageerita, aga need ei ole selles mõttes nõudekirjad. See on mingi tagasiside, võiks olla mingisugune katse toimetuse tööd mõjutada. Kõikidele nendele asjadele ei vastata.“

Intervjueeritav E kirjeldas, et toimetuse ei jäta kunagi vastamata pöördumistele, millel on juriidiline tähendus – olgu need hagid või professionaalselt koostatud nõudekirjad. Samas märkis ta, et toimetuse saab iga päev väga suure hulga kirju, mille sisu ja toon varieeruvad ning millest paljud ei vasta juriidilise pöördumise tunnustele. Intervjueeritava sõnul võivad need olla pigem üldised palved, etteheited või katsed mõjutada toimetuse tööd, millele ei ole võimalik ega vajalik igakordselt reageerida. Intervjueeritava hinnangul on aga piir juriidilise nõudekirja ja tavapärase tagasiside vahel sageli hägune, mistõttu tuleb toimetusel pidevalt hinnata, millised pöördumised nõuavad ametlikku vastust ja millised mitte.

Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et kõige rohkem ajab inimesi vihale see, kui nendega ei räägita. Seetõttu näeb ta otsest seost nõudekirjale vastamise ja kohtusse mineku vahel. Ta selgitas, et inimesed kirjutavad nõudekirja sageli esimeses vihahoos: kui neid ignoreeritakse, lähevad nad selle sama emotsiooni pealt edasi kohtusse.

Kaheksa intervjuueeritavat üheksast lausus, et üldiselt liigutakse väljaannetes kohtuväliste kokkulepete suunas. Intervjuueeritavad põhjendasid seda asjaoluga, et kohtus käimine on kallid ja aeganõudev ning võimalusel üritatakse seda vältida. Veel tõi üks intervjuueeritav esile, et kokkulepetele minnakse ka siis, kui olukord tundub väljaande vaatest lootusetu või teatakse, et ajakirjanik on teinud mõne vea. Vaid üks intervjuueeritav märkis, et nemad kokkuleppeid ei sõlmi. Üks intervjuueeritav rääkis, et kokkulepetele ei jõuta tihti siis, kui ajakirjanikult või väljaandelt nõutakse ebaproportsionaalseid asju ning sel juhul otsustatakse asjad kohtus selgeks vaielda.

Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et meediamajad, mida tema esindab, niisama vaidlemise pärast ei vaidle. M. Männiko selgitas, et kui ajakirjanik on eksinud, ta vabandab ja parandab vea, mõnikord tuleb maksta ka hüvitist. Ta märkis, et mõttetu on minna kohtusse, vaielda seal viis aastat ja kanda teise poole kulud – kohtus käimine on kallid. M. Männiko tõdes, et üksikutel kordadel ei lähe mõned osapooled kokkulepetele teadmiseks, et neil on võimalik minna ka kohtusse vaidlema, sest ajakirjanik tõepoolest eksis. M. Männiko tõi aga esile, et sageli jäetakse aga arvestamata, et kui kohtus pakutakse kompromissi ja kohus rahuldab hagi kompromissi ulatuses, võivad kulud jääda hageja kanda.

Samas nentis üks intervjuueeritav, et kokkuleppe saavutamiseks on vaja mõlema osapoole huvi. Ta kirjeldas, kuidas väljaanne on ühe energiafirmaga kolmandat aastat kohtus ning kokkulepetele on üritatud jõuda korduvalt.

Intervjuueeritav I: „Alles nüüd lõppenud talvel (nimi) bookis meile ühes Tallinna kesklinna hotellis seminaritoa, kus olime mina, (nimi) ja meie advokaat ja teisel pool olid need kaks ettevõtte juhtfiguuri ja nende advokaat. Meil oli kokkulepe, et me enne välja ei tule, kui me oleme kokku leppinud. Meil ei ole mõtet seal kohtus käia, mitte kellelgi pole aega tegelikult, nemad ei taha ja meie ei taha. Ja istusime seal tundide kaupa, tulime sama targalt välja või veel hullemini ja vaidlus käib edasi.“

Intervjuueeritav I selgitas, kuidas kohtuvälise kokkuleppe saavutamiseks korraldati eraldi kohtumine, milles osalesid nii ajakirjandusväljaande esindajad kui ka ettevõtte juhid koos oma advokaatidega. Intervjuueeritav rõhutas, et mõlemal poolel oli ühine arusaam, et pikk kohtumenetlus ei ole kellelegi ajaliselt ega sisuliselt kasulik, mistõttu püüti leida kompromissi.

Intervjueeritav märkis, et vaatamata mitmetunnisele arutelule ei jõutud kokkuleppele ning vaidlus jätkus.

Intervjueeritav rääkis, et ajakirjanikud ei saa aga kohtuväliseid kokkuleppeid sõlmides minna enda n-ö süüd tunnistama olukordades, kus nad seda ise ei näe või ei taju. Ta märkis, et teinekord on võib-olla parem kui lõplik hinnangu andmine jääb kohtule, isegi kui ajakirjanik leiab ise, et on tegutsenud ajakirjanduseetika põhimõtetega ja avaliku huvi nõuetega kooskõlas.

Vandeadvokaat M. Männiko lausus, et hirm kohtuvaidluste ees väljaandeid kokkulepete suunas liikuma ei pane. Ta märkis, et kokkulepped sünnivad ratsionaalse majandusliku otsuse tõttu.

Mari Männiko: „Need on ju majandusettevõtted. Milleks raisata, kui on võimalik mitte raisata? Lihtne loogika. Siiski on vaidluseid, mille pidamine on aeganõudev ja kallis, kuid mida ei saa kokkuleppega lõpetada, sest siis tuleks ohvriks tuua vabadus ja sõltumatus ja mõõnda, et vaielda on liiga kallis, me parem loobume oma õigusest.“

M. Männiko selgitas, et meediamajad tegutsevad majandusettevõttena, mistõttu on nende jaoks oluline vältida tarbetuid kulusid. Tema sõnul võiks ratsionaalsest vaatenurgast olla mõistlik lõpetada vaidlus olukorras, kus selle jätkamine muutub kulukaks. M. Männiko tõi aga esile, et mõnes vaidluses on meediamajad otsustanud jätkata põhimõtete kaitsmist ka siis, kui see on majanduslikult koormav.

Kõik intervjueeritavad lausuvad, et kui kohus keelab hagi tagamise määrusega materjali avaldamise, siis seda ka ei avaldata. Samas on olnud juhtumeid, kus kohus ei pea taotlust piisavalt tõsiseks ning lubab loo eetrisse või avalikkuse ette. Sellisel juhul vaidlused jätkuvad. Üldiselt ei soovi aga toimetused juba arhiveerimise mõttes esimese hooga lugusid maha võtta, aga nenditi, et kui kohus seda käsib, siis tuleb seda teha. Otsuse lugu maha võtta teeb intervjueeritavate sõnul peatoimetaja/toimetuse juht. Kaks intervjueeritavat sõnasid, et neil on tulnud lugusid muuta ka kohtuotsuse tõttu.

Üks intervjueeritav tõi näite, kuidas toimeetus sai ühelt välismaa suurärimehelt nõudekirja tund aega enne eetrit, kus öeldi, et kui millegi vastu eksitakse, kaevatakse neid kohtusse. Intervjueeritav rääkis, et lugu käis siiski eetris ära ning üheskoos teati, et kõik loos esinevad faktid olid kontrollitud ning tehtud ei olnud meelevaldseid järeldusi. Kuna aga leiti, et väljaandel ei oleks vahendeid suurärimehe vastu kohtusse minna, võeti lugu ikkagi igaks juhuks hiljem internetist maha.

3.3. Lahendused õigusliku survega paremaks toimetulekuks

3.3.1 Ajakirjanike ja väljaannete roll õigusliku survega paremaks toimetulekuks

Kõigi intervjuueeritavate suust kõlas lause: toimetust peab olema ajakirjaniku selja taga. Rõhutati seda, et väljaandel peab olema eelarve potentsiaalsete õigusabikulude katmiseks. Üks intervjuueeritav lausus, et juriidiline valmidus on ajakirjanikule sama oluline, kui on arvuti või kontor – see peab olema olema. Intervjuueeritav, kes märkis, et nende toimetusel on õiguskindlustus, soovitas seda ka teistele. Ta ütles, et teadmine, et toimetust on kindlustatud, on andnud neile juurde enesekindlust ja julgust. Sama intervjuueeritav sõnas, et meediaettevõtte kasumlikkus toodab kindlust ka ajakirjanikes. Üks intervjuueeritav lausus, et väljaanne peaks andma edasi sõnumi, et ükski suurl klient või reklaamitellija ei saa oma otsustega väljaannet mõjutada.

Kolm intervjuueeritavat lausus, et mõistmine, miks haigetakse ja kuidas sellega toime tulla, tuleb kogemusega. Intervjuueeritavad nentisid, et eksimine on ajakirjaniku töös paratamatu ning igal inimesel on õigus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda. EML-i juht V. Koorberg märkis, et ajakirjandust tehakse väga tugeva ajasurve all ja sageli ka vaenulikus keskkonnas, kus võimalus eksida on suur ning selleks, et tööd korralikult teha, on vaja ajakirjanikult suurt vastutustunnet ja pingutust.

Neli toimetuse juhti tõdesid, et kui on aga märgata, et ajakirjanik teeb korduvalt samu vigu, tuleks ajakirjanikuga omavahel rääkida ja selgitada välja, kas vead tekkisid heauskselt või lohakusest. Üks intervjuueeritav rõhutas, et toimetuses peaksid olema paigas ka piirid, kuhu maani kaasautoreid õiguslikult kaitstakse. Teine intervjuueeritav laiendas seda ka oma enda töötajate sotsiaalmeedia aktiivsusele. Pea kõik intervjuueeritavad tõdesid, et vaja oleks tugevaid toimetusi ja seda, et ajakirjanik ei tunneks, et ta on üks. Üks intervjuueeritav tõi esile, et igas toimetuses peaks olema ajakirjanikul võimalik psühholoogi juures käia.

Intervjuueeritav C: „Mina olen õppinud ja meie õpetame, et ajakirjanik on kõige olulisem inimene toimetuses üldse. Kui ajakirjanikul on parasjagu käsil oluline asi, siis toimetaja toob vajadusel ise ta lapse lasteaiast ära, toob talle süüa, misiganes. Peaasi, et ajakirjanik teeb oma artikli ära, toimetust peab olema ajakirjaniku taga.“

Intervjuueeritav C rääkis, et toimetusele tuleb teha selgeks, et väljaanne seisab ajakirjanike selja taga. Ta lisas, et oma ajakirjanikke tuleb usaldada – kui ajakirjanikku ei saa usaldada, ei saa ka edaspidi koostööd teha. Intervjuueeritav nentis, et usalduse puudumise tõttu ei ole ta ühtegi ajakirjanikku töölt lahti lasknud. Kõik intervjuueeritavad tõid esile, et ajakirjanikud ei peaks end

tundma tööd tehes heidutatuna. Üks intervjueeritav märkis, et meediaettevõtete ja toimetuste roll on luua ajakirjanikele turvavõrk ning võtta nõudekirjade ja hagidega tegelemise näol ajakirjanikelt ära koorem, millega nad muidu peaksid kohtupidamisel rinda pistma. EML-i juht V. Koorberg sõnas samuti, et meediaväljaanded peaksid näitama, et seisavad oma ajakirjanike ja sisu taga.

Vandeadvokaat M. Männiko lausus, et toimetuste juriidiline valmisolek on muutunud aastate jooksul aina paremaks. Ta lisas, et teadlikkus aina kasvab: toimetused ei anna õiguslikke hinnanguid ja küsivad vajadusel nõu. Samas nentis ta, et on teemasid, millest peab kirjutama, isegi kui on eos teada, et need viivad kohtuvaidluseni.

Kolm intervjueeritavat rõhustid ajakirjanduseetika koodeksi järgimisele, sh vastulause küsimisele. Üks intervjueeritav tõi näite, kuidas rahvusvahelises organisatsioonis on kaebealtitelt allikatelt vastulausete küsimiseks loodud ka eraldi blanketid ja vormid. Neis vormides on kirjas, kuidas kommentaaripalveid alustada, lõpetada ja kuidas saada teada, et vastaspool on palve kätte saanud.

Üks intervjueeritav ütles otsesõnu välja, et konfliktse teema puhul peab olema allikaid, kes probleemi sõnastavad, rohkem kui üks. Sama tõi esile ka vandeadvokaat M. Männiko. Seejuures ei peaks avaldama lugu, milles täiesti kindlad ei olda. Viis intervjueeritavat tunnistas, et on näidanud mõnel juhul loo enne avaldamist advokaadile ülelugemiseks ette. Üks intervjueeritav tõi selle ka lahendusena välja, kuid juhtis tähelepanu, et advokaat peaks aga suutma mõista loo narratiivi, sest ajakirjanduses ei saa viia juriidilist riski nullini. See toodaks intervjueeritava sõnutsi „ümmargusi“ lugusid.

Üks intervjueeritav nentis, et tänapäeval on vajalik, et toimetuste juhid ja ajakirjanikud oleksid vähemalt elementaarsel määral juriidikaga kursis. Seitse intervjueeritavat üheksast ütles, et nende toimetuses ajakirjanikke õigusalaselt ei koolitata. Üks intervjueeritav ütles, et eeldatakse, et ajakirjanik on end õigusvaldkonnaga mingil määral ülikoolis kurssi viinud. Teine intervjueeritav lausus, et ajakirjanikud pole avaldanud koolituseks soovi. Kaks intervjueeritavat neist seitsmest nentis, et kuigi neil õiguslaseid koolitusi pole, arutatakse toimetuses erinevate nõuete üle, kui mõni peaks toimetuse liikme postkasti jõudma. Üks intervjueeritav sõnas, et on ise käinud Euroopas erinevatel seminaridel end õigusalaselt harimas. Kaks intervjueeritavat üheksast ütles, et neil käib aeg-ajalt jurist toimetuses õiguslastel teemadel rääkimas.

Kaks intervjueeritavat ütlesid, et õiguslaseid koolitusi võiks ajakirjanikele olla rohkem. Üks neist lausus, et tegelikult võiks taoline koolitus olla osa uue töötaja sisseelamise protsessist. Samas lausus üks intervjueeritav, et ei näe õiguslases koolituses lahendust ajakirjanike õigusliku surve eest kaitsmisele.

Intervjueeritav D: „Nii-öelda see piibel on ajakirjanduseetika koodeks, kui sa neid põhimõtteid järgid, siis su tagumik on kaitstud. Igasuguseid hagnosisid ja juriidilisi konstruktsioone võib igaüks kirjutada iga kell, ohjeldamatult. Ükski see koolitus, mis seal võib olla hüpoteetiliselt seal saad mingil hetkel enne, ei garanteeri seda, et sa neid nõudeid ei saa. Sest veel kord ma ütlen, et enamik nendest nõuetest on lihtsalt ballast, sageli pastakast imetud, juriidiline nonsense, mille eesmärk on ainult heidutada.“

Intervjueeritav D sõnul annab eetikanormidest kinnipidamine ajakirjanikule kindluse, et tema tegevus on professionaalsete standarditega kooskõlas. Samas märkis intervjueeritav, et isegi eetiliste põhimõtete järgimine ei välista võimalust saada hagnosisid või nõudekirju, sest pöördumisi võib esitada igaüks ning nende kvaliteet ja sisuline põhjendatus võivad olla väga erinevad. Intervjueeritava hinnangul on suur osa sellistest nõuetest pigem formaalsed või sisutühjad pöördumised, mille eesmärk on ajakirjanikku heidutada.

Üks intervjueeritav lausus, et edendama peaks „tunnistamiskultuuri“. See tähendab, et kui ajakirjanik ja väljaanne teab, et nad eksisid, siis iseenda ja kohtusüsteemi koormamise asemel võiksid nad vigade parandused sisse viia ja vabandada.

Vandeadvokaat M. Männiko ütles, et on toimetustele aastaid meelde tuletanud, et vajalik on ühe ühtse failisüsteemi loomine, kuhu on kõik loo tarbeks kasutatud materjal talletatud. M. Männiko nentis, et ajakirjanikud liiguvad ühest toimetusest teise, ajakirjanik võib küll lahkuda, aga nõuet on võimalik ka kümne aasta möödudes esitada. Seejuures märkis ta, et mida hiljem nõue esitatakse, seda raskem on leida ka tõendeid.

3.3.2 Õigusruumi roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks

3.3.2.1 Riigi roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks

Viis intervjueeritavat üheksast lausunud, et Eestis on ajakirjandusvabadusega head lood, paremad kui näiteks teistes Ida-Euroopa riikides. Üks intervjueeritav märkis, et ka väljendusvabadus eraldi on Eestis hästi kaitstud. Kaks intervjueeritavat rõhutasid, et Eestis ei ole ajakirjandust liigselt reguleeritud ning see on olnud meediavabaduse seisukohalt oluline.

Viis intervjueeritavat üheksast leidis, et Eesti õigusruum kaitseb ajakirjanikke õigusliku surve eest. Kaks intervjueeritavat neist viiest möönis samas, et Eestil pole ka keeruliste juhtumite praktikat. Üks intervjueeritav märkis, et Eesti õigusruumis võib end tunda „möödukalt kindlalt“. Teine ütles, et üldiselt ei saa nuriseda, kuid viimase aja kohtuotsused avaliku huvi määratlemise suunal, on

olnud murettekitavad: intervjueeritava sõnul ei peaks avalikku huvi määratlema kohus, vaid hoopis ajakirjanik. Kolmas intervjueeritav lausus, et Eesti õigusruumis on võimalik vaigistushagisid esitada samamoodi nagu ka teistes riikides. Neljas intervjueeritav nentis, et ei oska öelda, kas Eesti õigusruum kaitseb ajakirjanikke piisavalt.

Intervjueeritav I: „Me oleme kohut käinud, siiamaani vist mingis vormis käime (riigi nimi). Eesti õigusruumis me võime tunda ennast nagu mõõdukalt kindlalt, et me teame, et me oma kohustused täidame ära, et meil on lood õiged, põhinevad avalikul huvil ja ei laima, ei ole hinnanguid täis. Et siis noh, kui me läheme kohtusse, siis lähme kohtusse. Aga mingites teistes õigusruumides me ei julge. See õigussüsteem, kohtute süsteem ja kõik see põhimõtteliselt on ikka nii palju erinev, et seal me võime „saada taha” ka siis, kui me ise oleme veendunud, et me oleme kõik õigesti teinud.“

Intervjueeritav I kirjeldas, et nende toimetuse ajakirjanikud tunnevad end Eesti õigussüsteemis suhteliselt kindlalt, kuna nad lähtuvad oma töös professionaalsetest standarditest, avalikust huvist ja faktitäpsusest. Tema sõnul annab see neile veendumuse, et kui vaidlus jõuab kohtusse, on võimalik oma tegevust põhjendada. Samas osutas intervjueeritav, et teistes riikides tegutsemine võib olla märksa riskantsem, sest sealne õigussüsteem ja kohtumenetluse loogika võivad Eesti omast oluliselt erineda. Ta kirjeldas, et mõnes õigusruumis võib ajakirjandusväljaanne kaotada vaidluse isegi siis, kui nad ise peavad oma tööd korrektselt tehtuks.

Vandeadvokaat M. Männiko hinnangul kaitseb Eesti õigusruum ajakirjanikke hagide eest hästi. Samas nentis ta, et ajakirjandus on kaitsetu isikuandmete kaitse seadusest tulenevate „õigus olla unustatud“ vaidluste eest, kus kohus võib teha ka sellise ajakirjandust puudutava otsuse, kuhu väljaannet ennast pole kaasatud.

Mari Männiko: „Kõige hullemad on meedia jaoks need GDPR-ist tulenevad vaidlused. Seal on selline probleem, et sa võid minna tsiviilkohtusse, aga sa võid minna andmekaitse inspeksiooni. Ja meil on olemas sellised kaasused, kus inimene kaebab meediaettevõtte peale andmekaitse inspeksiooni. Andmekaitse inspeksioon jätab selle kaebuse rahuldamata, inimene saab esitada halduskaebuse andmekaitse inspeksiooni otsuse peale. See läheb halduskohtusse, aga meediat ei kaasata. Vaidlevateks poolteks on kaebaja ehk inimene, kelle andmeid töödeldakse ja andmekaitse inspeksioon. Ja siis teeb halduskohus otsuse, meediat puudutava otsuse, aga meediat ei ole sinna kaasatud. Nii et ma näen hoopis seal ohtu.“

EML-i juht V. Koorberg lausus, et ei tunne, et Eesti õigusruum kaitseks ajakirjanikku oluliselt rohkem kui tavakodanikku. Ta lisas, et on hea, et ajakirjanikel ei ole mingisuguseid eriõigusi. V. Koorberg märkis aga, et kohtusüsteem ei salli ajakirjanikku. Ta selgitas, et ajakirjanikud on kohtuprotsessi vaatlejatena tülikad, sest nõuavad ligipääsu informatsioonile ja sattudes ise sellesse mehhanismi, tunnevad nad, et nn kutsetaak muudab nende elu seal veel ebavõrdsemaks.

Kolm intervjuueeritavat tõid samas esile, et häiriv on see, kuidas sageli kaasatakse advokaati ajakirjanikega suhtlemiseks ka siis, kui seda tegelikult vaja pole. Üks intervjuueeritav tõi esile, et nõudekirjade ja hagide esitamise sagenemine on tingitud sellest, et praegu on juristide ületootlus ja seetõttu ajatakse asju ka juriidilisemaks, kui muidu. Sama leidis ka EML-i juht V. Koorberg.

Intervjuueeritav D: „Meie küll väga selgelt näeme seda, et on päris palju mingeid olukordasid, kus ei ole vaja tasulist õigusabi kaasata meiega suhtluseks. Sa ei pea meiega rääkima läbi mingisuguse advokaadi tunnihinnaga 200 eurot pluss käive või 300 eurot pluss käive. Ehk üks faktor siin on ikkagi juristide, mulle tundub, et paljusid ja tööpuudus mingil määral.“

Kaks intervjuueeritavat kirjeldasid juhtumeid, kus hagi või nõudekiri esitatakse kümnete või sadade lehekülgede pikkusena, kuigi sisuliselt oleks võimalik sama sisu esitada mõne leheküljega. Sellist mahulist paisutamist kirjeldasid intervjuueeritavad kui vastaspoole kurnamist, mis ei ole kooskõlas mõistliku menetluse põhimõttega. Mõlemad intervjuueeritavad pakkusid lahendusena välja mahupiirangute kehtestamise, mis aitaks vältida olukordi, kus dokumentide maht muutub ise survemeetmeks. Intervjuueeritavate hinnangul oleks see kasulik nii ajakirjanikele, meediaväljaannetele kui ka kohtutele.

Üks intervjuueeritav sõnas, et Euroopa Liidu piiriüleste vaigistushagide (anti-SLAPP) direktiivi ülevõtmine pole Eestis piisavalt hästi läbi mõeldud. Intervjuueeritav tõdes, et direktiivi mõte, et kohtud peaksid suutma tuvastada pahatahtlikke hagisid, on juriidiliselt keeruline, kuid samas vajalik arutelu, sest praegu võib isegi põhjendamatu hagi jõuda menetlusse ja koormata ajakirjanikke. Üks intervjuueeritav tõi samas esile, et riigi tasandil on seni olnud suhtumine, et vaigistushagid ei ole probleem. Teine intervjuueeritav märkis, et Eestil pole ühtegi hooba vaigistushagide taltsutamiseks. Vandeadvokaat M. Männiko Euroopa Liidu direktiivis lahendust ei näe.

Mari Männiko: „Kunagine õppejõud (nimi) tõi võrdluse, et Nõukogude Liidus võeti vastu deklaratsioon rahvaste sõprusest. Rahvad ei saanud selle deklaratsiooni alusel sõpradeks,

SLAPP-direktiiv on samasugune. Et jah, on tore, et see on kirja pandud, aga sellest ei ole tegelikult meediale minu hinnangul mitte mingit kasu.“

M. Männiko selgitas, et mida rohkem on regulatsioone, seda rohkem on ka asju, mille üle vaielda. M. Männiko hinnangul võiks tegeleda hoopis meediavabaduse määruse põhjalikuma ülevõtmisega, spetsiifilisemalt allikakaitse tagamisega. Seejuures võiks tema hinnangul tegeleda ka isikuandmete kaitse seaduses ettenähtud erandite jõustamisega, mis tagaks nn unustamistaohtluste valguses arhiivide kaitse.

EML-i juht V. Koorberg rääkis, et Euroopa parlamendi nõukogu piiriüleste vaigistushagide direktiivi ülevõtmise eelnõusse on sisse kirjutatud „mitu saatanat“. Ta sõnas, et direktiiv on paberil kena, kuid võib mõjuda kohtutele koormavalt, sest kohus peaks sel juhul defineerima, mille poolest erineb ebaõige faktiväite või ebakohase väärtushinnangu avaldamine vaigistamise katsest. Seejuures on eelnõu vaigistushagi definitsioonis kirjas „avalik huvi“, mis tekitab V. Koorbergi sõnul veel küsimusi, sest ka avaliku huvi on raske piiritleda ning seda peaks tegema ajakirjandus, mitte keegi teine. EML-i juht ütles, et vaigistushagi defineerimine nõuab veel pikemat arutelu.

V. Koorberg lausus, et direktiivi rakendamine ei tohiks endaga kaasa tuua täiendavaid kannatusi, kuid praeguse sõnastuse juures muutuvad kohtuvaidlused tema sõnutsi veel pikemaks, keerulisemaks ja kallimaks, sest kohus peab hakkama otsustama, kas hagi puhul oli tegu vaigistushagiga ning kas neil on õigus see tagasi lükata. Direktiivi järgi peaks kohus vaigistushagid tagastama läbi vaatamata, kuid V. Koorbergi sõnutsi ei saa ühtegi kaebust tegelikult läbi vaatamata tagastada, sest kohus peab ikkagi selle kohta mingisuguse määruse koostama. Seejuures tõi V. Koorberg esile, et direktiivi rakendamine ei tohiks endaga kaasa tuua ajakirjanike ja toimetuste veel suuremat hagemist ning samas ei tohiks see võtta inimestelt ära ka nende põhiseaduslikku õigust kohtusse pöörduda ning ajakirjandus ei tohiks muutuda õigusemõistmise suhtes puutumatuks.

Sarnaselt M. Männikole leidis ka V. Koorberg, et Eesti peaks tegelema rohkem ajakirjanikele allikakaitse tagamisega. Ta sõnas, et praegusel juhul ei ole Eesti võtnud üle Euroopa meediavabaduse määruks sätestatud garantiisid. V. Koorberg pidas probleemseks seda, et praegu riigikogus menetluses olev meediateenuste seadus pakub allikakaitset kitsamalt kui Euroopa õigus: see ei hõlma toimetusi ega toimetusrume ning ei keela ajakirjanike suhtes jälitus- või nuhktarkvara kasutamist. Samuti tõlgendatakse eelnõus V. Koorbergi sõnul kitsalt allikakaitse laiendamist ajakirjanike lähedastele, mis jätab tema hinnangul tõlgendusruumi ja võib nõrgendada ajakirjanike lähedaste kaitset.

Üks intervjuueeritav sõnas, et ajakirjanike kaitsmise osas pole vaja luua juurde ühtegi regulatsiooni. Ta põhjendas, et ajakirjanikule eristaatuse andmine on ohtlik. Ajakirjaniku eristaatusest rääkis ka teine intervjuueeritav, kes leidis, et ajakirjanikud peavad olema teistega võrdsed.

EML-i juht V. Koorberg märkis, et ajakirjanike vastu suunatud õiguslik surve ei ole ainult ajakirjandusmaastikul tegutsevate inimeste probleem, vaid ka kohtu, prokuratuuri ja advokatuuri mure. Samas nentis ta, et ajakirjanikud ja väljaanded peavad ikkagi oma avalikku rolli võtma suure vastutustundega, tehes oma tööd võimalikult kvaliteetselt, õiglaselt ja erapooletult.

3.3.2.2 Eesti Meediaettevõtete Liidu ja pressinõukogu roll ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks

Intervjuudest selgus, et Eesti Meediaettevõtete Liit täidab olulist rolli meediamajade ühiste seisukohtade kujundamisel, eriti olukordades, kus arutatakse uusi seadusi või regulatsioone. Üks intervjuueeritav kirjeldas liitu kui „ühist rindejoont“, mis esindab meediaettevõtete huve nii Eesti kui ka Euroopa tasandil.

EML-i juht V. Koorberg märkis, et EML on eelkõige huvikaitseorganisatsioon, mis esindab ühtepidi meediamaju kui ärivaldkonda ja ajalooliselt on tegu ka ajakirjanikke ühendava ja ajakirjandusvabadust edendava organisatsiooniga. EML on ajakirjanduseetika koodeksi looja ja ka pressinõukogu ülalpidaja. V. Koorberg kirjeldas, et meedialiidu juhina tegeleb ta nagu advokaadibüroo või riigikogu komisjon, et esindada ajakirjandust seadusloomes. Ta märkis, et sageli on EML ja õiguskantsler ainsad, kes esindavad erinevate arutelude juures avalikkust. EML on ka kontaktpunkt, kelle poole Euroopa komisjonist või Euroopa parlamendist pöördatakse, kui selleks vajadus tekib.

Samas tõi üks intervjuueeritav esile, et Eestis puudub ajakirjanike endi tugev kutseorganisatsioon, mis pakuks individuaalset kaitset, näiteks õigusabi või kollektiivset tuge. Praegu sõltub intervjuueeritava sõnutsi ajakirjaniku kaitse suuresti sellest, millises meediamajas ta töötab, mis asetab väiksemad toimetused ja vabakutselised ajakirjanikud ebavõrdsesse olukorda. Intervjuueeritav pidas võimalikuks, et tugevam ajakirjanike liit võiks pakkuda näiteks tasuta õigusnõustamist või katta osa õigusabikuludest.

Kolm intervjuueeritavat mainisid võimalust luua patsiendikindlustuse süsteemi laadne kindlustuslahendus, mis kataks ajakirjanike või meediaväljaannete õigusabikulud. Üks intervjuueeritav tõi näite, et Euroopas on tehtud väikestele väljaannetele ja vabakutselistele ajakirjanikele n-ö klubi, mille liitumismaksu tasumise järel aitab ühendus vaigistushagi esitamise

korral sellega toime tulla. Intervjueeritav nentis, et liitumismaks on umbes 1000 eurot aastas ning niivõrd suur summa paneb teda ennast mõtlema, kas see on seda väärt, sest ebaproportsionaalset hagi ei pruugi tegelikult tulla. Teine intervjueeritav märkis, et ajakirjanikele pakutav kaitsesüsteem võiks olla kas *pro bono* või midagi MTÜ Korruptsioonivaba Eesti sarnast. Üks neist kolmest intervjueeritavast pidas aga ebatõenäoliseks, et taoline kindlustuslahendus kunagi luuakse, sest tema hinnangul ei oleks enamik meediaorganisatsioone valmis sellise teenuse eest maksma.

Pressinõukogu rolli kirjeldati kui eetikaküsimuste lahendamise organit, mis pakub kiiret ja odavat võimalust ajakirjanduslike vaidluste lahendamiseks. Kaks intervjueeritavat märkis, et pressinõukogu on organisatsioonina aktsepteeritud lisaks valdkonnale ka inimestele väljastpoolt ajakirjandust. Üks intervjueeritav märkis, et pressinõukogu abi kasutatakse sageli seetõttu, et ka õigeksmõistva või tauniva otsuse korral, ei välista kumbki edasist kohtusse pöördumist. Kolm intervjueeritavat tõid esile, et pressinõukogu senine roll on aidanud oluliselt kaasa sellele, et kohtusse jõuaks vähem meediavaidlusi.

EML-i juht V. Koorberg lausus, et pressinõukogu kaebus ei erine oma olemuselt märkimisväärselt nõudekirjast või hagist. Ta lisas, et pressinõukogu menetlus on aga kiirem, vandekohtulikum ja odavam kõikidele osapooltele.

Kolm intervjueeritavat tõid esile, et on probleemne, kuidas pressinõukogu on muutunud järjest juriidilisemaks. EML-i juht V. Koorberg sõnas, et 20–30 lehekülje pikkused kõrgjuriidilist ja pisidetailidesse minevat teksti sisaldavad kaebused hakkasid pressinõukogule laekuma siis, kui ta veel ise pressinõukogu liige oli ehk umbes 3–5 aastat tagasi. Kolm intervjueeritavat kirjeldasid, et varem esitati pressinõukogule kaebusi ja vastuseid toimetuste endi poolt, kuid nüüd on tavapäraseks saanud, et nii kaebused kui ka vastused koostavad advokaadid. Üks intervjueeritav nentis, et seetõttu ei mõju pressinõukogu enam eneseregulatsiooni organina.

Intervjueeritav D: „Ma toon näite. On mingid suurärimehed, kellel on mingisugused vaidlused, kes iga pisiasja pärast lähevad näiteks pressinõukogusse. Sul ei ole vaja pressinõukogusse pöördumiseks võtta kallist advokaati ja kirjutada kümmet lehekülge või isegi kolmekümnet lehekülge mingisugust keerulist teksti. Seal piisab lihtkirjaliselt, ma ei tea, kahest lõigust. Kirjuta, milles mure oli ja pressinõukogu menetleb. Aga millegipärast võetakse mingisugused kallid pilvelõhkujatest advokaadibürood, kes kirjutavad kirju.“

Üks intervjuueeritav kirjeldas, et pressinõukogu, mis peaks olema eneseregulatsiooni organ, on muutunud „beeta-sammuks kohtumõistmisele“ ehk pressinõukogu otsuse pealt vaadatakse, kas on mõtet minna edasi kohtusse või ei.

Need kolm intervjuueeritavat, kes märkisid, et pressinõukogu on muutunud liiga juriidiliseks, pidasid seda arengut ebanormaalseks ja pressinõukogu algse eesmärgiga vastuolus olevaks. Üks intervjuueeritav märkis, et pressinõukogu ei ole mõeldud faktivaidluste lahendamiseks ning sageli on pressinõukogu vaidluste näol tegemist sõna-sõna vastu olukordadega, mida organ ei saa sisuliselt hinnata. Ta jätkas, et pressinõukogu pädevuses on anda hinnang juhtumite eetilisele kohta, mida kohus teha ei saa. Sellest hoolimata kasutatakse intervjuueeritava sõnusti pressinõukogu otsuseid kohtus ühe argumendina.

Intervjuueeritav G: „Eetika on ainult pressinõukogu pädevuses, eetika kohta ei anna kohus hinnangut. Selle alusel, et keegi on eetikakoodeksi rikkunud, kohus süüdi ei mõista. Tõsi, süsteem on selline, et sa saad näiteks pressinõukogust tauniva otsuse, siis tõsi on see, et hageja võib seda kohtus välja tuua ja kohus võib seda mingi ühe kallutava argumendina arvestada. Lihtsalt sellepärast, et on teada, et pressinõukogu on nii-öelda sektori selline tunnustatud esindusorganisatsioon.“

Kolm intervjuueeritavat nägi pressinõukogu juriidilisemaks muutumises aga lahendust. Kaks intervjuueeritavat pakkusid, et enne kohtusse pöördumist võiks vaidlused suunata pressinõukogusse, kus need saaksid läbida esmase hindamise, mille pealt kohus otsustaks, kas võtta hagi menetlusse või mitte. See võiks intervjuueeritavate hinnangul vähendada kohtute koormust ja piirata pahatahtlike hagide mõju. Ka EML-i juht V. Koorberg sõnas, et pressinõukogu võiks asendada kohtusse minemist ja olla oma olemuselt siiski vandekohtulik.

Vandeadvokaat M. Männiko rääkis samuti, et pressinõukogu vaidlused on muutunud õiguslikumaks: inimesed proovivad ajakirjanduseetika koodeksi rikkumiste kõrval tuua pressinõukogu ette ka võlaõigusseaduse vaidlusi. M. Männiko leidis aga, et see, et pressinõukogu on muutunud aastate jooksul juriidilisemaks, on pigem hea kui halb. Ta meenutas aega, kus pressinõukogu esimees oli lühikest aega endine kohtunik ja endine Harju maakohtu esimees. M. Männiko kirjeldas, et toona olid pressinõukogu otsused sisukalt põhjendatud ning seeläbi pöördus ka vähem inimesi kohtusse. Ta sõnas, et kui pressinõukogu otsused oleks põhjalikumalt motiveeritud, siis võiksid inimesed leida neist õigusrahu ja otsustada kohtusse mitte pöörduda. Samas ütles M. Männiko, et ta ei oska öelda, kas pressinõukogu saaks kuidagi suurendada või vähendada kohtuvaidluste hulka.

Samas nentisid kõik intervjuueeritavad, et inimestelt ei saa võtta ära või piirata õigust kohtusse pöörduda. Intervjuueeritavad märkisid, et see on osa demokraatia toimimisest. Üks intervjuueeritav ütles, et luua saab vaid raame, mis muudaks kohtupidamise efektiivsemaks. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et praegugi on Eesti kohtutel võimalik hagi läbi vaatamata tagastada, ka siis kui tegu pole vaigistushagiga. Ta ütles, et kohus tunneb kohe, kui hagi ei ole esitatud õigusruumis kaitstava õiguse kaitseks.

Intervjuueeritav E: „See on väljendusvabaduse, sõnavabaduse, ajakirjandusvabaduse üks komponent. Seal ei ole midagi ebanormaalset tegelikult. Kui inimesel on vastavalt ka põhiseadusele tema au ja hea nimi, siis tulebki toimetusel kaaluda seda proportsiooni. Ja kohtul tuleb kaaluda seda proportsiooni ja nendel inimestel tuleb kaaluda seda proportsiooni.“

Intervjuueeritav E rõhutas, et ajakirjandusvabadus ja väljendusvabadus toimivad alati koos teiste põhiõigustega, sealhulgas õigusega aule ja heale nimele. Tema sõnul ei ole selline tasakaalustamine midagi erandlikku, vaid loomulik osa ajakirjanduse tööst ja õigusriigi toimimisest. Intervjuueeritav kirjeldas, et nii toimetuse, kohus kui ka vaidluses osalevad isikud peavad igas olukorras hindama, milline on nende õiguste omavaheline proportsioon.

Teine intervjuueeritav lausus, et Eestis on piisavalt seadusi ja reegleid, mis lasevad ajakirjanikel rahus toimetada. Ta tõi aga esile, et vajalik on erinevatel trendidel silma peal hoida ning jälgida ka seda, milliseid otsuseid kohtus ajakirjanike suunal tehakse.

Kokkuvõtvalt saab võtta intervjuueeritud toimetuste juhtide pakutud lahendused ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks võtta kokku alljärgneva tabelina (Tabel 3).

Tabel 3. Intervjuueeritavate pakutud lahendused ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks

Ajakirjanike ja väljaannete roll	Riigi roll	Eesti Meediaettevõtete Liidu ja pressinõukogu roll
Toimetuse peab olema ajakirjaniku taga ja teda usaldama. Ajakirjanik ei tohiks tunda, et ta on üksik.	Ajakirjandust ei peaks liigselt reguleerima ja ajakirjanikel ei tohiks olla eriõigusi.	Tuleks luua ajakirjanike endi tugev kutseorganisatsioon, mis pakuks individuaalset kaitset nagu õigusabi/õigusnõustamine või kollektiivset tuge.

Väljaandel peaks olema eelarve potentsiaalsete õigusabikulude katmiseks.	Kohus ei tohiks määratleda avalikku huvi, see on ajakirjanike teha.	Tuleks luua patsiendikindlustuse süsteemi laadne kindlustuslahendus.
Õiguskindlustuse olemasolu	Tuleks kehtestada mahupiirangud, mis aitab vältida olukordi, kus kohtumenetluseks esitatud dokumentide maht muutub juba survemeetmeks.	Ajakirjanikele pakutav kaitsesüsteem võiks olla <i>pro bono</i> .
Tuleb panna paika piirid, kuhu maani kaasautoreid ja töötajaid töövälistes tegevustes õiguslikult kaitstakse.	Piiriüleste vaigistushagide direktiivi ülevõtmise protsess ja sisu peaks olema paremini läbi mõeldud ning nõuab pikemat arutelu.	Pressinõukogu on muutunud juriidilisemaks ning selles nähakse nii positiivset kui ka negatiivset. Kuna pressinõukogu otsuseid võetakse ühe argumendina ka kohtus või hagejad otsustavad pressinõukogu otsuse pealt juba seda, kas üldse kohtusse minna, siis võiks vahest meediavaidlused kõigepealt pressinõukogule arutada anda. Pressinõukogu menetlus on ka kiirem ja odavam. Samas keskendub pressinõukogu eetikaküsimustele, mitte faktivaidlustele.
Psühholoogi olemasolu	Tuleks tegeleda rohkem meediavabaduse määrase põhjalikuma ülevõtmisega, sh allikakaitse tagamisega.	Kui pressinõukogu otsused oleksid põhjalikumalt motiveeritud ja kirjeldatud, võiksid inimesed leida neost õigusrahu ja otsustada mitte kohtusse pöörduda.
Tuleb järgida ajakirjanduseetika koodeksit, tugineda mitmele allikale.	Tuleks jõustada isikuandmete kaitse seaduses ettenähtud erandid, mis aitaks nn unustamistaotluste valguses kaitsta väljaannete arhiive.	Nii toimetused, kohus kui ka vaidluses osalevad isikud peavad igas olukorras hindama, miline on nende õiguste omavaheline proportsioon. Pidevalt tuleb kaaluda, kuidas tagada nii avalik huvi kui ka isikute põhiõiguste kaitse.
Vajadusel võib loo enne avaldamist ka advokaadile ette näidata.	Vaigistushagi defineerimine nõuab pikemat arutelu.	Tuleb hoida silma peal erinevatel rendidel ning jälgida, milliseid otsuseid kohtus ajakirjanike suunal tehakse.
Tuleks olla vähemalt elementaarsel määral juriidikaga	Ajakirjanike õigusliku surve eest kaitsmisel tuleb kaasata ka	

kursis, nt käia õiguslastel koolitustel.	kohtuid, prokuratuuri ja advokatuuri.	
Väljaanded, toimetused ja ajakirjanikud võiksid tunnistada oma vigu.		
Tuleks luua väljaande ülene ühtne failisüsteem, kuhu talletatakse kogu lugude tarbeks kasutatud materjal.		

Ülaltoodud tabelisse on koondatud kõik peamised lahendused, mida selle töö raames intervjueritud toimetuste juhid ajakirjanike õigusliku survega parema toimetuleku osas esile tõid. Toimetuste juhtide pakutud lahendused on jagatud kolmeks: ajakirjanike ja meediaväljaannete roll, riigi roll ning Eesti Meediaettevõtete Liidu ja pressinõukogu roll. Märksõna “roll” tähendab seda, kelle pädevuses oleks pakutud lahenduse elluviimine.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Selles peatükis annan ülevaate üheksast Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide/peatoimetajatega tehtud intervjuude ja vandeadvokaat Mari Männiko ning EML-i juhi Väino Koorbergiga tehtud ekspertintervjuude tulemustest. Järeldused esitan uurimisküsimustele vastates. Seejuures arutlen diskussiooni alapeatükis laiemalt, millised õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel eksisteerivad ja milliseid lahendusi toimetuste juhid/peatoimetajad neile näevad.

4.1 Järeldused

Selles peatükis kirjeldan bakalaureusetöö tulemuste järeldusi lähtuvalt uurimisküsimuste järjekorrast.

Millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega?

World of Journalism Study kolmanda laine (2021–2025) Eesti raportist nähtus, et 298-st küsitlusele vastanud ajakirjanikust tunnistas 0,7 protsenti, et kogeb väga tihti õiguslikku survet (Kõuts-Klemm ja Auväärt, 2025). 0,7 protsenti vastas, et kogeb õiguslikku survet tihti; 5,4 protsenti vastas, et kogeb survet vahepeal; 9,1 protsenti harva ja 84,2 protsenti vastanutest ütles, et ei ole kunagi õiguslikku survet kogenud (Kõuts-Klemm ja Auväärt, 2025). Minu uuringust selgus aga, et Eesti meediaväljaannete toimetuste juhid puutuvad oma igapäevatoos nõudekirjade ja hagidega kokku sageli – seda märkis üle poole intervjuueeritavatest. Papadopoulou ja Maniou (2025) nentisid, et ajakirjanike nõudekirjade ja kohtuga ähvardamine pole midagi uut. Longo-Flint ja Price (2024) märkisid, et nii ajakirjanike vaigistamine kui ka heidutamine algavad tavaliselt ähvardava kirja ehk nõudekirja saatmisega. Põhiliselt saadetakse nõudekirjad ja hagrid otse ajakirjanikule või toimetuste juhtide, peatoimetajate või ka otse juristide meiliaadressile. Seega mustrit adressaatide osas täheldada ei saa, kõik sõltub olukorrast. Samas võib see, et kirjad leiavad tee ka toimetuste juhi või peatoimetajani, näidata, et vastutavana nähakse toimetust või meediamaja tervikuna.

Enamik intervjuueeritavaid nentis, et nõudekirjadest ja hagidest sagedasemad on aga olukorrad, kus nõudmised ei ole pealkirjastatud konkreetset nõudekirjade ja hagidena, vaid on kindla struktuurita e-kirjad või telefonikõned, mis mõjuvad rohkem ähvardustena. Intervjuueeritavad tõid esile, et suur osa sellistest nõuetest kaovad ära ja ei arene nõudekirja või hagini. Kolmandik intervjuueeritavatest

tõi esile, et pildi teeb segaseks see, mida saab pidada nõudekirjadeks: kas kirja e-maili peale, kus ähvardatakse ajakirjanikku kohtusse kaevata või ainult neid kirju, mida koostavad õigusbürood ja juristiteenuste osutajad.

Kõik intervjuueeritavad märkisid, et kohtusse jõuavad vähesed juhtumid. Kolmandik intervjuueeritavatest nentis, et neil on parasjagu käsil umbes kaks kohtuvaidlust, kuid üldiselt ei ole ajakirjanikud pooleliolevate vaidluste hulgaga kursis, sest vaidlused kestavad aastaid, neid on korraga käsil mitu või need ei jõua iga arenguga tagasi juhtide lauale. Üks intervjuueeritav rääkis, et juhtumid, mis jõuavad kohtusse, on tavaliselt „ebaproportsionaalsed“ või „väga vihameelsed“. Van den Brandt (2021) toob esile, et üks vaigistushagi tunnus on just esitatud nõuete ebaproportsionaalsus. Üle poole intervjuueeritavatest leidis, et kaebused ja nõudekirjad on normaalne, regulaarne ajakirjanike töökultuuri osa. Ka Kerševan ja Poler (2024) leidsid Sloveenia ajakirjanikke küsitledes, et ajakirjanikud võtavad kohtuga ähvardamise ohtu osana ajakirjaniku tööst. Nii vandeadvokaat Mari Männiko kui ka EML-i juht Väino Koorberg märkisid, et tihti on ajakirjanike vastu esitatud nõudekirjad ja hagid põhjendatud.

Eesti nelja meediamaja kohtukaasusi analüüsid selgus, et suures osas jäävad meediamajade suhtes esitatud ja kohtusse jõudnud hagid rahuldamata. Vähemal juhul rahuldatakse meediamajade suhtes esitatud hagid osaliselt ja pigem vähe on neid hagnosis, mille kohus rahuldab. Esineb ka kaasusi, kus meediamajad on jõudnud vastaspoolega kompromissile või kohtuvälisele kokkuleppele. Eesti Rahvusringhäälingu vastu esitatud hagidest on näiteks rahuldatud vaid üks hagi, samas kui Delfi vastu on rahuldatud veidi alla kümne hagi.

Üldiselt nenditi, et tavapärane praktika on see, et hagetakse rohkem meediaväljaannet, kui avaldajat, mitte ajakirjanikku. See näitab samuti, et vastutavana nähakse väljaannet tervikuna. Üle poole intervjuueeritavatest sõnas, et nende kollektiivis on hagetud ka ajakirjanikke personaalselt. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et ajakirjanikke hagetakse personaalselt järjest enam ning EML-i juht V. Koorberg lausus, et tegu on ohtliku tendentsiga. Kaks intervjuueeritavat lausus, et ei näe Eesti seniste meediavaidluste põhjal ajakirjaniku personaalses hagemises muud mõtet, kui ajakirjanikku karistada. Kaks toimetuse juhti kirjeldasid, et nende kolleege on hagetud ka isiklike sotsiaalmeedia postituste pärast.

Intervjuueeritavad tõid põhiliste nõudekirjade esitajate ja hagejatena esile ettevõtjaid ja ettevõtteid ning n-ö konfliktsemate teemadena mainiti maksude ja finantskuritegevusega seotut ning laiemalt uurivaid teemasid. Kohtukaasuste analüüsist selgus, et meediamajade põhilised hagejad on füüsilised isikud. Samas oli iga meediamaja puhul oli 1–6 kaasust, kus hagejaks oli juriidiline isik.

Teaduskirjanduses (Fierens jt, 2024; Papadopoulou ja Maniou, 2025) on leitud, et üheks vaigistushagile iseloomulikuks tunnuseks on osapoolte suur jõutasakaalu erinevus, kus hagide esitajad on tavaliselt jõukad isikud, ettevõtted või organisatsioonid ning valitsusasutused, kostjad see-eest ajakirjanikud või sõltumatud meediaettevõtted. Eespool kirjeldatud tendents hageda meediaettevõtete asemel või nende kõrval ajakirjanikke ja see, et hagejad on sageli ettevõtjad, näitab, et meediavaidlustes esineb Eestis jõutasakaalu erinevusi.

Kõik intervjueeritud toimetuste juhid tunnistasid, et nende toimetust on proovitud heidutada mõnd lugu avaldamast. Mõne toimetuse puhul on vastaspool taotlenud kohtult ka hagi tagamise määruse, millega antakse taotlejale esmane õiguskaitse. Vandeadvokaat M. Männiko sõnusi võiks aga hagi tagamise määrusi rohkem rakendada ning ajakirjanike vaigistamiseks ta nende kasutamist ei loeks.

Samas oli mitmel intervjueeritaval raskusi vaigistushagi tunnuste nimetamisega, sest neil pole kas endal olnud vaigistushagidega kogemusi või tunti, et Eestis puuduvad näited ebaproportsionaalsetest vaigistushagidest. Borg-Barthet ja Farrington (2024) leidsid, et vaigistushagidest teavitamine sõltub sellest, kas kostja suudab vaigistushagile omaseid tunnuseid tuvastada, mis on aga keeruline, sest ühest malli nende tuvastamiseks ei eksisteeri. Intervjueeritavad tõid esile, et on keeruline aru saada, millise hagi puhul on ikkagi tegu vaigistamisega. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et Eesti õigusruumis ei ole võimalik vaigistushagi formaalsete tunnuste alusel n-ö tavalisest hagist eristada. Seejuures tuleb rõhutada, et iga hagi ei ole vaigistushagi. EML-i juht V. Koorberg märkis, et vaigistushagi mõistet pole hästi defineeritud ka eelnõus, millega proovitakse üle võtta Euroopa Liidu piiriüleste vaigistushagide direktiivi. See kinnitab, et ühest malli vaigistushagide äratundmiseks pole ja seega on keeruline öelda, kui palju on tegelikult Eesti ajakirjanikud vaigistamise ja vaigistushagidega kokku puutunud. Võimalik on, et Eestis puuduvad näited vaigistushagidest just seetõttu, et ajakirjanikud pole osanud neid tuvastada ning seetõttu pole juhtumitest ka avalikult teada antud.

Enim tõid intervjueeritavad esile, et vaigistushagiga proovitakse vaigistada kriitikat ja soovitakse, et ajakirjanik lõpetaks mõne loo rääkimise, teemal kirjutamise või teema avalikku käsitlusse toomise. Veel nimetati mitmel korral vaigistushagide ehmatavat ja hirmutavat aspekti, mida toodavad suured rahalised nõuded. Viited maksimaalselt hirmsale stsenaariumile, nõuete ebaproportsionaalsus ja rahaliste kulude esiletoomine olid veel mõned märksõnad, mida intervjueeritavad vaigistushagide tunnuste osas esile tõid. Kaks intervjueeritavat märkisid, et vaigistushagi üks eeldus on see, et rünnatakse organisatsiooni asemel üksikisikut ehk ajakirjanikku. Toimetuste juhtide arusaam vaigistushagide olemusest ühtib van den Brandti (2021), Fierens jt (2024), Papadopoulou ja Maniou (2025) nimetatud vaigistushagi tunnustega.

Vandeadvokaat M. Männiko märkis samas, et üksikisiku hagemine ei tee igast hagit automaatselt vaigistushagi.

Lauk jt (2022) leidsid, et Eestis on vaigistushagide oht viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud. Urbániková jt (2025) kirjutasid oma teadusartiklis, et intervjuueerisid kolme riigi – Soome, Eesti ja Tšehhi – uurivaid ajakirjanikke, kelle intervjuudest tõusis esile, et kõigi kolme riigi ajakirjanikud on kogenud katseid neid kohtumenetluste kaudu hirmutada ja vaigistada. Valdav osa minu uuringus osalenud toimetuste juhtidest sõnas, et on puutunud kokku vaigistamise või vaigistushagidega. Paar neist nentisid, et kuna vaigustushagi ei ole alati pealkirjastatud vaigistushagina, saavad nad väita, et on vaigistamisega puutunud kokku üksnes olukordade tõlgendamise ja oma tunnetuse läbi.

a) Millistel õiguslikel alustel Eesti ajakirjanikele ajakirjandusliku sisu eest nõudekirju või hagsid esitatakse?

Eesti nelja meediamaja kohtukaasuste analüüsist selgus, et põhilisteks meediamajade vastu esitatud hagi alusteks on ebaõigete faktiväidete ümberlükkamine ja mittevaralise kahju hüvitamine. Õiguslike alustena tuginevad hagejad peamiselt VÕS § 1047-le ehk ebaõigete andmete avaldamise õigusvastasusele, VÕS § 1046-le ehk isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasusele ja VÕS § 1045-le ehk kahju tekitamise õigusvastasusele. Mitmel juhul on välja toodud ka VÕS § 134, mis keskendub mittevaralise kahju hüvitamise erisustele; VÕS § 1043 ehk õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamine ja VÕS § 1055 ehk kahju tekitava tegevuse keelamine.

Intervjuud kinnitasid nelja meediamaja kohtukaasuste kontentanalüüsi tulemusi. Intervjuueeritud toimetuse juhid tõid enim nõudekirjades ja hagides esinevate õiguslike alustena esile ebaõigeid faktiväiteid (k.a valetamine) ja au teotamist. Ka autorid Clark ja Grech (2017), van den Brandt (2021) ja Longo-Flint ja Price (2024) on leidnud, et kõige levinum ajakirjanike kohtuga ähvardamise alus on au teotamine või ebaõiged faktiväited. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas, et kõige tavalisemalt on ajakirjanike ja väljaannete vastu esitatud nõuded seotud VÕS § 1046 ja VÕS § 1047 rikkumisega. Peaaegu kõik intervjuueeritavad tõid esile ka isikuandmete töötlemise või avaldamisega seotut. Tihti tõusis esile printsiip „õigus olla unustatud“, mille taotluste lahendamine on toimetuste juhtide sõnul viimasel ajal enim ressursi nõudnud. Vandeadvokaat M. Männiko märkis, et vaieldakse ka isikuandmete kaitse seaduse § 4 üle, mis sätestab ajakirjanduslikku erandit ning selles osas vaieldakse peamiselt avaliku huvi üle. Nende andmete põhjal tundub, et isikuandmete kaitse seadus on üks viis, kuidas ajakirjanikke õiguslikel viisidel vaigistada. Ka Rucz (2022) leidis oma artiklis, et võimalus, et au teotamise asemel hakatakse ajakirjanikke hagama

hoopis isikuandmete kaitse nõuete rikkumisest tulenevate nõuete alusel, on üha enam tähelepanu all.

Intervjuudest ja nelja meediamaja kohtukaasusi analüüsides kerkisid esile veel ka järgmised alused: autoriõiguste rikkumine; artikli kommentaaride õigusvastasus ja neist tekitatud mainekahju ja ka see, et eetikakoodeksile viidates on jäetud ühe osapoole öeldu arvestamata või ei ole talle sõna antud.

b) Millist rolli mängivad nõudekirjad, hagit ja vaigistushagit ajakirjanike töös peatoimetajate/toimetuse juhtide silme läbi?

Intervjuudes osalenud toimetuste juhid kirjeldasid nõudekirju ja hagisid kui tülikaid, tüütuid, häirivaid, lisa stressiallikaid, väsitavaid ja „ei tee rõõmu“ ega „pole meeldiv, kui ajakirjaniku maine on pandud kahtluse alla“. Kõik intervjuueeritavad nentisid, et mingisugne mõju ajakirjanike tööle nõudekirjadel ja hagidel on, kuid enamik ei pidanud seda nii suureks, et hirmust kohtuvaidluste ees oleks hakatud end tsenseerima või mõnd teemat vältima. Himma-Kadakas ja Ivask (2022) leidsid, et ajakirjanikud ei pruugi enesetsensuuri tunnistada, sest see pole igal pool aktsepteeritav. Veel leidsid nad oma uuringu käigus, et Eesti ajakirjanike seas leidub märkamatu enesetsensuuri, mis on tingitud ajakirjanike endi suutmatusest oma enesetsensuuri taset hinnata (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Vaid üks selle töö intervjuueeritav rääkis, et on hakanud vältima kajastamist teemadel, mis on seotud laste ahistamisega või lastega seotud vaidlustega. Seega saab öelda, et Eesti meediaväljaannete toimetuste juhid pole oma töös enda sõnul enesetsensuuri täheldanud, kuid pole teada, kas see ka tegelikult nii on.

Üks toimetuse juht sõnas, et on raske sõnadesse panna, mida võib reporter nõudekirja või hagi saamise järel tunda, sest see sõltub igast ajakirjanikust endast. Kui väike osa intervjuueeritavaid nentis, et nõudekirjad või hagit võivad mõjuda ajakirjanikele vaigistavalt ning panna ajakirjanikke kirjutama n-ö pehmemaid või „ümmargusemaid“ lugusid, siis kaks intervjuueeritavat märkisid, et ajakirjanikud võivad muutuda hoopis „sõjakaks“. Seda, et ajakirjanikud võivad muutuda hagemise järel sõjakaks leidsid ka Papadopoulou ja Maniou (2025) Kreeka ja Küprose ajakirjanikke intervjuuerides. See tähendab, et ajakirjanik võib hakata mõnd teemat innukamalt uurima. Kaks intervjuueeritavat märkisid aga, et kuna kohtuvaidlused on niivõrd ajakulukad ja mahukad ning ajakirjanikud peavad olema terve protsessi juures kaasatud, jääb ajakirjanikel sellevõrra mingi osa oma tööst tegemata või selle arvelt mõni artikkel kirjutamata. Van den Brandt (2021) leidis, et ajakulukas ja ressursirohke kohtuvaidlus iseloomustab nii vaigistamist kui heidutamist. Sama leidsid ka Longo-Flint ja Price (2024) ning Papadopoulou ja Maniou (2025).

Paar intervjuueeritavat tõid esile, et nõudekirjad ja hagrid on muutnud ajakirjanikud ettevaatlikumaks ja hoolikamaks. Üks intervjuueeritav nentis, et see, kuidas ajakirjanikud loo tarbeks tõendeid ja salvestusi koguvad, on muutunud olulisemaks, kui see oli näiteks 20–30 aastat tagasi. Seejuures märkis üks intervjuueeritav, et nõudekirjad ja hagrid on tõstnud ajakirjanduses ka üldist tõestamismäära. Kogutud andmed viitavad, et nõudekirjade ja hagide mõju ajakirjanikele ei ole alati negatiivne.

Mitu intervjuueeritavat leidis, et vaigistushagid mõjuvad ajakirjanikele samamoodi nagu n-ö tavalised hagrid ja nõudekirjad. Üks intervjuueeritav kirjeldas, et ajakirjanikul ei ole vahet, kas kohtusse jõuab hagi või vaigistushagi, efekt ajakirjanikule on sama. Rohkem rõhutati aga seda, et vaigistushagid võivad tekitada ajakirjanikes trotsi ja viha ning kuna üks vaigistushagi tunnuseid on see, et kohtumenetlused venitatakse nimelt pikemaks, võib see ajakirjanikke väsitada ning mõjuda neile tüütult.

Nõudekirjade ja hagide mõju pressivabadusele hindasid intervjuueeritavad erinevalt. Mõni leidis, et kuna Eestis on ajakirjandusvabadusega head lood, on nõudekirjade ja hagide mõju pressivabadusele pea olematu. Intervjuueeritavad leidsid, et nõudekirjad ja hagrid mõjutavad rohkem väiksemaid väljaandeid, kellel ei pruugi olla eelarvet, et näiteks oma õigusabi kulused katta. Lauk jt (2022) tõid vaigistushagide sihtmärgina esile vabakutselised ajakirjanikud. Longo-Flint ja Price (2024) leidsid oma uuringus, et suur osa ajakirjanikest, eriti vabakutselised, ei ole enda vaigistushagide eest kaitsmiseks nii rahalises kui ka psühholoogilises mõttes valmis. Enamik intervjuueeritavatest nentis aga, et seni, kuni väljaannetel on jõudu õigusliku survega tegeleda, ei kujuta nõudekirjad ja hagrid pressivabadusele suurt ohtu.

Neli intervjuueeritavat leidis, et nõudekirjad ja hagrid on Eesti ajakirjandusmaastikul probleem, neli sõnas, et ei ole ja üks intervjuueeritav märkis, et nõudekirjad ja hagrid on ajakirjandusmaastikul tavapärased. Kaks neist neljast intervjuueeritavast sõnasid, et probleem ei ole aga vaid Eesti-keskne, see on probleem terves maailmas. Üks neist tõdes, et tema hinnangul muutub nõudekirjade ja hagide esitamine järjest sagedasemaks.

Sarnaselt ajakirjanike töö mõjutamisele, leidsid intervjuueeritavad, et vaigistushagide mõju pressivabadusele ei erine kuidagi sellest, kuidas nõudekirjad ja hagrid mõjutavad pressivabadust. Papadopoulou ja Maniou leidsid aga, et vaigistushagide esitamise tõusva trendi jätkudes võib sellest kujuneda ülemaailmne laine, mis võib lõppeda ajakirjandusvabaduse mahasurumisega. Intervjuueeritavad tõid esile, et Eestis leidub vaid üksikuid vaigistushagi juhtumeid. Neli intervjuueeritavat üheksast leidis, et vaigistushagid ei ole Eesti ajakirjandusmaastikul probleem, üks

intervjueeritav sõnas, et tegu pole akuutse probleemiga, ja kaks intervjueeritavat märkisid, et vaigistushagid on Eesti ajakirjandusmaastikul probleem. Ülejäänud kaks intervjueeritavat ei andnud probleemi tõsiduse osas hinnangut.

Kuidas toimivad meediaväljaannete toimetused ajakirjanikele saadetud nõudekirjade, hagide ja ajakirjanike vaigistamise korral?

Kõik intervjueeritavad sõnasid, et väljaanded, kus nad töötavad, pakuvad oma ajakirjanikele õigusabi ja üldiselt katavad ka nende kohtukulud. Peamiselt põhjendati otsus sellega, et ajakirjanik peab saama oma tööd teha segamatult ja hirmuvabalt. Vaid üks intervjueeritav lausus aga, et kuna meediaorganisatsioonil, millega toimetuse koostööd teeb, on varasemate koostöödega olnud negatiivseid kogemusi, katab organisatsioon toimetuse õigusabikulud teatud piirini, ülejäänu on toimetuse enda kanda.

Kõik intervjueeritavad märkisid ka seda, et kaitsevad oma kaasautoreid, kui neid on hagetud väljaandes avaldatud artikli tõttu. Intervjueeritavad laususid, et enne avaldamist on kaasautorite lood läbinud ka väljaandes töötavate toimetajate kontrolli, st vastutus ei ole enam vaid kaasautoril. Üks intervjueeritav sõnas, et nemad on toimetuses leppinud kokku ka nn vilepuhujaga, kelle hagemise risk on kõrge, et katavad võimaliku hagemise korral tema esimese astme kohtukulud.

Intervjueeritavad rääkisid, et ajakirjanikke on hagetud ka sotsiaalmeedias tehtud postituse eest, mis ei ole olnud tööülesannetega seotud. Intervjueeritav nentis, et väljaanne on seni otsustanud, et neil juhtudel aidatakse olenevalt situatsioonist ajakirjanikku vastavalt kokkuleppele teatud piirini. Teine intervjueeritav lausus, et väljaanne on kaitsnud ka oma kaasautorit, kui talle esitati nõudekiri sotsiaalmeediasse postitatud video pärast, mis oli küll väljaandes kajastatud teemaga seotud, kuid sisaldas kaas autori isiklikke seisukohti. Ka Longo-Flint ja Price (2024) ning Papadopoulou ja Maniou (2025) tõid esile, et ajakirjanikke on kaevatud kohtusse sotsiaalmeedia platvormi X-i postituste pärast.

Kaks intervjueeritavat tõid eraldi esile ka arvamugude autorid. Üks neist kirjeldas, et on otsustanud ka arvamugude autorite võimalikud õigusabikulud katta. Teine intervjueeritav leidis aga, et väljaanne ei peaks arvamugude autorit kaitsma, kui tegu pole just väljaande enda tellitud looga. Ta põhjendas seisukohta sellega, et arvamugude puhul ei ole toimetusel võimalik kõiki loos esitatud fakte kontrollida, st vastutus info õigsuse üle on autoril endal.

Valdavalt ostavad Eesti meediaväljaanded vastavalt vajadusele juristiteenust sisse – seda tunnistasid üle poole intervjueeritavatest. Osa neist märkisid, et väljaandel on kokkulepe ühe kindla büroo ja advokaadiga. Üks intervjueeritav märkis, et lisaks juristiteenuse sisseostmisele

küsitakse ka *pro bono* ehk tasuta õigusabi. Üks intervjueeritav märkis, et nende toimetusel on lisaks väljaandesse sisseostetavale juristiteenusele ka õiguskindlustus.

Kõik intervjueeritavad lausuvad, et esimese asjana peaks ajakirjanik pöörduma nõudekirja ja hagi saamise järel oma otsese juhi poole, kes enamasti suunab nõudekirjad ja hagid edasi juristidele tegelemiseks. Juristid on tavaliselt need, kes saabunud nõudekirjadele ja hagidele vastavad, sest kõike, mida öeldakse, kasutatakse ka hiljem kohtus. Kaks intervjueeritavat tõi esile, et ajakirjanik ei tohiks mitte mingil juhul saabunud nõudekirja avada, sest see tähendaks, et ajakirjanik võtab nõude vastu. Ülejäänud rääkisid aga, et ajakirjanik peaks esmalt saabunud nõude läbi lugema, jääma rahulikuks, lugema oma artikli kriitilise pilguga üle ja panema artikli sisu etteheidetega vastavusse. Seega praktikad nõudekirjade ja hagidega toimetulekuks on erinevates meediamajades erinevad. Viis intervjueeritavat tunnistas, et on mõne loo puhul näidanud selle advokaadile enne avaldamist ette. Põhjustest toodi esile seda, et mõni allikas on juba eos kaebealdis või on tegu keerulise teemaga.

Kõik intervjueeritavad sõnasid, et ei jäta üldiselt saabunud nõudekirjadele vastamata, v.a juhtudel, kui need on kaduma läinud. Kaks intervjueeritavat nentis, et on jätnud vastamata nõudekirjadele, mis on olnud üldsõnalised ja mõjunud rohkem ähvarduse kui nõudekirjana. Vandeadvokaat M. Männiko lausus, et nõudekirjale vastamata jätmine on kõige hullem viga, mida väljaanne teha saab. Ajakirjaniku roll on nõudekirjadele ja hagidele vastamises aga keskne, sest tema peab andma juristile kogu sisendi, selgitama loo tausta, põhjendama oma valikuid ja vajadusel andma kohtus ka tunnistusi. Jurist omakorda otsustab, millised argumendid on õiguslikult relevantssed ja seda tuginedes varasematele kohtupraktikatele ja menetlusreeglitele. Samas märkis üks intervjueeritav, et kuigi järgitakse advokaadi juhiseid, säilib toimetusel ikkagi sõnaõigus.

Kaheksa intervjueeritavat üheksast lausus, et üldiselt liigutakse väljaannetes kohtuväliste kokkulepete suunas. Intervjueeritavad põhjendasid seda asjaoluga, et kohtus käimine on kallis ja aeganõudev ning võimalusel üritatakse seda vältida. Kokkulepete suunas liigutakse ka siis, kui teatakse, et ajakirjanik on tõepoolest teinud mingisuguse vea. Samas nentis üks intervjueeritav, et kokkuleppe saavutamiseks on vajalik, et mõlemad osapooled seda ka sooviks. Varasematest Euroopas läbiviidud uuringutest (Clark ja Grech, 2017; van den Brandt, 2021; Kerševan ja Poler, 2024; CASE, 2026) selgus, et ajakirjanike vastu suunatud õiguslik surve ei lõppe sageli kohtuotsusega, vaid võib viia hagi tagasivõtmiseni, kohtuväliste kokkulepeteni, artiklite eemaldamiseni või edasise kajastamise vältimiseni, täites seeläbi vaigistushagi heidutavat eesmärki.

Lauk jt (2022) kirjeldasid oma uuringus, et kõige sagedasemad nõuded Eesti ajakirjanike vastu hõlmavad illustratsioonide eemaldamist – eriti sotsiaalmeediast pärit pildid – teatud faktide kustutamist või kogu artikli eemaldamist. Minu uuringu intervjuueeritavad sõnasid, et on artikleid avaldamise järgselt vea avastamise või kohtu suuniste järel muutnud. Üks intervjuueeritav tõi esile, et sel juhul peaksid muudatused olema loos ka Eesti Meediaettevõtete Liidu reeglite järgi esile toodud. Sama intervjuueeritav märkis, et nende reeglite tõttu on ka mõni kompromiss sõlmimata jäänud, sest vastaspool soovis konfidentsiaalsust. Pea kõik intervjuueeritavad lausuvad, et ei ole lugusid nõudmise peale veebist maha võtnud, aga kui kohus peaks seda potentsiaalselt käskima, tuleb seda teha.

Milliseid lahendusi näevad meediaväljaannete toimetuste juhid ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks?

Peamiselt tõid intervjuueeritavad esile, et väljaanded peavad seisma oma ajakirjanike selja taga: rõhutati seda, et väljaandel peab olema eelarve potentsiaalsete õigusabikulude katmiseks. Üks intervjuueeritav lausus, et meediaettevõtte kasumlikkus toodab kindlust ka ajakirjanikes.

Intervjuueeritavad nentisid, et mõistmine, miks hagetakse ja kuidas sellega toime tulla, tuleb kogemusega. EML-i juht V. Koorberg märkis, et ajakirjandus on pidevalt tugeva ajasurve all ja toimib vaenulikus keskkonnas, kus eksimise võimalus on suur. Seda, et eksimine on ajakirjaniku töös paratamatu, tõid esile ka teised intervjuueeritavad. Neli toimetuse juhti tõdesid, et kui on märgata, et ajakirjanik teeb korduvalt samu vigu, tuleks ajakirjanikuga omavahel rääkida ja selgitada välja, kas vead tekkisid heauskselt või lohakusest. Üks intervjuueeritav rõhutas, et toimetuses peaksid olema paigas piirid, kuhu maani kaasautoreid õiguslikult kaitstakse, teine intervjuueeritav laiendas seda ka enda töötajate sotsiaalmeedia aktiivsusele.

Üks intervjuueeritav nentis, et tänapäeval on vajalik, et toimetuste juhid ja ajakirjanikud oleksid vähemalt elementaarsel määral juriidikaga kursis. Seitse intervjuueeritavat üheksast tõdes, et nende toimetuses ajakirjanikke õiguslaselt ei koolitata, kaks intervjuueeritavat ütles, et neil käib jurist aeg-ajalt toimetuses õiguslastel teemadel rääkimas.

Viis intervjuueeritavat üheksast leidis, et Eesti õigusruum kaitseb ajakirjanikke õigusliku surve eest. Samas nentisid pea kõik intervjuueeritavad, et Eestis ei leidu juhtumeid, kus ajakirjanikule oleks esitatud mõni ebaproportsionaalne hagi. Siinkohal tuleb meenutada, et Borg-Barthet ja Farrington (2024) leidsid, et vaigistushagidest teavitamine sõltub sellest, kas kostja suudab vaigistushagile omaseid tunnuseid tuvastada, mis on aga keeruline, sest ühest malli nende tuvastamiseks ei

eksisteeri. EML-i juht V. Koorberg lausus, et ei tunne, et Eesti õigusruum kaitseks ajakirjanikke oluliselt rohkem kui tavakodanikke. Ta märkis, et on hea, et ajakirjanikel ei ole eriõigusi.

Üks intervjuueritav sõnas, et Euroopa Liidu piiriüleste vaigistushagide direktiivi ülevõtmine pole Eestis piisavalt hästi läbimõeldud. Sellega nõustusid ka vandeadvokaat M. Männiko ja EML-i juht V. Koorberg. M. Männiko sõnas, et direktiiv ei kaitse ajakirjanikke piiriüleste vaigistushagide eest. Sama leidsid ka Borg-Barthet ja Farrington (2024), kes ütlesid, et kuigi edusamm direktiivi vastuvõtmise osas on küll tänuväärne, pole see nende arust piisav, et teha vahet tavalisel õigusvaidlusel ja õiguskaitsevahendite kuritarvitamisel. Autorid (Borg-Barthet ja Farrington, 2024) märkisid, et teemat oleks vaja tõsisemalt käsitleda. Mõlemad eksperdid leidsid, et riik peaks tegelema rohkem Euroopa meediavabaduse määruses sätestatu ülevõtmise ja sh allikakaitse tagamisega.

Kolm intervjuueritavat tõi esile, et Eestis võiks luua patsiendikindlustuse süsteemi laadse kindlustuslahenduse, mis kataks ajakirjanike või meediaväljaannete õigusabikulud. Üks intervjuueritav tõi esile, et Eestis võiks olla ajakirjanike kutseorganisatsioon, mis pakuks ajakirjanikele individuaalset kaitset, näiteks õigusabi või kollektiivset tuge. Intervjuueritav, kelle toimetusel on õigusabikindlustus, märkis, et see võiks olla ka teistel toimetustel, sest kogemuse põhjal on see toimetusele andnud juurde enesekindlust ja julgust.

Kolmandik intervjuueritavatest tõi esile, et on probleemne, et pressinõukogu on läbi aja muutunud järjest juriidilisemaks, st nõukogule laekuvad kaebused on kümnete lehekülgede pikkused ja advokaatide koostatud. Sama tõi esile ka EML-i juht V. Koorberg. Üks intervjuueritav nentis, et seetõttu ei mõju pressinõukogu enam ajakirjanduse eneseregulatsiooni organina. Paar intervjuueritavat nägi aga pressinõukogu juriidilisemaks muutmises lahendust ja pakkusid, et enne kohtusse pöördumist võikski vaidlused suunata pressinõukogusse, kus need läbiksid esmase hindamise ja selle pealt otsustaks juba kohus, kas võtta hagi menetlusse või mitte. Fierens jt (2024) on leidnud, et pressinõukogud võiksid aidata vaigistushagisid adresseerida ilma, et need peaksid selleks kohtusaali jõudma. Vandeadvokaat M. Männiko sõnas samuti, et see, et pressinõukogu on muutunud aastate jooksul juriidilisemaks, on pigem hea kui halb.

Kõik intervjuueritavad nentisid, et inimestelt ei saa võtta ära nende õigust kohtusse pöörduda. Ka Kerševan ja Poler (2024) nentisid, et inimestel on õigus kohtus oma õigusi kaitsta, kuid üha rohkem tuntakse muret, et avalikku huvi pakkuvates küsimustes kasutatakse õiguslikke viise ajakirjanike vaigistamise eesmärgil ära. Üks intervjuueritav ütles, et olukorra lahendamiseks saaks

aga luua raame, mis muudaks kohtupidamise efektiivsemaks. Paar intervjueeritavat tõi esile, et erinevatele kaebustele tuleks kehtestada mahupiirangud.

Järelduste alapeatükki kokkuvõtvalt saab öelda, et kuigi maailmas on näha järjest enam vaigistushagide esitamise sagenemist, siis Eestis intervjueeritud toimetuste juhid seda probleemi praegu veel ei tunnetata. Samas tuleb nentida, et nii mõnigi intervjueeritav tõi esile, et tal on raskusi vaigistushagi äratundmisega, mistõttu on alust arvata, et kõik ajakirjanike vaigistamise juhtumid ei ole Eestis veel avalikkuse ette jõudnud, sest neis pole vaigistamise jooni ära tuntud. Seejuures ei ole kõik hagid vaigistushagid. Intervjueeritavate sõnul on üpriski sage ajakirjanike õiguslike viisidega ähvardamine ja nõudekirjade esitamine, kuid need ei kujuta toimetuste juhtide sõnul suuremat probleemi. Intervjueeritavad leidsid, et ajakirjanike õigusliku surve eest kaitsmisel on oluline, et meediamaja pakub ajakirjanikele õigusabi ja katab nende õigusabikulud.

4.2 Diskussioon

Lauk jt sõnastasid 2022. aastal et Eestis on kujunemas risk, kus õiguslikud mehhanismid asuvad vähendama sõnavabadust. Vaigistushagi (*ingl* SLAPP, ka LÄTAK ehk Legaalne Ähvardamine Takistamaks Avalikkuse Kaasamist) on termin kirjeldamaks kohtulikku ähvardamist või indiviidi reaalsesse kohtuasja kaasamist, mille eesmärk või tagajärg on avaliku huvi summutamine (Borg-Barthet ja Farrington, 2024). See tähendab, et vaigistushagi saanud ajakirjanikku on sunnitud, kas kartusest või kohtu otsuse tõttu muutma seda, kuidas ta midagi kajastab. Kuigi vaigistushagil on erinevaid vorme ja ühest malli vaigistushagi ära tundmiseks pole, on neil vormidel siiski ka ühiseid jooni: ähvarduses või kohtuasjas kasutab nõude esitaja avaliku huvi summutamise nimel pahatahtlikku kohtuvaidluse taktikat, mis toob kostjale rahalise või psühholoogilise koormuse kogu kohtumenetluse ajaks (Borg-Barthet ja Farrington, 2024).

Eestis on ajakirjanike õigusliku survestatamise kohta tehtud vaid üksikuid uuringuid. World of Journalism Study kolmanda laine (2021–2025) Eesti raportis kirjeldatud tabelist nähtub, et 298-st vastanud ajakirjanikust tunnistas 0,7 protsenti, et kogeb väga tihti õiguslikku survet (Kõuts-Klemm ja Auväart, 2024). 0,7 protsenti vastas, et kogeb õiguslikku survet tihti; 5,4 protsenti vastas, et kogeb survet vahepeal; 9,1 protsenti harva ja 84,2 protsenti vastanutest ütles, et ei ole kunagi õiguslikku survet kogenud (Kõuts-Klemm ja Auväart, 2024).

Selle töö Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtidega tehtud intervjuudest nähtus, et kõigil intervjueeritavate juhitud toimetustel on olnud kogemusi ajakirjanike õigusliku survestatamisega. Samas olid juhid ebakindlad hindama, kui sage ajakirjanike vastu suunatud

õiguslik surve Eesti meediamaaastikul on. Põhjuseks toodi nii seda, et ei tehta vahet, mida lugeda nõudekirjaks või lihtsalt ähvardamiseks või millist hagi lugeda konkreetselt vaigistushagiks. Seejuures nenditi, et nõudekirjad ja hagid on ajakirjanduse normaalne osa ning igal inimesel on õigus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda. Üks toimetuse juht sõnas, et nõudekirjad ja hagid on tavapärased.

Ivask (2020) kirjutas aga oma teadusartiklis, et ajakirjanikud ei ole sageli valmis oma probleeme tunnistama ja seda juba oma töö iseloomu tõttu, mistõttu on raske Eesti ajakirjanike kogemusi seoses ähvardamise ja ahistamisega kaardistada (Ivask, 2020). Vaid üks sellesse bakalaureusetöösse panustanud intervjueeritav tunnistab, et ta on õigusliku surve järgselt kogenud enesetsensuuri. Teine toimetuse juht lausus, et see, kuidas ähvardamine või õiguslik surve ajakirjanikule mõjub, teab vaid ajakirjanik ise.

Inimestel on õigus kohtus oma õiguseid kaitsta, kuid Kerševan ja Poler kirjutasid alles 2024. aastal, et üha rohkem tuntakse muret, et avalikku huvi pakkuvates küsimustes kasutatakse õiguslikke viise ajakirjanike vaigistamise eesmärgil ära. Lauk jt leidsid 2022. aastal, et Eestis on vaigistushagide oht viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud. Muret vaigistushagide üle väljendati osalt ka selles bakalaureusetöös, kuid valdavalt leiti siiski, et kuna kokkupuuteid ebaproportsionaalsete hagidega on Eesti ajakirjanikel vähe, ei saa väita, et tegu on akuutse probleemiga.

Seejuures ei osatud hinnata ka vaigistushagide mõju ning leiti, et see on n-ö tavalistele hagidele ja nõudekirjadele sarnane. Samas tunnistasid enamik toimetuste juhtidest, et nende juhitud toimetused on moel või teisel kogenud vaigistamist. Näiteid vaigistushagide laadsetest juhtumitest oskas tuua pea iga intervjueeritav, kuid kuna ühest malli vaigistushagide tuvastamiseks ei eksisteeri (Borg-Barthet ja Farrington, 2024), on väga raske nende esinemissageduse kohta statistikat koguda. Organisatsioon CASE rõhutas oma 2025. aasta raportis, et näiteks nende kogutud andmete näol on tegu vaid „jäämäe tipuga“, CASE'i hinnangul on ilmselt veel sadu vaigistushagisid, millest teada ei ole antud (CASE, 2026). Nagu ka eelnevalt mainitud raskendab vaigistushagide tuvastamist ka see, et kõik ajakirjanikud ei pruugi tahta vaigistamist tunnistada.

Pea kõik selle töö intervjueeritavad nentisid, et proovivad sõlmida võimalike kohtuvaidluste korral vastaspoolega kohtuväliseid kokkuleppeid. Need on eelistatud, sest kohtuvaidlused on kallid. Seega saab väita, et tegelikku pilti Eesti meediaväljaannete kokkupuudetest õiguslikku survega on pea võimatu luua. Rääkimata vaigistushagidest, sest nagu eespool mainitud, ühest malli vaigistushagide äratundmiseks ei eksisteeri.

Teaduskirjanduses on leitud, et vaigistushagide sihtmärgiks on enamasti uurivad ajakirjanikud, kuid ka vabakutselised ajakirjanikud aga ka inimesed, kes kommenteerivad internetis või sotsiaalmeedias (Lauk jt, 2022). Ajakirjanike sotsiaalmeedia postituste eest hagemist täheldati ka selles bakalaureusetöös. Kuna ajakirjanikud on digitaalsel ajastul auditooriumile lähemal ja nähtavamad kui kunagi varem, on neil ka suurem oht langeda ähvardamise ohvriks (Kim ja Shin, 2022). Kaks intervjuueeritavat nentisid, et toimetustes oleks vaja paremini panna paika piirid, mis maani oma töötajaid ja kaasautoreid sotsiaalmeedia postituse eest hagemise korral kaitstakse.

Minu uuringu tulemused kinnitasid, et põhiliselt hagetakse ka Eestis ajakirjanikke ebaõigete faktiväidete ümberlükkamise ja au teotamise tõttu. Üha enam on tähelepanu all aga ka võimalus, et au teotamise asemel hakatakse ajakirjanikke hagama hoopis isikuandmete kaitse nõuete rikkumisest tulenevate nõuete alusel (Eestis isikuandmete kaitse seadus ehk IKS ning isikuandmete kaitse üldmäärus ehk IKÜM (ingl k GDPR)) (Rucz, 2022). IKÜM seab nimelt isikuandmete kaitsele ulatuslikud kohustused, mida kõik, k.a ajakirjanikud, peavad täitma (Rucz, 2022). „Sisuliselt kõik, mida ajakirjanikud oma töö käigus teevad – teabe kogumine, lugude kirjutamine ja nende avalikkuseni toomine – on isikuandmete töötlemine, kui see on seotud inimesega, isegi kaudselt.“ (Rucz, 2022: 379)

Eesti meediaväljaannete toimetuste juhid tõid praeguse aja ühe probleemsema vaidluskohana esile printsiibi „õigus olla unustatud“. Selle valguses on hakatud väljaannetele esitama nn unustamistaotlusi, mille lahendamine nõuab täiendavat ressursi ja on pannud toimetuste juhte küsima, kas igal inimesel peaks olema õigus olla unustatud. Toimetused näevad, et isikuandmete kaitsest tuleneva printsiibi tõttu on tulnud hakata muutma nn ajaloo esimest mustandit, milleks on ajakirjandusväljaannete arhiivid. Nii mõnigi sellesse bakalaureusetööse panustanud toimetuse juht leidis, et unustamistaotlused on üks viis, kuidas ajakirjanikke vaigistatakse. Sellega nõustus ka töös eksperdina esinenud vandeadvokaat.

Intervjuueeritavad väljendasid, et meediaväljaannete ülesanne on seista oma ajakirjanike ja loodava sisu taga. Üle poolte intervjuueeritavatest leidis, et Eesti õigusruum kaitseb ajakirjanikke õigusliku surve eest. Samas nentis kolmandik intervjuueeritavaid, et ajakirjanduse eneseregulatsiooni organ pressinõukogu on muutunud viimasel ajal liiga juriidiliseks. See tähendab, et kui muidu esitati nõukogule kaebusi vabas vormis ja lihtsas keeles, siis nüüd on ka juba pressinõukogu kaebustesse kaasatud advokaadid.

Fierens jt (2024) saatsid erinevate Euroopa riikide pressinõukogudele ja eetikakomiteedele laiali küsitluse, kus palusid kirjeldada, kuidas nad mõistavad vaigistushagi olemust ja millised on riikide

kogemused sellega. Fierens jt (2024) küsitlusele vastanud pressinõukogud tõdesid, et ei sekku vaigistushagide lahendamisse otseselt, sest tunnevad, et lahendamine on hagide õigusliku, mitte eetilise, iseloomu (ehk nende ekspertsus) tõttu nende võimusest väljas (Fierens jt, 2024). Pressinõukogud mängivad väljendusvabaduse säilitamisel keskset rolli ja autorite (Fierens jt, 2024) arvates võiksid just pressinõukogud aidata vaigistuskatseid adresseerida ilma, et need peaksid selleks kohtusaali jõudma.

Pressinõukogu ülesanne mõista õiglust ja kohut eetilistes küsimustes, mitte faktide üle, oli argument, mis tõusis esile ka selle töö jaoks tehtud intervjuudest. Samas nägid pressinõukogu rolli ajakirjanike õiguskindlustuse loomise kõrval lahendusena ka mitu selle töö intervjueeritavat ja ka Eesti Meediaettevõtete Liidu, mille all pressinõukogu tegutseb, juht. Nii intervjueeritavad kui ka EML-i juht leidsid, et pressinõukogu võiks olla esimene samm, mis aitaks vähendada meediavaidlustes kohtute koormust, sest kohus saaks justkui pressinõukogu otsuse põhjal otsustada, kas võtta hagi menetlusse või mitte. Samas leidsid mitu intervjueeritavat, et sel juhul ei täidaks pressinõukogu oma põhilist funktsiooni, mis on ajakirjanduse üle kontrolli teostamine.

4.3 Praktilised soovitused tulevastele uurijatele

Lähtuvalt eespool märgitud metodikriitikast ja bakalaureusetöö tulemustest leian, et Eesti ajakirjanike õiguslik survestamine on teema, mida võiks edasi uurida. Näiteks võiks rohkem analüüsida Eesti meediamajade kohtukaasuseid ja seda nurgast, mis aitaks tunnuseid kõrvutades selgitada välja, kui palju on potentsiaalselt Eestis vaigistushagide juhtumeid olnud. Samas, kuna vaigistushagisid ei saa ühe malli järgi tuvastada, ei saaks uurimuse tulemusena väita kindlalt, et just nii palju on taolisi juhtumeid Eestis ajakirjanduses esinenud.

Veel saaks uurida Eesti ajakirjanike õiguslikku survestamist ja sellega toimetulekut valdkonniti. Näiteks seda, kui palju puutuvad õigusliku survestamisega kokku kultuuriajakirjanikud, spordiajakirjanikud või nn päevauudiseid kajastavad ajakirjanikud. Üldiselt võiks aga uurida seda, millised on Eesti ajakirjanike kogemused õigusliku survestamisega, sest nagu ka toimetuste juhid rääkisid, raske on kirjeldada seda, mida ajakirjanik päriselt ise tunneb. Lisaks saaks muidugi uurida ka seda, kuidas näevad ajakirjanike õiguslikku survestamist erinevad kohtunikud või advokaadid, kes oma igapäevatöös meediavaidlustega kokku puutuvad.

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli saada teada, millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide ning peatoimetajate kogemused nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega. Seejuures soovisin tegevajakirjanikuna mõista, kuidas meediaväljaannete toimetused toimivad nõudekirjade, hagide ja vaigistamise korral ning milliseid lahendusi nad ajakirjanike õigusliku surve eest kaitsmisel näevad.

Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis selgitasin, mida kujutab endast ajakirjanike heidutamine ja vaigistamine; kuidas kirjeldavad ajakirjanikud oma kogemusi nii heidutamise kui ka vaigistamisega ning millist rolli mängib see nähtus ühiskonnas laiemalt. Valimi ja meetodi peatükis kirjeldasin bakalaureusetöö ja sellele eelnenud seminaritöö valimit, andmekogumismeetodit ja andmeanalüüsimetodit. Seminaritöös kasutasin andmeanalüüsi meetodina standardiseeritud kontentanalüüsi, mille abil analüüsisin Eesti nelja meediamaja kohtukaasuseid. Seminaritöö eesmärk oli luua bakalaureusetööle raamistik, millelt saaksin minna empiirilist materjali koguma. Uuringumeetodina kasutasin kvalitatiivset lähenemist, mille käigus viisin läbi intervjuud üheksa Eesti meediaväljaannete toimetuste juhi või peatoimetajaga ning lisaks ka kahe eksperdiga: Eesti Meediaettevõtete Liidu juht Väino Koorberg ja vandeadvokaat Mari Männiko. Bakalaureusetöös valisin intervjuueritavaid sihipärase valimi alusel. Saadud andmeid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil.

Eesti nelja meediamaja kohtukaasuste analüüsist selgus, et põhilisteks meediamajade vastu esitatud hagi alusteks on ebaõigete faktiväidete ümberlükkamine ja mittevaralise kahju hüvitamine. Õiguslike alustena tuginevad hagejad peamiselt VÕS § 1047-le ehk ebaõigete andmete avaldamise õigusvastasusele, VÕS § 1046-le ehk isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasusele ja VÕS § 1045-le ehk kahju tekitamise õigusvastasusele. Intervjuud kinnitasid nelja meediamaja kohtukaasuste kontentanalüüsi tulemusi.

Intervjuudest selgus, et nõudekirjad, hagrid ja vaigistushagid ei ole ainukene viis, kuidas Eestis ajakirjanikke vaigistada üritatakse. Probleemsetena nähti hoopis “õigus olla unustatud” printsiibist tulenevaid nn unustamisaotlusi, millega taotletakse väljaannetelt oma lugudest nt isikute nimede eemaldamist.

Kuigi üle poole intervjuueritud toimetuste juhtidest kirjeldasid, et nõudekirjad ja hagrid on nende töös tavapärane nähtus, siis probleemsetena nad seda Eesti ajakirjandusmaastikul ei näinud. Seejuures märgiti, et sagedasemad on need korrad, kus nõudmised ei ole pealkirjastatud konkreetselt nõudekirjade või hagidena, vaid on kindla struktuurita e-kirjad või telefonikõned, mis

mõjuvad rohkem ähvardustena. Intervjueeritavad tõid esile, et suur osa sellistest nõuetest kaovad ära enne, kui need jõuavad areneda nõudekirjadeks või hagideks. Kõik intervjueeritavad märkisid, et kohtusse jõuavad vähesed juhtumid.

Kõik intervjueeritavad märkisid, et on puutunud kokku vaigistamisega, kuid ei osanud öelda, kas hagi puhul oli tegu reaalse vaigistushagiga. Mitmed intervjueeritavad tõstasid küsimuse: millist hagi lugeda vaigistushagiks? Borg-Barthet ja Farrington (2024) leidsid, et vaigistushagidest teavitamine sõltub sellest, kas kostja suudab vaigistushagile omaseid tunnuseid tuvastada, mis on aga keeruline, sest ühest malli nende tuvastamiseks ei eksisteeri. Kuna mitmed intervjueeritavad nentisid, et ei oska eristada vaigistushagi n-ö tavalisest hagist, sest Eestis puuduvad näited ebaproportsionaalsetest vaigistushagidest, saab Borg-Bartheti ja Farringtoni (2024) eeskujul ja intervjueeritavate räägitut aluseks võttes järeldada, et on keeruline öelda, kui palju on tegelikult Eesti ajakirjanikud vaigistamise ja vaigistushagidega kokku puutunud. Võimalik on, et Eestis puuduvad näited vaigistushagidest just seetõttu, et ajakirjanikud pole osanud neid tuvastada ning seetõttu pole juhtumitest ka avalikult teada antud. Enamik intervjueeritavaid ei pidanud vaigistushagisid Eesti ajakirjandusmaastikul probleemseteks.

Kõik intervjueeritavad nentisid, et mingisugne mõju ajakirjanike tööle nõudekirjadel ja hagidel on, kuid ei pidanud seda nii suureks, et hirmust kohtuvaidluste ees oleks hakatud end tsenseerima või mõnd teemat vältima. Himma-Kadakas ja Ivask (2022) leidsid, et ajakirjanikud ei pruugi enesetsensuuri tunnistada, sest see pole igal pool aktsepteeritav. Veel leidsid nad oma uuringu käigus, et Eesti ajakirjanike seas leidub märkamatu enesetsensuuri, mis on tingitud ajakirjanike endi suutmatusest oma enesetsensuuri taset hinnata (Himma-Kadakas ja Ivask, 2022). Vaid üks selle töö intervjueeritav rääkis, et on hakanud vältima kajastamist teemadel, mis on seotud laste ahistamisega või laste hooldusõigusega. Seega saab öelda, et Eesti meediaväljaannete toimetuste juhid pole oma töös enda sõnul enesetsensuuri täheldanud, kuid pole teada, kas see ka tegelikult nii on.

Üldiselt nenditi, et haigetakse rohkem meediaväljannet, kui avaldajat, mitte ajakirjanikku. See näitab, et vastutavana nähakse väljaannet tervikuna. Üle poole intervjueeritavatest sõnas, et nende kollektiivis on haigetud ka ajakirjanikke personaalselt. Ka uuringus osalenud vandeadvokaat kinnitas, et tegu on üha sagedase praktikaga. EML-i juht V. Koorberg märkis, et tegu on ohtliku tendentsiga. See-eest kinnitasid kõik toimetused, et seisavad oma ajakirjanike selja taga: pakuvad neile õigusabi ja katavad nende õigusabikulud. Lisaks kaitstakse teatud piirini ka väljaannete kaasautoreid.

Valdavalt ostavad väljaanded juristiteenust sisse. Mõnel meediamajal on ka majas juristiosakond, kes aitavad lihtsamate vaidlustega toime tulla, kuid üldiselt kasutatakse siiski abi väljastpoolt meediamaja. Vaid üks toimetuse juht ütles, et nende toimetusel on õiguskindlustus ehk vajadusel katab kindlustus nende toimetuse ajakirjanike õigusabikulud. Samas tuleb rõhutada, et ajakirjanik käib kogu protsessiga otsast lõpuni kaasas: annab advokaatidele sisendi, tõendusmaterjali ja läheb vajadusel kohtusse ka tunnistusi andma.

Peamiste lahendustena tõid intervjuueeritavad esile, et väljaanded peavad seisma oma ajakirjanike selja taga. Rõhutati seda, et väljaandel peab olema eelarve potentsiaalsete õigusabikulude katmiseks. Seejuures toodab mediaettevõtte kasumlikkus kindlust ka ajakirjanikes.

Kolmandik intervjuueeritavatest leidis, et on probleemne, kuidas pressinõukogu on läbi aja muutunud järjest juriidilisemaks, st nõukogule laekuvad kaebused on kümnete lehekülgede pikkused ja advokaatide koostatud. Paar intervjuueeritavat nägi aga pressinõukogu juriidilisemaks muutmises lahendust ja pakkusid, et enne kohtusse pöördumist võikski vaidlused suunata pressinõukogusse, kus need läbiksid esmase hindamise ja selle pealt otsustaks juba kohus, kas võtta hagi menetlusse või mitte. Lisaks pakuti lahendusena välja ka kindlustuslahenduse loomist, mis võiks aidata katta ajakirjanike õigusabikulud.

Leian, et Eesti ajakirjanike õiguslik surveamine on teema, mida võiks edasi uurida. Näiteks võiks analüüsida põhjalikumalt meediamajade kohtukaasusi, kõrvutada neid teaduskirjanduses esile toodud vaigistushagide tunnustega ning selgitada välja, kui palju on Eesti ajakirjanikud vaigistamisega kokku puutunud. Seejuures on puudu ka põhjalikumad uuringud, mis uuriks ajakirjanike kogemusi seoses õigusliku survega.

SUMMARY

The aim of my bachelor's thesis was to examine the experiences of editors-in-chief and editorial managers of Estonian media outlets with cease-and-desist letters, lawsuits, and SLAPPs. As a practicing journalist, I also sought to understand how media organizations respond to legal threats, lawsuits, and attempts at silencing, as well as what solutions they perceive for protecting journalists from legal pressure.

In the chapter on theoretical and empirical foundations, I explained the concepts of intimidation and silencing of journalists, examined how journalists describe their experiences with both intimidation and silencing, and discussed the broader societal implications of these phenomena. In the chapter on sample and methodology, I described the sample, data collection methods, and data analysis methods used in both the bachelor's thesis and the preceding seminar paper. In the seminar paper, I employed standardized content analysis to examine court cases involving four Estonian media organizations. The aim of the seminar paper was to establish a framework for the bachelor's thesis and to provide a basis for collecting empirical material. The study adopted a qualitative research approach, within which I conducted interviews with nine editors-in-chief or editorial managers from Estonian media outlets, as well as two experts: Väino Koorberg, head of the Estonian Media Enterprises Association, and attorney-at-law Mari Männiko. The interviewees were selected using purposive sampling. The collected data were analyzed using qualitative content analysis.

The analysis of court cases involving four Estonian media organizations revealed that the primary legal claims brought against media outlets concern the correction of false factual statements and compensation for non-pecuniary damage. The plaintiffs mainly relied on § 1047 of the Estonian Law of Obligations Act, concerning the unlawfulness of publishing incorrect information; § 1046, concerning the unlawfulness of infringing personal rights; and § 1045, concerning the unlawfulness of causing damage. The interviews confirmed the findings of the content analysis of the court cases involving the four media organizations.

The interviews revealed that cease-and-desist letters, lawsuits, and SLAPPs are not the only methods used to silence journalists in Estonia. Instead, particular concern was expressed regarding so-called "right to be forgotten" requests, through which individuals seek the removal of their names or other identifying information from published articles.

Although more than half of the interviewed editors-in-chief described cease-and-desist letters and lawsuits as a routine aspect of their work, they did not consider them a major problem within the Estonian media landscape. It was noted that demands are more often presented informally rather than as explicitly labeled legal notices or lawsuits; these typically take the form of unstructured emails or phone calls that are perceived as threatening in nature. The interviewees emphasized that a large proportion of such demands disappear before developing into cease-and-desist letters or lawsuits. All interviewees stated that only a small number of cases ultimately proceed to court.

All interviewees stated that they had encountered attempts at silencing, although they were often unable to determine whether a particular lawsuit constituted an actual SLAPP. Several interviewees raised the question of how a SLAPP should be defined in practice. Borg-Barthet and Farrington (2024) found that the reporting of SLAPPs depends on whether defendants are able to identify the characteristic features of such lawsuits, which is difficult because no universally accepted model for identifying SLAPPs exists. Since several interviewees acknowledged that they could not distinguish a SLAPP from an “ordinary” lawsuit, partly because Estonia lacks clear examples of disproportionate SLAPPs, it may be concluded – following the reasoning of Borg-Barthet and Farrington (2024) and based on the interview material – that it is difficult to determine the actual extent to which Estonian journalists have encountered silencing and SLAPPs. It is possible that examples of SLAPPs in Estonia remain unidentified precisely because journalists have not recognized them as such, and consequently these cases have not been publicly reported. Most interviewees did not regard SLAPPs as a significant problem within the Estonian media landscape.

All interviewees acknowledged that cease-and-desist letters and lawsuits exert some influence on journalists’ work, although they did not consider this influence substantial enough to result in self-censorship or the avoidance of certain topics out of fear of litigation. Himma-Kadakas and Ivask (2022) found that journalists may be reluctant to acknowledge self-censorship because it is not socially acceptable in all contexts. Their study further demonstrated the existence of subtle forms of self-censorship among Estonian journalists, partly resulting from journalists’ inability to assess their own levels of self-censorship (Himma-Kadakas and Ivask, 2022). Only one interviewee in the present study reported avoiding coverage of topics related to child abuse or child custody disputes. It may therefore be concluded that, according to the interviewees themselves, editors-in-chief or editorial managers of Estonian media outlets have not observed self-censorship in their work, although it remains unclear whether this is in fact the case.

Overall, the interviewees noted that lawsuits are generally directed against media organizations rather than individual publishers or journalists, indicating that responsibility is perceived to lie with the media outlet as a whole. More than half of the interviewees stated that journalists within their organizations had nevertheless been sued personally. The participating attorney-at-law confirmed that this practice has become increasingly common. V. Koorberg, head of the Estonian Media Enterprises Association, described this as a concerning trend. At the same time, all editorial offices emphasized that they support their journalists by providing legal assistance and covering legal expenses. To a certain extent, legal protection is also extended to contributors and freelance authors working with the outlets.

Most media organizations outsource legal services. Some outlets maintain internal legal departments capable of handling simpler disputes, although external legal counsel is generally relied upon in more substantial cases. Only one editorial manager stated that their newsroom had legal insurance that could cover journalists' legal expenses when necessary. Nevertheless, it was emphasized that journalists remain actively involved throughout the legal process by providing lawyers with information and evidence and, where necessary, testifying in court.

As key solutions, the interviewees stressed that media organizations must stand firmly behind their journalists. It was emphasized that outlets should maintain sufficient financial resources to cover potential legal costs. In this regard, the profitability and financial stability of media companies were also seen as contributing to journalists' sense of security.

One-third of the interviewees considered it problematic that the Estonian Press Council has become increasingly legalistic over time, with complaints often consisting of lengthy submissions prepared by lawyers. However, several interviewees viewed this increasing legalism as a potential solution, suggesting that disputes should first be referred to the Press Council for preliminary assessment before proceeding to court, with the court then deciding whether to admit the claim for further proceedings. Another proposed solution was the establishment of an insurance mechanism that could help cover journalists' legal expenses.

I believe that the issue of legal pressure on Estonian journalists warrants further research. For example, future studies could undertake a more detailed analysis of court cases involving media organizations, compare these cases with the characteristics of SLAPPs identified in academic literature, and determine the extent to which Estonian journalists have been exposed to silencing practices. In addition, more comprehensive research is needed into journalists' experiences of legal pressure more broadly.

TÄNUSÕNAD

Selle bakalaureusetöö kirjutamine oli tõeline väljakutse, aga samal ajal ka silmiavardav, mistõttu ei saa ma kanda veel maha mõtet, et võtan selle reisi kunagi taas ette. Märksõna „vaigistushagid“ köitis mu pilku juba ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala esimesel kursusel toimunud „Ajakirjanduse alused“ loengus. Olen õnnelik, et mu juhendaja Lee Raudsepp oli valmis appi tõttama ning tänu kellele see töö on praegu selline nagu ta on. Tänan, et oled võtnud selle aja kõige muu kõrvalt, et mu poolenisti paanikas häälsõnumeid kuulata ja sellele tööle põhjalikku tagasisidet anda. Kusjuures on see ka Leele esimene kord juhendaja rollis. Aitäh ja minu meelest said sa suurepäraselt hakkama.

Soovin tänada ka oma teist juhendajat Signe Ivask-Mackovýchit, kes oli suureks toeks seminaritöö kirjutamise faasis. Aitäh, et olid valmis mu muresid kuulama, aitasid selle töö fookust paika loksutada. Tänan ka innustavate sõnade eest, mis kõlasid täpselt õigel ajal ja õiges kohas.

Teen kummarduse ka oma retsensendi Liisa-Maria Puuri ees, kes võttis selle aja, et käia mu töö sõna-sõnalt üle. See kuus lehekülge retsensiooni ja kommentaarid olid väga kasulikud ning panid mind mõtlema õigusmaailma nüanssidele, mille peale ma noore ajakirjanikuna niisama tulnud poleks. Tänan ka komisjoni, kelle tagasiside aitas mul seda tööd vormida arusaadavaks ka teistele peale minu. Tänamata ei saa jätta ka intervjuueeritavaid, kes kõik leidsid mulle oma kiirest graafikust kasvõi pool tundi, et maha istuda ja vestelda.

Eriti soovin ma tänada oma kalleid kursakaaslasi, kes teadsid täpselt mida ma tunnen. Aitäh, Katriin ja Mathilda, et kuulasite mind ära. Arvan, et “lõputöö õnnelike õnnetuste” asemel on meil kõigil õnnestunud lõputööd. Tänan ka Lennartit ja Johannest, kes olid ka alati olemas, et muresid kuulata ja kelle stoiline rahulikkus tõi ka minu taas maa peale. Kummardus ka Albertile, kes tuletas ikka ja alati meelde, et lõpueksam on ka variant.

Tänan ka oma vanemaid, kes ei küsinud liialt palju, kuidas mul lõputöö kirjutamisega läheb. Lõpetuseks tänan ka oma kolleege, kes on mind selle viimase poole aasta jooksul korduvalt motiveerinud ning olnud alati olemas, kui olen soovinud mõtted akadeemilisest elust kõrvale viia. Aitäh, kõigile. Oli see vast sõit.

KASUTATUD MATERJALID

Beilmann, M. (2025). *Kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimisviis – Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite Ja Metodoloogia Õpibaas; Tartu Ülikool.

Kasutatud 27.05.2026, <https://samm.ut.ee/kvantitatiivne-ja-kvalitatiivne-uurimisviis/>

Beilmann, M., ja Rämmer, A. (2025). *Valimi moodustamine – Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite Ja Metodoloogia Õpibaas; Tartu Ülikool.

Kasutatud 27.05.2026, <https://samm.ut.ee/valimi-moodustamine/>

Borg-Barthet, J., ja Farrington, F. (2024). The eu's anti-slapp directive: A partial victory for rule of law advocacy in europe. *German Law Journal*, 25(6), 840–855.

<https://doi.org/10.1017/glj.2024.51>

Canan, P. (1989). The SLAPP from a sociological perspective. *Pace Environmental Law Review*, 7(1), 23–32. <https://doi.org/10.58948/0738-6206.1536>

Canan, P., ja Pring, G. W. (1988). Strategic lawsuits against public participation. *Social Problems*, 35(5), 506–519. <https://doi.org/10.2307/800612>

Clark, M., ja Grech, A. (2017). *Journalists under pressure: Unwarranted interference, fear and self-censorship in Europe*. Council of Europe.

d-Systems. (2025a). *Eesti Rahvusringhääling*. Teatmik. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.teatmik.ee/et/personlegal/74002322-Eesti-Rahvusringh%C3%A4%C3%A4ling>

d-Systems. (2025b). *Delfi Meedia AS*. Teatmik. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.teatmik.ee/et/personlegal/10586863-Delfi-Meedia-AS>

d-Systems. (2025c). *AS Postimees Grupp*. Teatmik. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.teatmik.ee/et/personlegal/10184643-AS-Postimees-Grupp>

d-Systems. (2025d). *AS Õhtuleht Kirjastus*. Teatmik. Kasutatud 27.05.2026
<https://www.teatmik.ee/et/personlegal/10678223-AS-%C3%95htuleht-Kirjastus>

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). RT I, 11.04.2025, 3. Kasutatud 27.05.2026,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv>

Eesti Vabariigi Valitsus. (2026, 2. aprill). Valitsus saadab Riigikogule arutamiseks vaigistushagi eest kaitsmise eelnõu. *Vabariigi Valitsus*. Kasutatud 27.05.2026,
<https://valitsus.ee/uudised/valitsus-saadab-riigikogule-arutamiseks-vaigistushagi-eest-kaitsmise-eelnou>

Euroopa Liit. (2016). *Euroopa põhiõiguste harta* (2016/C 202/02). https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj/est

ERR. (2024, 17. aprill). Kaljulaid taunis Ekspressi loo avaldamise keelamist. *ERR*. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.err.ee/1609315845/kaljulaid-taunis-ekspressi-loo-avaldamise-keelamist>

ERR. (2024, 18. aprill). Kelmuses karistatu nõuab Delfilt temast kirjutamise eest ligi miljonit. *ERR*. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.err.ee/1609316061/kelmuses-karistatu-nouab-delfilt-temast-kirjutamise-eest-ligi-miljonit>

Fierens, M., Le Cam, F., Domingo, D., ja Benazzo, S. (2024). SLAPPs against journalists in Europe: Exploring the role of self-regulatory bodies. *European Journal of Communication*, 39(2), 161–176. Sage Journals. <https://doi.org/10.1177/02673231231213539>

Harrison, J. (2020). Erie slapp back. *Washington Law Review*, 95(3), 1253–1316. UW Law Digital Commons.

Himma-Kadakas, M., ja Ivask, S. (2023). Journalists under attack: Self-censorship as an unperceived method for avoiding hostility. *Central European Journal of Communication*, 15(3(32)), 359–378. [https://doi.org/10.51480/1899-5101.15.3\(32\).2](https://doi.org/10.51480/1899-5101.15.3(32).2)

Ivask, S. (2020). A way to silence journalists? Estonian female journalists' experiences with harassment and self-censorship. In A. Grøndahl Larsen, I. Fadnes, & R. Krøvel (Eds.), *Journalist Safety and Self-Censorship* (pp. 114–129). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367810139-8>

Kalmus, V. (2015). *Standardiseeritud kontentanalüüs – Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite Ja Metodoloogia Õpibaas; Tartu Ülikool. Kasutatud 27.05.2026, <https://samm.ut.ee/kontentanalyys/>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 27.05.2026, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>

Kerševan, T., ja Poler, M. (2024). Silencing journalists in matters of public interest: Journalists and editors assessments of the impact of SLAPPs on journalism. *Journalism*, 25(12), 2485–2503. Sage Journals. <https://doi.org/10.1177/14648849231210695>

Kim, C., ja Shin, W. (2025). Harassment of Journalists and Its Aftermath: Anti-Press Violence, Psychological Suffering, and an Internal Chilling Effect. *Digital Journalism*, 13(2), 232–248. <https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2034027>

Kriminaalmenetluse seadustik (2025). RT I, 09.10.2025, 7. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.riigiteataja.ee/akt/109102025007?leiaKehtiv>

Kõuts-Klemm, R., ja Auväärt, L. (2025). *Country report: Estonia* (WJS3). Worlds of Journalism Study. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.worldsofjournalism.org/wp-content/uploads/WJS3-Report-Country-Reports-Estonia.pdf>

Lauk, E.; Harro-Loit, H.; Kõuts-Klemm, R.; Parder, M.-L., ja Loit, U. (2022). ESTONIA. Critical junctures in the media transformation process. In: Country case studies on critical junctures in the media transformation process in Four Domains of Potential ROs (2000–2020). *Approaching deliberative communication: Studies on monitoring capability and on critical junctures of media development in 14 EU countries*, CS2, D-2.1, pp. 166–201.

Mediadelcom. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.mediadelcom.eu/publications/d21-case-study-2/est/>

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., ja Strömpl, J. (2025). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 27.05.2026, <https://samm.ut.ee/intervjuu/>

Longo-Flint, B., ja Price, J. (2024). Building Resilience against SLAPPs: Protecting Investigative Journalists and Students from Traumatic Legal Threats. *Journalism as the Fourth Emergency Service: Trauma and Resilience* (lk 163–172). New York: Peter Lang Publishing.

Mapping Media Freedom (2025). *EU Fact Sheet 2024: January to December 2024*. [poster]. Media Freedom Rapid Response. <https://www.mappingmediafreedom.org/wp-content/uploads/2025/03/Media-Freedom-Rapid-Response-MFRR-Fact-Sheet-2024-on-Media-Freedom.pdf>

Media Freedom Rapid Response. (2025). *Mapping Media Freedom Monitoring Report: January-June 2025*. Media Freedom Rapid Response. <https://www.mappingmediafreedom.org/wp-content/uploads/2025/09/MFRR-Media-Freedom-Monitoring-Report-Jan-Jun-2025.pdf>

Meediateenuste seadus (2022). RT I, 15.06.2022, 3. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115062022003?leiaKehtiv>

Mellado, C. (2015). Professional roles in news content. *Journalism Studies*, 16(4), 596–614. <https://doi.org/10.1080/1461670x.2014.922276>

OpenAI. (2026). *ChatGPT* (version 5.2) [Large language model]. <https://chat.openai.com/>

Papadopoulou, L., ja Maniou, T. A. (2025). „SLAPPED“ and censored? Legal threats and challenges to press freedom and investigative reporting. *Journalism*, 26(2), 288–306. <https://doi.org/10.1177/14648849241242181>

PersVeilig. (2019). *Press safety protocol*. PersVeilig.

PersVeilig. (2025). *About us*. PersVeilig. Kasutatud 27.05.2026, <https://persveilig.nl/about-us>

Pihl, A. (2018, 7. november). „Pealtnägija“ tungis Keskerakonna kontorimüügi telgitagustesse. *ERR*. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.err.ee/875279/pealtnagija-tungis-keskerakonna-kontorimuugi-telgitagustesse>

Regulation 2016/679. *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>

Rucz, M. (2022). SLAPPED by the GDPR: Protecting public interest journalism in the face of GDPR-based strategic litigation against public participation. *Journal of Media Law*, 14(2), 378–405. <https://doi.org/10.1080/17577632.2022.2129614>

Stetka, V., ja Örnebring, H. (2013). Investigative journalism in Central and Eastern Europe: Autonomy, business models, and democratic roles. *The International Journal of Press/Politics*, 18(4), 413–435. <https://doi.org/10.1177/1940161213495921>

The Coalition Against SLAPPs in Europe ja The Daphne Caruana Galizia Foundation. (2026). *A 2025 Report on SLAPPs in Europe: Democracy in the Dock. Fourth Edition*. The Coalition Against SLAPPs in Europe. <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2026/01/CASE-2025-Report-layouted-vf.pdf>

Tigasson, K.-R. (2024, 22. mai). Kärmas, Pihl ja „Pealtnägija“ said üliolulise kohtuvõidu. Kärmas: „Ajakirjanikul peab olema paks nah... *Eesti Ekspress*. Kasutatud 27.05.2026, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120294591/karmas-pihl-ja-pealtnagija-said-uliolulise-kohtuvoidu-karmas-ajakirjanikul-peab-olema-paks-nahk-ja-luhike-malu>

Townend, J. (2017). Freedom Expression and the Chilling Effect. In *The Routledge Companion to Media and Human Rights* (pp. 73–82). Routledge.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (2025). RT I, 03.04.2025, 2. Kasutatud 27.05.2026, <https://www.riigiteataja.ee/akt/103042025002?leiaKehtiv>

Urbániková, M., Hiltunen, I., ja Ivask, S. (2025). Navigating Safety in „Safe“ Countries: A Cross-Country Analysis of Investigative Journalists' Safety and Security Practices. *Journalism Practice*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/17512786.2025.2598680>

van den Brandt, T. (2021). *Legal Harassment and Abuse of the Judicial System Against the Media*. Organization for Security and Co-operation in Europe Office of the Representative on Freedom of the Media.

Vedler, S. (2024, 17. aprill). Kohus tsenseeris Eesti Ekspressi veel valmimata lugu. *Eesti Ekspress*. Kasutatud 27.05.2026, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120285538/kohus-tsenseeris-est-ekspressi-veel-valmimata-lugu>

Võlaõigusseadus (2025). RT I, 11.11.2025, 16. Kasutatud 27.05.2026,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/111112025016?leiaKehtiv>

Webb, P., Milo, D., ja Garciandia, R. (2024). Insulting Speech. In *Freedom of speech in international law* (pp. 71–152). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/law/9780198899372.003.0002>

LISAD

Lisa 1: Intervjuukava

SISSEJUHATUS

1. Kui suur on teie toimetus?
2. Mis teemadega/valdkondadega toimetus peamiselt tegeleb?

NÕUDEKIRJAD JA HAGID

3. Kui palju on teie toimetuses tulnud ette olukordi, kus ajakirjanikule saadetakse nõudekiri või hagi?
4. Kui palju on tulnud nõudekirju või hagisid veel avaldamata lugude kohta?
5. Millistel alustel ajakirjanikele peamiselt nõudekirju saadetakse või neile hagisid esitatakse?
6. Milliste teemade kajastamisel on ajakirjanikul suurem oht saada nõudekiri või hagi?
7. Kui teie toimetuses töötavale ajakirjanikule saadetakse nõudekiri või hagi, siis kuidas ta peaks edasi toimima?
 - 7.1 Kelle poole ajakirjanik teie toimetuses pöörduma peaks?
 - 7.2 Kes olukorra lahendamise eest vastutab?
 - 7.3 Kui palju peab ajakirjanik nõudekirja ja haviga tegelemisel enda sisendit andma?
 - 7.4 Kui suur on ajakirjaniku osalus vajadusel rahaliselt?
 - 7.4.1 Kas see rahaline panus erineb sõltuvalt sellest, missuguse lepinguga, kas töölepingu või võlaõiguslike lepingutega, ajakirjanik toimetuses tööl on?
 - 7.5 Kas teie toimetuses on palgal eraldi jurist või ostetakse teil teenust vastavalt vajadusele sisse?
 - 7.6 Kui palju sõltub edasine tegevus konkreetse ajakirjaniku otsustest ja kui palju toimetuse või juristide juhistest?
8. Mis juhtub ajakirjaniku ja kajastatava teemaga pärast nõudekirja saamist?
 - 8.1 Kui tihti võetakse nõudekirja saamise järel uudis n-ö maha?
 - 8.1.1 Millest see otsus tavaliselt sõltub?

8.1.2 Kes selle otsuse teeb?

8.2 Mil määral jätab toimetust nõudekirjadele vastamata?

8.2.1 Millistel juhtudel selline otsus tehakse?

9. Kui paljud nõudekirjaga ähvardajad päriselt kohtusse pöörduvad?

9.1 Millisel määral lahenevad nõudekirjad pooltevahelise kokkuleppega enne kohtumenetluse algust?

9.2 Kui palju te toimetustes nõudekirjade puhul kohtumenetluse väliste kokkulepete suunas liigute?

MÕJU

10. Kuidas mõjutavad nõudekirjad ja hagid ajakirjanike tööd?

10.1 Kui palju tuleb teie kui peatoimetaja/toimetuse juhi silme läbi ette seda, et ajakirjanik või toimetust kogeb nõudekirja või hagi saamise järel enesetsensuuri?

10.1.1 Milles see väljendub?

10.2 Kui palju tuleb ette seda, et ajakirjanik või toimetust hakkab mõnel teemal kajastamist hagi või nõudekirja saamise hirmus vältima?

11. Kuidas mõjutavad nõudekirjad ja hagid teie silme läbi pressivabadust?

12. Kas ajakirjanikele nõudekirjade ja hagide esitamine on teie arvates Eesti ajakirjandusmaastikul probleem?

12.1 Kui jah, siis kui suur?

VAIGISTUSHAGID

13. Kuidas te defineeriksite mõistet „vaigistushagi“, inglise keeles tuntud ka kui „SLAPP“?

14. Kas ja kuidas on teie juhitud meediamaja/toimetust/saade vaigistushagiga kokku puutunud?

15. Kui suurt probleemi teie hinnangul konkreetselt vaigistushagid Eesti ajakirjandusmaastikul kujutavad?

16. Kuidas mõjutavad teie hinnangul vaigistushagid ajakirjanike tööd ja ajakirjandusvabadust?

LAHENDUSED

17. Kui palju valmistate ajakirjanikke nõudekirjade, hagide ja vaigistuskaebustega toimetulekuks ette?

- 17.1 Kui palju koolitatakse teie ajakirjanikke õigusalaselt?
18. Kui palju kaitseb Eesti õigussüsteem ajakirjanikke nõudekirjade, hagide ja vaigistushagide eest?
19. Milline roll võiks olla ajakirjanike nõudekirjade, hagide ja vaigistushagide eest kaitsmisel ajakirjandusorganisatsioonidel, näiteks pressinõukogul või meediaettevõtete omanikel?
20. Kuidas saaks ajakirjanikke nõudekirjade, hagide ja vaigistushagide eest paremini kaitsta?

Lisa 2: Ekspertintervjuu kava – Eesti Meediaettevõtete Liidu juht

1. Kuidas kirjeldaksite Eesti Meediaettevõtete Liidu rolli Eesti meediamaaastikul?
2. Millised on EML-i peamised eesmärgid ja tegevussuunad seoses ajakirjandusvabaduse kaitsega?

NÕUDEKIRJAD JA HAGID

3. Kui sageli jõuab EML-i lauale info selle kohta, et mõne meediaväljaande või ajakirjaniku vastu on esitatud nõudekiri või hagi?
4. Millised trendid ajakirjanike õiguslikel viisidel heidutamise ja vaigistamise osas on teile viimastel aastatel silma jäänud?
5. Milliste teemade või valdkondade kajastamise puhul on teie hinnangul meediaväljaannetel suurem risk saada nõudekiri või hagi?
6. Millistel alustel nõudekirju ja hagisid tavaliselt ajakirjanikele või meediamajadele esitatakse?

MÕJU AJAKIRJANDUSVABADUSELE

7. Kuidas hindate viimaste aastate lõikes ajakirjandusvabaduse üldist olukorda?
8. Kuidas mõjutavad nõudekirjad ja hagid meediaväljaannete tööd laiemalt?
9. Kui palju on teie hinnangul Eesti ajakirjanike seas enesetsensuuri, mis tuleneb nõudekirja või hagi saamise hirmust?
10. Kui palju on EML-ini jõudnud infot juhtumite kohta, kus ajakirjanik või toimetuse on jätnud teema kajastamata või käsitletakse teemat hirmust õiguslike tagajärgede suhtes kuidagi ettevaatlikumalt?
11. Kuidas võib teie hinnangul ühe ajakirjaniku vastu esitatud hagi mõjutada tema kolleege ja toimetust tervikuna?

VAIGISTUSHAGID

12. Kuidas defineeriksite mõistet „vaigistushagi“, inglise keeles tuntud ka kui „SLAPP“?
13. Kuidas mõjutavad vaigistushagid teie hinnangul ajakirjanike tööd ja ajakirjandusvabadust laiemalt?

14. Kui palju on teie hinnangul olnud Eestis juhtumeid, mis vastavad vaigistushagi tunnustele?
15. Kui probleemne on vaigistushagide ajakirjanikele esitamine teie hinnangul Eesti ajakirjandusmaastikul?
16. Kui suur on see probleem võrreldes teiste Euroopa riikidega?

LAHENDUSED

17. Kui hästi kaitseb teie hinnangul Eesti õigussüsteem ajakirjanikke ja meediaväljaandeid pahatahtlike või ebaproportsionaalsete hagide eest?
18. Milliseid muudatusi oleks Eesti õigusruumis vaja sisse viia, et vähendada vaigistushagide ja muude õiguslike viiside mõju ajakirjandusele?
19. Milline roll võiks olla EML-il, pressinõukogul ja meediaettevõtete omanikel ajakirjanike kaitsmisel?
20. Kuidas saaks meediaväljaandeid ja ajakirjanikke valmistada paremini ette nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega toimetulekuks?

Lisa 3: Ekspertintervjuu kava – vandeadvokaat

1. Saan aru, et olete umbes 10 aastat tegelenud meediavaidlustega. Kuidas Te nendega tegelema sattusite?
2. Kui sagedased need on?
3. Kumba poolt olete esindanud, kas väljaannet/ajakirjanikku või hagejat?
4. Kui palju on ette tulnud juhuseid, kus olete olnud osa protsessist, kus hagetud on ajakirjanikku isiklikult?

NÕUDEKIRJAD JA HAGID

5. Mida kujutavad endast nõudekiri ja hagi?
6. Millistel õiguslikel alustel ajakirjanikele või meediamajadele tavaliselt nõudekirju või hagisid esitatakse?
7. Milline on tavaliselt nõudekirja või hagi koostamise protsess?
 - a. Kui palju sõltub kummagi sisu kliendi soovidest ja kui palju Teie professionaalsest hinnangust?
8. Kes tavaliselt ajakirjanikele või meediamajadele esitatud nõudekirjadele vastavad? Kas ajakirjanikud ise, toimetuste juhid või juristid?
9. Eesti ajakirjandusmaastikul on tulnud ette ka juhuseid, kus väljaandele on esitatud hagi tagamise määrus veel avaldamata loo kohta, et seeläbi loo avaldamist takistada. Kas Teie olete taolise praktikaga kokku puutunud?
 - a. Kui jah, siis millised on need kaalutluskohad, mille tulemusena taolist praktikat rakendatakse?
10. Kui palju on Teie hinnangul nõudekirjades või esitatud hagides n-ö taktikaline element ehk eesmärk on ajakirjanikku või meediamaja õiguslikult survestada, mitte tingimata vaidlust võita?
11. Kui levinud on ajakirjanike või meediaväljaannete vastu esitatud nõudekirjad ja hagid? Kas see on Teie hinnangul probleem?
12. Kui sageli jõuavad nõudekirjad kohtusse?
13. Kui sageli jõuab ajakirjaniku või meediamajaga enne kohtusse pöördumist kokkuleppele?

a. Millised tegurid kokkulepete saavutamist mõjutavad?

14. Kui sageli jätavad ajakirjanikud või meediamajad nõudekirjadele või hagidele vastamata?

15. Kui palju mõjutab Teie hinnangul meediamajade valmisolekut kohtuvälise kokkuleppe sõlmimiseks nende majanduslik olukord või hirm pika kohtuvaidluse ees?

16. Kui tihti Te pressinõukogu kaebustega tegelete?

MÕJU

17. Kas ja kui palju olete oma karjääri jooksul näinud seda, et nõudekirjad või hagi mõjutavad ajakirjanike tööd või toimetuse otsuseid mõne teema kajastamisel?

18. Kas ja kui palju olete märganud nõudekirja või hagi esitamise järel ajakirjanike või toimetuste puhul enesetsensuuri?

19. Millised on olnud ajakirjanike või meediamajade reaktsioonid nõudekirjadele või hagidele? Kas reageeritakse professionaalselt või emotsionaalselt?

VAIGISTUSHAGID

20. Kuidas te defineeriksite mõistet vaigistushagi, inglise keeles ka „SLAPP“?

21. Kas olete ise vaigistushagiga kuidagi kokku puutunud?

22. Kes Teie nägemuses peamised vaigistushagide esitajad on?

23. Kelle vastu neid peamiselt esitatakse?

24. Kas advokaadi kutse-eetika seab mingid sätted või kohustuse vaigistushagide esitamise osas? Nt, et neid ei tohi esitada.

a. Kui ei, siis kas see on Teie hinnangul probleem, et neid tohib sisuliselt esitada?

25. Kas Teie hinnangul on vaigistushagid Eesti ajakirjandusmaastikul probleem?

26. Kuidas eristada reaalselt õiguskaitse soovi pahatahtlikust vaigistamisest?

LAHENDUSED

27. Milline on Teie hinnangul ajakirjanike ja toimetuste juriidiline valmisolek?

28. Milliseid vigu Te näete ajakirjanike või meediamajade käitumises kõige sagedamini?

29. Mida saaksid ajakirjanikud või meediamajad teha, et vähendada õiguslike vaidluste risiki?

30. Millisena näete Te pressinõukogu rolli ajakirjanike õigusliku survega toimetulekus?

31. Mida soovitate ajakirjanikele või toimetustele, kes kardavad nõudekirju või hagnosisid?
32. Kui hästi kaitseb Teie hinnangul Eesti õigussüsteem ajakirjanikke ja meediaväljaandeid pahatahtlike või ebaproportsionaalsete hagide eest?
33. Olete andnud ka Eesti Meediaettevõtete Liidu nimel õigusarvamuse seaduseelnõule, millega SLAPP direktiivi Eesti õigusesse integreeritakse. Miks meil seda veel integreeritud pole? Kui raske see protsess on?

Lisa 4: Standardiseeritud kontentanalüüsi koodipuu

Millistel alustel Eesti ajakirjanikke kohtuga ähvardatakse või nende vastu kohtusse minnakse?

A KOHTUMENETLUSE OSAPOOLED

A1 Kes on hageja?

- 1 Eraisik/eraisikud
- 2 Ettevõte
- 3 Erakond
- 4 Eraisik/eraisikud ja ettevõte
- 5 Eraisik/eraisikud ja erakond
- 6 Ettevõte ja erakond
- 7 Muu

A2 Kes on kostja?

- 1 Ajakirjanik
- 2 Meediaettevõte
- 3 Mitu meediaettevõtet
- 4 Ajakirjanik/ajakirjanikud ja meediaettevõte
- 5 Eraisik ja meediaettevõtted on kaudsed osapooled

6 Muu

A3 Millist sorti meediaettevõttega on tegu?

1 Avalik-õiguslik ringhääling

2 Erameedia ettevõte

3 Kaasatud on nii avalik-õiguslik ringhääling kui ka erameedia ettevõte

B KOHTUMENETLUSE SISU

B1 Mis on hagi aluseks?

1 Ebaõigete andmete/teabe/faktiväidete ümberlükkamine

2 Ebaõigete andmete/teabe/faktiväidete eemaldamine

3 Õigusvastane käitumine

4 Varalise kahju hüvitamine

5 Mittevaralise kahju hüvitamine

6 Kahju tekitava tegevuse lõpetamine

7 Isikuandmete töötlemise lõpetamine

8 Isikuandmete eemaldamine

9 Viivis

10 Muu

B2 Mis on hagi õiguslikuks aluseks?

1 VÕS § 128 (kahju hüvitamine)

2 VÕS § 1047 (ebaõigete andmete avaldamise õigusvastatus)

3 VÕS § 1046 (au teotamine)

4 VÕS § 1055 (kahju tekitava tegevuse lõpetamine)

5 IKS/IKÜM (isikuandmete kaitse seadus)

6 Muu

B3 Milline oli lõplik otsus?

1 Hagi rahuldati

2 Hagi rahuldati osaliselt

3 Hagiavaldus jäeti läbi vaatamata

4 Hagi jäeti rahuldamata

5 Jõuti kompromissile

7 Muu

Lisa 5: Intervjuude koodipuu

Millised on Eesti meediaväljaannete toimetuste juhtide kogemused seoses nõudekirjade, hagide ja vaigistushagidega?	nõudekirjad ja hagrid	alused/õiguslikud alused
		teemad/valdkonnad
		kogemused nõudekirjade ja hagidega
		tagajärjed ajakirjanikule
		tagajärjed pressivabadusele
	vaigistushagid	vaigistushagi tunnused
		kogemused vaigistushagidega
		tagajärjed ajakirjanikule
		tagajärjed pressivabadusele
Kuidas toimivad meediaväljaannete toimetused ajakirjanikele saadetud nõudekirjade, hagide ja ajakirjanike vaigistamise korral?	õigusabi	kaitsealused
		õigusabi osutajad
		kulud
	reageerimine	reageerijad
		reageerimisviisid
		ajakirjaniku roll
		ajakirjaniku tööprotsessid

Milliseid lahendusi näevad meediaväljaannete toimetuste juhid ajakirjanike õigusliku survega paremaks toimetulekuks?	ajakirjanikud ja väljaanded	ajakirjanik ja emotsionaalne tasand
		väljaande roll
	õigusruum	riik
		pressinõukogu ja meedialiit

* koodipuu on kajastatud vaid uurimisküsimuste koodide pea- ja alakategooriad

Lisa 6: Värbamiskiri toimetuste juhtidele

Tere!

Mina olen Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane ning kirjutan oma bakalaureusetööd teemal „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“. Kirjutan Teile, sest soovin Teid oma lõputöö raames intervjuuerida.

Eestis on pigem vähe uuritud seda, millistel alustel ajakirjanikke õiguslikult heidutatakse, kuidas ajakirjanikud ja toimetused õigusliku survestamisega (nõudekirjad, hagid ja vaigistushagid) toime tulevad ning kas ja kuidas ajakirjanikke või toimetusi selleks ette valmistatakse. Minu bakalaureusetöö keskendubki just sellele. Lõputöö valimisse kaasan meediamajade ja ajakirjandusväljaannete peatoimetajaid, toimetuste juhte ja ka saatejuhte. Seetõttu pöördungi intervjuu sooviga just Teie poole.

Intervjuu kestaks orienteeruvalt 1 tund ning viiksin selle läbi Teile sobivas kohas, kas silmast-silma või Teamsi/Google Meet'i teel. Kas Teile sobiks intervjuus osaleda näiteks X või Y? Või sobiks Teile mõni teine aeg?

Saadud tulemusi esitlen oma bakalaureusetöös konfidentsiaalselt. Salvestatud ja avaldatavast materjalist eemaldan mistahes elemendid, mis võiksid osutada osalejate identiteedile (nt nimi, märkmed ja vihjed identifitseerimist võimaldavale infole). Uuringu käigus kogutud andmete põhjal kirjutan bakalaureusetöösse peatüki, kus on järelduste tegemisel kasutatud ilmetamiseks väljavõtteid osalejate intervjuudest. Intervjuude analüüsimisel ja väljavõtete tegemisel on osalejad tähistatud tähtedega „A“, „B“, „C“ jne.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning Teil on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA.

Kui Teil tekib lõputöö kohta lisaküsimusi, võite neist mulle julgelt märku anda. Soovi korral saate ühendust võtta ka minu juhendaja Lee Raudsepaga (lee.raudsepp@ut.ee). Loodan väga, et olete nõus minuga oma kogemusi jagama.

Vastust ootama jäädes

Kärt Karu

TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. aasta üliõpilane

Lisa 7: Nõusolekuvorm toimetuste juhtidele

Uuringu pealkiri: „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“

Uuriija: Kärt Karu, Tartu Ülikool ühiskonnateaduste instituut, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Uuringu eesmärk

Uuringu eesmärk on mõista, kuidas tulevad Eesti meediamajade toimetused toime ajakirjanike õigusliku heidutamise ja vaigistamisega. Erilist tähelepanu pööratakse sellele, mille eest ajakirjanikke kohtusse kaevatakse, nõudekirjade ja hagide saamise järgsetele protsessidele, kas ja kuidas ajakirjanikke nendeks ette valmistatakse ning kui suur on protsessi vältel ajakirjaniku enda vastutus. Uuring on osa Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. kursuse tudengi bakalaureusetööst, mille raames intervjuueritakse erinevate Eesti meediamajade toimetuste juhte, peatoimetajaid ja saatejuhte, et saada aimu, milliseid õiguslikke viise kasutatakse Eestis ajakirjanike vaigistamiseks.

Metoodika ja andmete säilitamine

Uuring viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuu vormis, mis kestab orienteeruvalt 1 tund. Küsimused keskenduvad sellele, kuidas õiguslik surve (nõudekirjad, hagid, vaigistushagid) mõjutab Eesti ajakirjanikke, toimetuste tööd ja ajakirjandusvabadust tervikuna ning kas ja kuidas ajakirjanikke õiguslikuks surveks ette valmistatakse. Intervjuu viiakse läbi, kas silmast-silma või veebikeskkonnas Teams/Google Meet ning intervjuu salvestatakse heli formaadis. Salvestise alusel luuakse sõna-sõnaline transkriptsioon, mida kasutatakse intervjuude kodeerimisel ja hiljem analüüsimisel. Salvestis võimaldab täpset andmeanalüüsi ning tagab, et öeldu kajastub bakalaureusetöös korrektselt.

Salvestistele ja transkriptsioonidele on ligipääs ainult intervjuuerijal ning tema juhendajal. Salvestisi säilitatakse intervjuuerija arvutis kuni bakalaureusetöö kaitsmisele järgneva päevani, s.o. 4. juunini 2026. Intervjuu transkriptsiooni hoitakse alles 10 aastat. Uuringu tulemuste avaldamisel või Teie antud vastuste arhiveerimisel eemaldame Teie nime, muu personaalse info ning teiste inimeste ja kohtade nimed, mida olete intervjuu käigus maininud. Sedasi toimides pole võimalik Teie isikut tuvastada. Ainult uurija omab juurdepääsu tuvastamist võimaldavatele andmetele. Nõusolekuvorm hoitakse eraldi intervjuu transkriptsioonist. Salvestis ja transkriptsioon säilitatakse krüpteeritud ja parooliga kaitstud failides.

Konfidentsiaalsus

Uuringus osalejatele tagatakse konfidentsiaalsus ehk salvestatud ja avaldatavast materjalist eemaldatakse mistahes elemendid, mis võiksid osutada osalejate identiteedile (nt nimi, märkmed ja vihjed identifitseerimist võimaldavale infole). Uuringu käigus kogutud andmete põhjal kirjutatakse bakalaureusetöö peatükk, kus on järelduste tegemisel kasutatud ilmestamiseks väljavõtteid osalejate intervjuudest. Intervjuude analüüsimisel ja väljavõtete tegemisel on osalejad tähistatud tähtedega „A“, „B“, „C“ jne.

Uuringus osalemise vabatahtlikkus

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning intervjuueeritaval on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA. Osalemisega annab intervjuueeritav loa intervjuu käigus kogutud informatsiooni töötlemiseks vastavalt ülaltoodud tingimustele.

Kontakt

Intervjuueerija: Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Juhendaja: Lee Raudsepp, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur (lee.raudsepp@ut.ee)

NÕUSOLEKUVORM

Mind on informeeritud ülalmainitud uuringust ning ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu metoodikast ning riskidest. Kinnitan dokumendi allkirjastamisega oma nõusolekut selles uuringus osalemiseks ning oma isikuandmete töötlemiseks.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste korral annab mulle täiendavat informatsiooni Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane Kärt Karu (kart.karu@ut.ee) või tema juhendaja, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur Lee Raudsepp (lee.raudsepp@ut.ee).

Mulle on uuringut tutvustatud ning mul on olnud võimalus küsida küsimusi. Ma nõustun uuringus osalema ja vestluse salvestamisega. Ma nõustun oma vastuste ja isikliku informatsiooni (nimi, kontaktandmed) uuringu tarbeks kasutamise ja vastava informatsiooni säilitamisega. Ma saan aru, et mulle tagatakse konfidentsiaalsus ning minu isikut pole võimalik uuringu tulemuste põhjal kindlaks teha. Ma saan aru, et minu isikuandmeid (nõusolekuvorm, kontaktandmed) hoitakse turvaliselt: neid ei jagata väljaspool seda uuringut osalevate inimestega ning andmed hävitatakse hiljemalt 10 aasta pärast.

/allkirjastatud digitaalselt/

Lisa 8: Värbamiskiri Eesti Meediaettevõtete Liidu juhile

Tere!

Mina olen Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane ning kirjutan oma bakalaureusetööd teemal „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“. Kirjutan Teile, sest soovin Teid oma lõputöö raames intervjuuerida.

Eestis on pigem vähe uuritud seda, millistel alustel ajakirjanikke õiguslikult heidutatakse, kuidas ajakirjanikud ja toimetused õigusliku survestamisega (nõudekirjad, hagid ja vaigistushagid) toime tulevad ning kas ja kuidas ajakirjanikke või toimetusi selleks ette valmistatakse. Minu bakalaureusetöö keskendubki just sellele. Lõputöö valimisse kaasan meediamajade ja ajakirjandusväljaannete peatoimetajaid, toimetuste juhte ja ka saatejuhte. Seejuures kaasan uuringusse ka kaks oma ala eksperti, mistõttu pöördungi intervjuu sooviga just Teie poole.

Intervjuu kestaks orienteeruvalt 1 tund ning viiksin selle läbi Teile sobivas kohas, kas silmast-silma või Teamsi/Google Meet'i teel. Küsimused keskenduvad sellele, kuidas Eesti Meediaettevõtete Liidu pilgu läbi õiguslik surve (nõudekirjad, hagid, vaigistushagid) mõjutavad Eesti ajakirjanikke, toimetuste tööd ja ajakirjandusvabadust tervikuna ning kas ja kuidas ajakirjanikke õiguslikuks surveks ette valmistatakse. Kas Teile sobiks intervjuus osaleda näiteks X ajal? Kui mõni teine aeg sobib paremini, andke sellest julgelt teada.

Ekspertintervjuude puhul osalevad intervjuueeritavad bakalaureusetöös oma nime alt, st intervjuud ei esitleta anonüümsena. Töö järelduste peatükis ei kasuta ma tervet intervjuud. Sh on intervjuu sõna-sõnaline transkriptsioon näha vaid mulle ja minu juhendajale. Töös refereerin või tsiteerin intervjuus räägitut ja viitan seejuures intervjuueeritavale.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning Teil on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA.

Kui Teil tekib lõputöö kohta lisaküsimusi, võite neist mulle julgelt märku anda. Soovi korral saate ühendust võtta ka minu juhendaja Lee Raudseppaga (lee.raudsepp@ut.ee). Loodan väga, et olete nõus minuga oma kogemusi jagama.

Vastust ootama jäädes

Kärt Karu

TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. aasta üliõpilane

Lisa 9: Värbamiskiri vandeadvokaadile

Tere!

Mina olen Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane ning kirjutan oma bakalaureusetööd teemal „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“. Kirjutan Teile, sest soovin Teid oma lõputöö raames intervjuuerida.

Eestis on pigem vähe uuritud seda, millistel alustel ajakirjanikke õiguslikult heidutatakse, kuidas ajakirjanikud ja toimetused õigusliku survestamisega (nõudekirjad, hagid ja vaigistushagid) toime tulevad ning kas ja kuidas ajakirjanikke või toimetusi selleks ette valmistatakse. Minu bakalaureusetöö keskendubki just sellele. Lõputöö valimisse kaasan meediamajade ja ajakirjandusväljaannete peatoimetajaid, toimetuste juhte ja ka saatejuhte. Seejuures kaasan uuringusse ka kaks oma ala eksperti, mistõttu pöördungi intervjuu sooviga just Teie poole.

Intervjuu kestaks orienteeruvalt 1 tund ning viiksin selle läbi Teile sobivas kohas, kas silmast-silma või Teamsi/Google Meet'i teel. Küsimused keskenduvad meediavaidluste juriidilisele poolele, täpsemalt miks mingeid meetmeid kasutusele võetakse ja mis on nende potentsiaalne mõju. Lisaks küsin Teilt kui oma ala spetsialistilt hinnangut, kui valmis on tänapäeval ajakirjanikud ja toimetused end õiguslikult kaitsma ning kas ja kui suur probleem õiguslik surve Eesti ajakirjandusmaastikul on. Kas Teile sobiks intervjuus osaleda millalgi X ajal?

Ekspertintervjuude puhul osalevad intervjuueeritavad bakalaureusetöös oma nime alt, st intervjuud ei esitleta anonüümsena. Töö järelduste peatükis ei kasuta ma tervet intervjuud. Sh on intervjuu sõna-sõnaline transkriptsioon näha vaid mulle ja minu juhendajale. Töös refereerin või tsiteerin intervjuus räägitut ja viitan seejuures intervjuueeritavale.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning Teil on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA.

Kui Teil tekib lõputöö kohta lisaküsimusi, võite neist mulle julgelt märku anda. Soovi korral saate ühendust võtta ka minu juhendaja Lee Raudseppaga (lee.raudsepp@ut.ee). Loodan väga, et olete nõus minuga oma kogemusi jagama.

Vastust ootama jäädes

Kärt Karu

TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. aasta üliõpilane

Lisa 10: Nõusolekuvorm Eesti Meediaettevõtete Liidu juhile

Uuringu pealkiri: „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“

Uuriija: Kärt Karu, Tartu Ülikool ühiskonnateaduste instituut, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Uuringu eesmärk

Uuringu eesmärk on mõista, kuidas tulevad Eesti meediamajade toimetused toime ajakirjanike õigusliku heidutamise ja vaigistamisega. Erilist tähelepanu pööratakse sellele, mille eest ajakirjanikke kohtusse kaevatakse, nõudekirjade ja hagide saamise järgsetele protsessidele, kas ja kuidas ajakirjanikke nendeks ette valmistatakse ning kui suur on protsessi vältel ajakirjaniku enda vastutus. Uuring on osa Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. kursuse tudengi bakalaureusetööst, mille raames intervjuueritakse erinevate Eesti meediamajade toimetuste juhte, peatoimetajaid ja saatejuhte, et saada aimu, milliseid õiguslikke viise kasutatakse Eestis ajakirjanike vaigistamiseks. Seejuures kaasatakse töösse ka kaks oma ala eksperti.

Metoodika ja andmete säilitamine

Uuring viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuu vormis, mis kestab orienteeruvalt 1 tund. Küsimused keskenduvad sellele, kuidas Eesti Meediaettevõtete Liidu pilgu läbi õiguslik surve (nõudekirjad, hagid, vaigistushagid) mõjutavad Eesti ajakirjanikke, toimetuste tööd ja ajakirjandusvabadust tervikuna ning kas ja kuidas ajakirjanikke õiguslikuks surveks ette valmistatakse. Intervjuu viiakse läbi, kas silmast-silma või veebikeskkonnas Teams/Google Meet ning intervjuu salvestatakse heli formaadis. Salvestise alusel luuakse sõna-sõnaline transkriptsioon, mida kasutatakse intervjuude kodeerimisel ja hiljem analüüsimisel. Salvestis võimaldab täpset andmeanalüüsi ning tagab, et öeldu kajastub bakalaureusetöös korrektselt.

Salvestistele ja transkriptsioonidele on ligipääs ainult intervjuerijal ning tema juhendajal. Salvestisi säilitatakse intervjuerija arvutis kuni bakalaureusetöö kaitsmisele järgneva päevani, s.o. 4. juunini 2026. Intervjuu transkriptsiooni hoitakse alles 10 aastat. Intervjuu tulemused avaldatakse refereeritult või väljavõtetena bakalaureusetöö järelduste peatükis. Katkete ja tsitaatide juures viidatakse intervjueritavale. Täit intervjuud bakalaureusetöös ei avaldata. Nõusolekuvorm hoitakse eraldi intervjuu transkriptsioonist. Salvestis ja transkriptsioon säilitatakse krüpteeritud ja parooliga kaitstud failides.

Avalikkus

Ekspertintervjuude puhul osalevad intervjuueeritavad bakalaureusetöös oma nime alt. Töö järelduste peatükis ei kasutata tervet intervjuud, sh on intervjuu sõna-sõnaline transkriptsioon näha vaid bakalaureusetöö autorile ja tema juhendajale. Töö autor refereerib või tsiteerib töös intervjuus räägitut ja viitab seejuures intervjuueeritavale.

Uuringus osalemise vabatahtlikkus

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning intervjuueeritaval on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA. Osalemisega annab intervjuueeritav loa intervjuu käigus kogutud informatsiooni töötlemiseks vastavalt ülaltoodud tingimustele.

Kontakt

Intervjuueerija: Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Juhendaja: Lee Raudsepp, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur (lee.raudsepp@ut.ee)

NÕUSOLEKUVORM

Mind on informeeritud ülalmainitud uuringust ning ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu metoodikast ning riskidest. Kinnitan dokumendi allkirjastamisega oma nõusolekut selles uuringus osalemiseks ning oma isikuandmete töötlemiseks.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste korral annab mulle täiendavat informatsiooni Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane Kärt Karu (kart.karu@ut.ee) või tema juhendaja, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur Lee Raudsepp (lee.raudsepp@ut.ee).

Mulle on uuringut tutvustatud ning mul on olnud võimalus küsida küsimusi. Ma nõustun uuringus osalema ja vestluse salvestamisega. Ma nõustun oma vastuste ja isikliku informatsiooni (nimi, kontaktandmed) uuringu tarbeks kasutamisega ning vastava informatsiooni säilitamisega. Ma saan aru, et annan bakalaureusetöö intervjuu oma nime alt, st minu antud intervjuud ei esitleta anonüümsena. Ma saan aru, et minu isikuandmeid (nõusolekuvorm, kontaktandmed) hoitakse turvaliselt: neid ei jagata väljaspool seda uuringut osalevate inimestega ning andmed hävitatakse hiljemalt 10 aasta pärast.

/allkirjastatud digitaalselt/

Lisa 11: Nõusolekuvorm vandeadvokaadile

Uuringu pealkiri: „Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel“

Urija: Kärt Karu, Tartu Ülikool ühiskonnateaduste instituut, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Uuringu eesmärk

Uuringu eesmärk on mõista, kuidas tulevad Eesti meediamajade toimetused toime ajakirjanike õigusliku heidutamise ja vaigistamisega. Erilist tähelepanu pööratakse sellele, mille eest ajakirjanikke kohtusse kaevatakse, nõudekirjade ja hagide saamise järgsetele protsessidele, kas ja kuidas ajakirjanikke nendeks ette valmistatakse ning kui suur on protsessi vältel ajakirjaniku enda vastutus. Uuring on osa Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala 3. kursuse tudengi bakalaureusetööst, mille raames intervjuueritakse erinevate Eesti meediamajade toimetuste juhte, peatoimetajaid ja saatejuhte, et saada aimu, milliseid õiguslikke viise kasutatakse Eestis ajakirjanike vaigistamiseks. Seejuures kaasatakse uuringusse ka kaks oma ala eksperti.

Metoodika ja andmete säilitamine

Uuring viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuu vormis, mis kestab orienteeruvalt 1 tund. Küsimused keskenduvad meediavaidluste juriidilisele poolele, täpsemalt miks mingeid meetmeid kasutusele võetakse ja mis on nende potentsiaalne mõju. Lisaks küsitakse õigusvaldkonna oma ala spetsialistilt hinnangut, kui valmis on tänapäeval ajakirjanikud ja toimetused end õiguslikult kaitsma ning kui suur probleem õiguslik surve Eesti ajakirjandusmaastikul on. Intervjuu viiakse läbi, kas silmast-silma või veebikeskkonnas Teams/Google Meet ning intervjuu salvestatakse heli formaadis. Salvestise alusel luuakse sõna-sõnaline transkriptsioon, mida kasutatakse intervjuude kodeerimisel ja hiljem analüüsimisel. Salvestis võimaldab täpset andmeanalüüsi ning tagab, et öeldu kajastub bakalaureusetöös korrektselt.

Salvestistele ja transkriptsioonidele on ligipääs ainult intervjuerijal ning tema juhendajal. Salvestisi säilitatakse intervjuerija arvutis kuni bakalaureusetöö kaitsmisele järgneva päevani, s.o. 4. juunini 2026. Intervjuu transkriptsiooni hoitakse alles 10 aastat. Intervjuu tulemused avaldatakse refereeritult või väljavõtetena bakalaureusetöö järelduste peatükis. Katkete ja tsitaatide juures viidatakse intervjueritavale. Täit intervjuud bakalaureusetöös ei avaldata. Nõusolekuvorm hoitakse intervjuu transkriptsioonist eraldi. Salvestis ja transkriptsioon säilitatakse krüpteeritud ja parooliga kaitstud failides.

Avalikkus

Ekspertintervjuude puhul osalevad intervjuueeritavad bakalaureusetöös oma nime alt. Töö järelduste peatükis ei kasutata tervet intervjuud. Sh on intervjuu sõna-sõnaline transkriptsioon näha vaid bakalaureusetöö autorile ja tema juhendajale. Töö autor refereerib või tsiteerib töös intervjuus räägitut ja viitab seejuures intervjuueeritavale.

Uuringus osalemise vabatahtlikkus

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning intervjuueeritaval on õigus loobuda sellest mistahes uuringu faasis. Uuringu tulemusi ja järeldusi sisaldav bakalaureusetöö on pärast lõputöö kaitsmist kättesaadav Tartu Ülikooli üliõpilastööde andmebaasis ADA. Osalemisega annab intervjuueeritav loa intervjuu käigus kogutud informatsiooni töötlemiseks vastavalt ülaltoodud tingimustele.

Kontakt

Intervjuueerija: Kärt Karu, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane, kart.karu@ut.ee, +372 **** *

Juhendaja: Lee Raudsepp, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur (lee.raudsepp@ut.ee)

NÕUSOLEKUVORM

Mind on informeeritud ülalmainitud uuringust ning ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu metoodikast ning riskidest. Kinnitan dokumendi allkirjastamisega oma nõusolekut selles uuringus osalemiseks ning oma isikuandmete töötlemiseks.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste korral annab mulle täiendavat informatsiooni Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme 3. aasta üliõpilane Kärt Karu (kart.karu@ut.ee) või tema juhendaja, Tartu Ülikooli infoõiguse nooremteadur Lee Raudsepp (lee.raudsepp@ut.ee).

Mulle on uuringut tutvustatud ning mul on olnud võimalus küsida küsimusi. Ma nõustun uuringus osalema ja vestluse salvestamisega. Ma nõustun oma vastuste ja isikliku informatsiooni (nimi, kontaktandmed) uuringu tarbeks kasutamise ja vastava informatsiooni säilitamisega. Ma saan aru, et annan bakalaureusetöö intervjuu oma nime alt, st minu antud intervjuud ei esitleta anonüümsena. Ma saan aru, et minu isikuandmeid (nõusolekuvorm, kontaktandmed) hoitakse turvaliselt: neid ei jagata väljaspool seda uuringut osalevate inimestega ning andmed hävitatakse hiljemalt 10 aasta pärast.

/allkirjastatud digitaalselt/

Lisa 12: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kärt Karu ,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Õiguslikud viisid ajakirjanike vaigistamiseks Eesti näitel

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja(d) on Lee Raudsepp ja Signe Ivask-Mackových ,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kärt Karu

27.05.2026